

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

MONIKA ZAVISTAUSKAITĖ-KANTARAVIČĖ
II kurso studentė

**BESIVARŽANTYS DISKURSAI DEMOGRAFINIAME KALBĖJIME:
KRITINĖ 2023 M. LR SEIMO DISKURSO ANALIZĖ**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: Dr. Inga Vinogradnaitė

Vilnius, 2026

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas *Besivaržantys diskursai demografiniame kalbėjime: kritinė 2023 m. LR Seimo diskurso analizė* yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Vardas, pavardė

(parašas)

Monika Zavistauskaitė-Kantaravičė

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Zavistauskaitė-Kantaravičė M. Besivaržantys diskursai demografiniame kalbėjime: kritinė 2023 m.

LR Seimo diskurso analizė: Politikos mokslų specialybės, magistro darbas / VU

Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė I. Vinogradnaitė. – Vilnius, 2026. – 63 p.

Reikšminiai žodžiai: demografija, demografinė krizė, demografinis diskursas, politinis diskursas, populiacijos valdymas, kritinė diskurso analizė, diskursas, Lietuva, Seimas

Šiame darbe analizuojamas LR Seimo 2023 m. demografinis diskursas. Tyrimo problema kyla iš pastebėjimo, kad nors politiniame lauke sutariama dėl demografinės krizės egzistavimo ir būtinybės ją spręsti, siūlomi sprendimai nėra vienareikšmiškai palaikomi. Tai rodo, kad kalbėjimas apie demografiją nėra tik techninė diskusija apie politikos efektyvumą, bet veikiau – kovos dėl reikšmių laukas, kuriame konstruojamos ir konkuruoja skirtingos šeimos, tautos, reprodukcijos ir valstybės vaidmens sampratos. Remiantis Norman Fairclough kritinės diskurso analizės prieiga, darbe išskiriami keturi Diskursai: biopolitinis, technokratinis, tradicinis moralinis ir liberalus. Analizė atskleidžia, kad demografinis diskursas LR Seime yra fragmentuotas, diskursyviai pliuralistinis, o Diskursų tarpusavio sąveika įvairi – jie ne tik konfliktuoja, bet ir persidengia bei vieni kitus legitimizuoja. Biopolitinis ir technokratinis diskursai išryškėja kaip nekvestionuojamas demografinio racionalumo pamatas, o tradicinis moralinis ir liberalus diskursai – kaip tarpusavyje konkuruojantys bandymai įtvirtinti skirtingas normatyvines socialinės tvarkos vizijas.

Darbe naudojami sutrumpinimai

DFVL – Demokratų frakcija „Vardan Lietuvos“

DPF – Darbo partijos frakcija

LP – Laisvės frakcija

LSDPF – Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija

LSF – Liberalų sąjūdžio frakcija

LVŽSF – Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos frakcija

MSNG – Mišri Seimo narių grupė

TS-LKDF – Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija

PA projektas – Pagalbinio apvaisinimo įstatymo pataisų projektas

ES – Europos Sąjunga

LR Seimas – Lietuvos Respublikos Seimas

Turinys

Įvadas	6
1. Teorinis pagrindas	13
1.1. Diskursas, galia, žinojimas	13
1.2. Populiacija kaip valdymo objektas	15
1.3. Demografinis diskursas: tradicinės ir kritinės perspektyvos	20
1.3.1. Tradiciniai demografiniai diskursai	20
1.3.2. Demografinė moralinė panika ir neliberalus kalbėjimas	22
1.3.3. Feministinė ir kritinė demografija	24
2. Metodologija	26
3. Tyrimo rezultatai	28
3.1. Biopolitinis diskursas	29
3.2. Technokratinis diskursas	35
3.3. Tradicinis moralinis diskursas	39
3.4. Liberalus diskursas	48
3.5. Diskursų socialinė reikšmė ir demografinio diskurso ypatybės	53
Išvados	58
Šaltinių ir literatūros sąrašas	60
Priedai	62
Summary	63

Ivadas

Diskusijos apie ne tik Lietuvą, bet ir visą Vakarų pasaulį purtančią demografinę krizę viešojoje erdvėje pastaraisiais metais – itin aktualios ir dažnos. Nors apie demografinės pusiausvyros praradimą kalbama jau daugybę metų, šias diskusijas paaštrino 2023 m. viešojoje erdvėje itin eskaluoti demografiniai rodikliai - 2022 m. Lietuvoje fiksuotas mažiausias gimstamumas per 60 metų.¹ Pesimistiškos prognozės, pavyzdžiui, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos vertinimu Lietuvos populiacija per artėjančius 25 metus susitrauks 20 proc., o darbingo amžiaus gyventojų sumažės trečdaliu², lemia dažnus politikų nuogastavimus apie galimas ateities grėsmes, tautos nykimą³ ir galimus arba kaip tik nepriimtinus šios problemos sprendimo būdus.

Politiniame lauke galima matyti platų spektrą tiek liberalių, tiek neliberalių siūlymų dėl galimų demografinės krizės sprendimo būdų. Vienas iš liberalių pavyzdžių - 2023 m. Laisvės partijos (toliau – LP) pateiktas Pagalbinio apvaisinimo įstatymo pataisos projektas (toliau – PA projektas), kuriuo siekta panaikinti pagalbinio apvaisinimo paslaugų ribojimą nesusituokusioms poroms ir vienišoms moterims. Kaip pirmoji, pagrindinė įstatymo pataisos priežastis Aiškinamajame rašte nurodyta demografinė krizė, teigiama, kad „Valstybė turėtų būti suinteresuota mažinti įstatyminius barjerus ir plėsti pagalbinio apvaisinimo paslaugų gavėjų skaičių, taip didinant naujagimių skaičių ir siekiant demografinio stabilumo“⁴. Visgi, siūlymas Seime buvo atmetas. Nors Konstitucinio teismo sprendimu pagalbinio apvaisinimo ribojimai prieštarauja Konstitucijai⁵, dalis politikų, pavyzdžiui, Aurelijus Veryga, tai kritikavo ir teigė, kad „Konstitucinis teismas tampa leftistinės ideologijos įteisavimo įrankiu“⁶, politikas siejo tai su Konstitucinio teismo siekiu įteisinti pagalbinio apvaisinimo galimybę homoseksualioms poroms.⁷

¹ Jurga Bakaitė, „Ar teisus Skvernelis: gimstamumas Lietuvoje yra mažiausias istorijoje?“, LRT, 2023-09-28, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2086540/ar-teisus-skvernelis-gimstamumas-lietuvoje-yra-maziausias-istorijoje>

² Žygimantas Šilobritas „EBPO: Lietuva yra tarp vos kelių valstybių, kurios patirs tokią demografinę krizę“, Delfi, 2025-03-28, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/ebpo-lietuva-yra-tarp-vos-keliu-valstybiu-kurios-patirs-tokia-demografine-krize-120097221>

³ Bakaitė

⁴ Lietuvos Respublikos Seimas, *AIŠKINAMASIS RAŠTAS dėl Pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 1, 2, 3, 5, 7, 10 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto*, 2023-04-19, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/4085f3f0deb911eda305cb3bdf2af4d8?jfwid=-1cv299ehau>

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *NUTARIMAS DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS PAGALBINIO APVAISINIMO ĮSTATYMO 5 STRAIPSNIO 3 DALIES ATITIKTIES LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI*, 2025-04-10, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://lrkt.lt/lt/teisimo-aktai/paieska/135/ta3118/content>

⁶ Aurelijus Veryga, „Klausimas žinovams.“, Facebook įrašas, 2025-04-10, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.facebook.com/aurelijus.veryga/posts/pfbid027jDmN1uFgRzNXRTconZ5zbTLaEj9fp1wtwgcLS67v6HwExntMxdXUmh2HEXhFy16l>

⁷ *Ibid*

Galima pastebėti, kad kalbėjimas apie demografinę krizę taip pat gana dažnai tampa būdu siūlyti ir įtvirtinti konservatyvias, tradicines pažiūras atstovaujančias idėjas. Pasak itin dažnai demografinėmis temomis pasisakančio Aurelijaus Verygos, demografinę krizę reikia spręsti be papildomos imigracijos⁸, politikas kritikuoja moteris, viešai pasisakančias apie sprendimą nesusilaukti vaikų⁹, vaiką, gimusį surogatinės motinos dėka, vadina preke vartotojiškoje visuomenėje¹⁰, o porų sprendimą atidėti vaikų susilaukimą kildina iš tokių „marazmų“ kaip „savirealizacija“, „savęs paieškos“¹¹. Homofobijos ir reprodukcinių teisių varžymo idėjos demografinio diskurso kontekste taip pat gana dažnos, pavyzdžiui, Agnė Širinskienė, kritikuodama Seimo siūlymą užtikrinti gimdymo būdo pasirinkimą, kontracepcijos prieinamumą ir vaistinio aborto galimybę, teigia, kad tokie sprendimai vedą į niekur „ypač demografinių problemų draskomą šalį“¹² ir reikėtų iniciatyvų, kurios prisidėtų prie gimstamumo skatinimo.¹³ Buvęs Seimo narys Valdemaras Valkiūnas 2021 m. gegužės 18 d. posėdyje savo pareiškimą, kuriame teigė, kad LGBTQ+ organizacija galimai yra teroristinė organizacija, užbaigė kvietimu būti budriems, dirbti vardan Lietuvos demografinės situacijos.¹⁴

Literatūros apžvalga. Demografinis diskursas akademinėje literatūroje dažnai artikuliuojamas kaip tinkamas būtent neliberalioms idėjoms skleisti bei natūralizuoti, o tyrimų, kuriuose nagrinėjamas liberalus, technokratinis, lyčių lygybės siekiantis kalbėjimas demografiniame diskurse – gerokai mažiau. Žvelgiant į akademinį lauką galima matyti, kad aktualių tyrimų objektas ne visada būna demografinis diskursas bendrąja prasme – dažnai dėmesys skiriamas tam tikrai jo dedamajai, pavyzdžiui, kalbėjimui apie gimstamumą ar migraciją. Suvokiant tai, atrodo prasminga aktualią literatūrą pristatyti dalimis,

⁸ Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga, „Prezidentinėje Aurelijaus Verygos programoje – tradicinių puoselėjimas ir Lietuvos interesus“, Facebook įrašas, 2023-12-11, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.facebook.com/gandrai/posts/pfbid04CnCncJDN1c9vbkj2fd5bqaYn6sro3AvBDBCpkJpcijoSsk79s1Nwe7Zm449jNAYl>

⁹ Aurelijus Veryga, „Jei tai kažkam vis dar neatrodo, kaip nuomonės formavimas, tai“, Facebook įrašas, 2025-02-04, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.facebook.com/aurelijus.veryga/posts/pfbid0eWokFd5U7ZGFe6j9GDqEqNLNkneezneePF9rTsrCkXh4wB4w7Nr1otVSTMfAr5ujRl>

¹⁰ Aurelijus Veryga „Kodėl vaikai, o ne karjera ir pinigai yra tikroji mūsų“, Facebook įrašas, 2024-10-23, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.facebook.com/aurelijus.veryga/posts/pfbid02Pa1Gu4VC3yef8cwegAYuQzbrWfS8utiopf3NGFUNP1pdwRErfZWEnE9xEDWj1mVNI>

¹¹ *Ibid*

¹² Agnė Širinskienė, „Socialdemokratų valdžia be bandymo abortus pakylėti į įstatymo lygmenį būtų“, Facebook įrašas, 2025-04-04, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0UjgKMAjq6PPDJgrTwPgZcdA1ucZEi6szUgUxWkVyzUnrKckadUp4sr6UYajkQocl&id=100012505354591

¹³ *Ibid*

¹⁴ Valdemaras Valkiūnas, LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO POSĖDŽIŲ STENOGRAMŲ RINKINYS, Antroji sesija, 2021 m. gegužės 18 d.–birželio 14 d. 61–72 posėdžiai ir minėjimas, Vakarinis posėdis nr. 62, 95-96, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=45420

skiriant dėmesio tyrimams apie gimstamumo diskursą, senėjimo (mirtingumo) diskursą ir migracijos diskursą.

Tyrimų, nagrinėjančių žemo gimstamumo įvairiose Vakarų valstybėse diskursus, yra išties nemažai. Daugelyje jų matomas tiesioginis ar netiesioginis moterų, užimančių kritiškai svarbią rolę tautos reprodukcijoje ir tęstinume, vaizdavimas (E. L. Krause, 2001; H. Eslen-Ziya, 2021; B. Gaweda, 2022; R. Trimble, 2013)¹⁵. Akademiniai darbai atskleidžia, kad mažas gimstamumas beveik visuomet viešajame diskurse artikuliuojamas kaip problema – šiandieniam pasaulyje „žemas gimstamumas“ „išsvysčiusiose“ valstybėse yra rėminamas kaip grėsmė gerovės valstybių režimams, kultūrinei sanglaudai, ekonominei ir (arba) geopolitinei galiai¹⁶. Straipsniuose, kuriuose nagrinėjami politinės dešinės demografiniai diskursai, dažnai tautos tęstinumas ir gimstamumas „galimas“ išskirtinai tik heteronormatyvioje „normalioje“ šeimoje. Labiausiai šį darbą įkvėpė ir kritiškai į demografinį diskursą Lietuvoje žvelgti paskatino B. Gaweda tyrimas, kurio tikslas buvo atskleisti neliberalias¹⁷ idėjas ir siūlymus Lenkijos ir Rusijos politikų viešuose bei virtualiuose pasisakymuose ir politiniuose dokumentuose demografijos tema.¹⁸ Tyrime atskleidžiama, kad „politikai pozicionuoja save kaip „normalių“ ir „tradicinių“ šeimų, taip pat vaikų sveikatos ir psichinės būklės gynėjus“¹⁹, heteroseksualios ir, pageidautina, vedusios poros laikomos „nacionaline šeima“, „natūralia norma“, o „bet koks nuokrypis nuo „natūralios normos“ akcentuojamas su šleikštuliu ir laikomas subversyviu bei keliančiu grėsmę visuomenei.“²⁰. Autorė pabrėžia, kad politinės diskusijos demografiniais klausimais Lenkijoje ir Rusijoje rodo „diskursyvią moralinę paniką dėl „tradicinės“ šeimos, reprodukcijos, giminystės, lyties ir seksualumo, persipynusią su trans/homofobija ir prieš lygybę nukreipta retorika.“²¹

¹⁵ Elizabeth L. Krause, „Empty Cradles" and the Quiet Revolution: Demographic Discourse and Cultural Struggles of Gender, Race, and Class in Italy“, *Cultural Anthropology* 16, No. 4 (2001): 576-611, <https://www.jstor.org/stable/656649>
Hande Eslen-Ziya, „Discursive Construction of Population Politics: Parliamentary Debates on Declining Fertility Rates in Turkey“, *Tidsskrift for kjønnsforskning* 45, No. 2-3, (2021): 127–140, <https://www.scup.com/doi/10.18261/issn.1891-1781-2021-02-03-06>;

Barbara Gaweda, „The Gendered Discourses of Illiberal Demographic Policy in Poland

and in Russia“, *Politics and Governance* 10, No. 4 (2022): 49-60, <https://doi.org/10.17645/pag.v10i4.5516> ;

Rita Trimbl, „The Threat of Demographic Winter: A Transnational Politics of Motherhood and Endangered Populations in Pro-Family Documentaries“, *Feminist Formations* 25, No. 2, (2013): 30-54, <https://muse.jhu.edu/pub/1/article/520410/pdf>

¹⁶ Paul Demeny, „Population policy dilemmas in Europe at the dawn of the twenty-first century“, *Population and Development Review* 29, No.1, (2003): 1–28; Jack A. Goldstone, „The new population bomb: Four mega-trends that will change the world“, *Foreign Affairs* 89, No.1, (2010): 31–43; Livia S. Oláh, „Should governments in Europe be more aggressive in pushing for gender equality to raise fertility? The second ‘YES.’“, *Demographic Research* 24, No.9, (2011): 217–224; **cituota iš** Leslie King, „Gender in the Investigation and Politics of ‘Low’ Fertility“, kn. *International Handbook on Gender and Demographic Processes* 8, sud. Nancy E. Riley, Jan Brunson, (Princeton:Springer, 2018), 55.

¹⁷ Autorės pastaba - B. Gawedos darbe neliberalumui išreikšti naudojamas žodis *illiberal*, tačiau šiame darbe, remiantis akademinės lietuvių kalbos ypatybėmis ir siekiant lingvistinio nuoseklumo, pasirenkamas žodis *neliberalumas*

¹⁸ Gaweda

¹⁹ *Ibid*, 54-55

²⁰ *Ibid*, 54-55

²¹ *Ibid*, 50

Literatūroje galima matyti, kad mažėjantis gimstamumas dažnai siejamas su būsima masine imigracija, o tai artikuliuojama kaip grėsmė tautos išlikimui. Baltųjų vakariečių baimę būti „pakeistais“ imigrantų iliustruoja plačiai literatūroje naudojamas terminas „didysis pakeitimas“ (angl. „*the great replacement*“). Verta paminėti Attila Melegh, kuri savo knygoje „*The Migration Turn and Eastern Europe*“ atlieka istorinę, politinę-sociologinę analizę bandydama atskleisti kaip ir kodėl globaliai ir konkrečiai Rytų Europos kontekste įvyko migracijos diskurso pasikeitimas (tai autorė vadina *migration turn*).²² A. Melegh nurodo, jog migracijos diskursas Rytų Europoje įgavo nacionalistinių, anti-imigracinių idėjų sklaidos spalvą.²³ Svarbu paminėti, kad nemažai tyrimų pagrindžia migracijos diskurso, ypač plėtojamo žiniasklaidoje, svarbą vakariečių nuomonei migrantų klausimu (B. Farr, 2021; J. M. Eberl et al., 2018; M. Durdynets et al., 2024)²⁴. Tyrinėdama Jungtinėse Amerijos Valstijose juntamą demografinę moralinę paniką, B. Farr išskiria, kad kad „dauguma–mažuma demografinis naratyvas gali sukelti „statuso grėsmės“ jausmą tarp baltųjų, o tai vėliau daro įtaką jų politinei ideologijai.“²⁵ Svarbi ir pastarųjų keleto metų Migracijos krizė Europoje - štai M. Durdynets et al. tyrimas rodo reikšmingus politinio diskurso pokyčius Rytų Europos valstybėse migracijos krizės metu, kuriuos taikliausiai atskleidžia migracijos kaip grėsmės saugumui apibūdinimas, taip pat nacionalinės tapatybės prioriteto kėlimas ir populizmo augimas.²⁶

Senėjimo ir mirtingumo diskursas taip pat svarbi demografinio diskurso dedamoji. Nemažai akademinį tekstą atskleidžia, kad Vakarų visuomenių senėjimas yra dažnai konstruojamas kaip problema *per se*, o pagyvenę žmonės kaip socialinė, ekonominė problema, apsunkinanti Vakarų ekonomiką (D. Rauhut, 2010; G. M. Gutman, 2010)²⁷. Šiai problemai nusakyti netgi įvedami terminai

²² Attila Melegh, *The Migration Turn and Eastern Europe* (Cham: Palgrave Macmillan, 2019).

²³ Melegh, 1-10

²⁴ Brittany Farr, „A Demographic Moral Panic: Fears Of A Majority-Minority Future And The Depreciating Value Of Whiteness“, *University of Chicago Law Review Online*, (2021): 1-25, https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/uchidial89&id=248&men_tab=srchresults; Jakob-Moritz Eberl et al, „The European Media Discourse on Immigration and its Effects: A Literature Review“, *Annals of the International Communication Association* 42, No.3, (2018): 207–223, <https://academic.oup.com/anncom/article/42/3/207/7905929>;

Myroslav Durdynets et al., „Changes in the Political Discourse of Eastern European Countries in the Context of the Migration Crisis and Combating Human Rights Violations“, *Pakistan Journal of Criminology* 16, No. 3. (2024): 1379-1394, <https://doi.org/10.62271/pjc.16.3.1379.1394>

²⁵ Farr, 2

²⁶ Durdynets et al., 1379

²⁷ Daniel Rauhut, „On the Ideology of Apocalyptic Ageing“, Nordregio Working Paper, 2010, https://www.researchgate.net/publication/266415375_On_the_Ideology_of_Apocalyptic_Ageing; Gloria M. Gutman, „Population ageing and apocalyptic demography: separating fact from fiction“, kn. *Our demographic future - a challenge: On the need for demographic analyses*, sud. L.B. Knudsen, A.L. Olsen, (Aalborg: Aalborg University Press, 2010), https://www.researchgate.net/publication/233779746_Population_ageing_and_apocalyptic_demography_separating_fact_from_fiction

apokaliptinė demografija ir alarmistinė demografija. Nors daugelis akademikų teigia, kad į visuomenės senėjimą žiūrėti kaip į neišvengiamai ateitį nulemiantį yra neteisinga ir redukcioniška (R. B. Friedland, L. Summer, 1999; G. M. Gutman, 2010)²⁸, šie baimę sėjantys politiniai diskursai yra itin paplitę. Pasak D. Rauhut, „Dauguma senstančios visuomenės prognozių ir scenarijų remiasi prielaida, kad ateityje neįvyks nei technologinių, nei organizacinių, nei institucinių pokyčių.“²⁹ Literatūra atskleidžia, kad „apokalipsę“ pranašaujantis požiūris į visuomenės senėjimą dažnai yra išnaudojamas konservatyvių partijų (E. Gee, G. M. Gutman, 2000; D. Rauhut, 2010)³⁰.

Galima matyti, kad akademinėje literatūroje demografinis diskursas dažniausiai analizuojamas kaip tam tikras įrankis, išnaudojamas konservatyvių, radikalių dešiniųjų politinių jėgų. Žvelgiant į šiam darbui aktualių tyrimų lauką, gerokai mažiau dėmesio skiriama liberaliam balsui demografiniame kalbėjime. Akademinėje literatūroje galima matyti tyrimus apie liberalių sprendimų ribotumą demografinių klausimų atžvilgiu (D. O. G. Van de Vorst, 2021; J. Anomaly, F. N. Faria, 2024)³¹. Tačiau tyrimų apie liberalų *kalbėjimą* demografiniame diskurse beveik nėra. Visgi, svarbu paminėti A. Peto et al. tyrimą³² apie demografinį diskursą ES institucijose, kuriame autorės nors ir teigia, kad demografinį diskursą užvaldė neliberalios, ultra-konservatyvios politinės jėgos, skiria dėmesio ir liberalių, progresyvių diskursų veikimui.³³ Pasak jų, tokie diskursai dažniausiai veikia santykyje su ultra-konservatyviais, neliberaliais diskursais, kitaip sakant, liberalūs diskursai jiems atsako, o ne pateikia aiškius siūlymus kaip spręsti demografinę kaitą.³⁴ Šiame tyrime formuluojamos rekomendacijos, kuriose atkreipiamas dėmesys į būtinybę stiprinti feministinę demografinę analizę, o progresyvioms partijoms rekomenduoja aktyviau įsitraukti į diskusijas apie demografiją, „pateikti į ateitį orientuotas pozicijas <...> kitaip konservatyvūs ir kraštutiniai dešinieji veikėjai dominuos ir instrumentalizuos diskusiją.“³⁵

²⁸ Robert B. Friedland, Laura Summer, *Demography is not destiny*, (National Academy on an Aging Society: 1999), <https://search.issuelab.org/resource/demography-is-not-destiny.html> ;

Gloria M. Gutman, „Population ageing and apocalyptic demography: separating fact from fiction“

²⁹ Rauhut, 41

³⁰ Ellen M. Gee, Gloria M. Gutman, *the overselling of Population: Apocalyptic Demography, Intergenerational Challenges, and Social Policy Aging*, (Oxford: Oxford University Press, 2000);

Rauhut, „On the Ideology of Apocalyptic Ageing“

³¹ Daisy Osasu Grace Van de Vorst, „Liberty, equality, but what about (in)fertility?“ (magistro darbas, Ghent University, 2021);

Jonathan Anomaly, Filipe Nobre Faria, „CAN LIBERALISM LAST? DEMOGRAPHIC DEMISE AND THE FUTURE OF LIBERALISM“, *Social Philosophy & Policy* 40, No. 2, (2024): 524 – 543, <https://doi.org/10.1017/S0265052524000189>

³² Andrea Peto et al., „Discourses on Demography in the EU Institutions“, 2022, žiūrėta 2025 m. gegužės 11 d., https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4080307

³³ Peto et al

³⁴ *Ibid*, 15

³⁵ *Ibid*, 26

Apibendrinant literatūros apžvalgą, galima matyti, kad pristatomi tyrimai prisideda prie geresnio demografinio diskurso supratimo išryškindami tam tikrus jo elementus ir naujus aspektus, kurie dažniausiai traktuojami kaip politinis įrankis, naudingas konservatyvioms politinėms jėgoms. Tuo tarpu liberalios prielaidos demografiniame diskurse yra itin mažai tyrinėtos, dalis tyrimų akcentuoja jų stygių. Toks tyrimų apie demografinį diskursą spektras formuluoja šio **tyrimo nišą** – į demografinį diskursą šiame darbe bus siūloma žvelgti kaip į besivaržančių Diskursų lauką, pirmenybę teikiant kritiniam demografinio diskurso LR Seime 2023 m. pažinimui ir atskleidimui, o ne neliberalaus kalbėjimo demografiniame diskurse demaskavimui. Šiame darbe laikomasi prielaidos, kad greta konservatyvių, neliberalių idėjų cirkuliavimo demografiniame diskurse, egzistuoja ir liberalūs, lyčių lygybę, asmens autonomiją akcentuojantys naratyvai. Jie akademinėje literatūroje yra kur kas mažiau įvardinti ir analizuoti, taigi, šiuo darbu tikimasi prisidėti ne tik prie geresnio demografinio diskurso Lietuvoje supratimo, bet ir prie liberalaus kalbėjimo išryškinimo.

Šioje vietoje svarbu išryškinti **tyrimo problematiką**: nors politiniame lauke sutariama, jog Lietuva patiria demografinę krizę ir reikia ją spręsti, ne visi siūlomi sprendimai, susiję su populiacijos didinimu, yra palaikomi. Žvelgiant į literatūros apžvalgą ir suvokiant įvado pradžioje trumpai pristatytas politines diskusijas dėl įvairių demografinės krizės sprendimų, galima matyti, kad demografinis diskursas nėra tik diskusijos dėl sprendimų efektyvumo. Demografinis diskursas, verčiau, išryškėja kaip kovos dėl reikšmių laukas, kuriame politikai siūlo tam tikras tautos, šeimos, reprodukcijos sampratas. Demografinis kalbėjimas, nors dažnai pretenduoja į neutralų, mokslinį kalbėjimą, iš tiesų nėra neutralus – jis siūlo tam tikrą žinojimą, diskursyviai įtvirtina ideologizuotas politines reikšmes. Parlamentas, kaip institucija, išryškėja kaip demografinį diskursą kurianti erdvė - demografinė politika čia svarstoma, o vėliau ir įgyvendinama. Nors akademinė literatūra pagrindžia demografinio diskurso tinkamumą neliberalioms, tradicines pažiūras atstovaujančioms idėjoms skleisti, Lietuvos politinės realijos atskleidžia, kad įvairios liberalios mąstysenos prielaidos ir argumentai taip pat stipriai formuoja politinį demografinį diskursą Lietuvoje. Taigi, nors siekis išryškinti neliberalių prielaidų ir idėjų veikimą demografiniame kalbėjime šiame darbe išlieka svarbus, tyrimo objektu tampa ne neliberalių idėjų raiška demografiniame kalbėjime, o pats demografinis diskursas³⁶. Šiame darbe siekiama kritiškai žvelgti į demografinį kalbėjimą 2023 m. LR Seimo posėdžiuose ir išryškinti jame veikiančius, skirtingus mąstymo prielaidų, racionalumų, argumentų rinkinius siūlančius, bei specifinį žinojimą kuriančius Diskursus³⁷.

³⁶ Autorės pastaba - šiame darbe frazės *demografinis kalbėjimas* ir *demografinis diskursas* vartojamos kaip sinonimai.

³⁷ Šiame darbe žodis *diskursas* suprantamas dvejopai: pirma, kaip tematiškai nuoseklus, sistemingas kalbėjimas, apimantis įvairias idėjas, kontekstus, vertybes, žinojimus (pavyzdžiui, demografinis diskursas); antra, kaip specifinių prielaidų rinkinys. Aiškumo vardan, žodis *diskursas* bus rašomas iš mažosios raidės kai bus referuojama į bendrą kalbėjimą ir bus rašomas iš didžiosios raidės kai bus referuojam į specifinių prielaidų rinkinį.

Demografiniam kalbėjimui LR Seime analizuoti pasirinkta kritinės diskurso analizės metodologinė prieiga, o konkrečiai - Norman Fairclough suformuluoti kritinės diskurso analizės lygmenys.

Tyrimų demografinėmis temomis Lietuvos akademiniame lauke yra ištis nemažai, tačiau didžioji jų dalis į demografinės padėties kaitą Lietuvoje žvelgia ir priežastis ar pasekmes analizuoja tik iš socioekonominės (M. Wysocka, 2021; V. Daugirdas, G. Pociūtė-Sereikienė, 2018; R. Ubarevičienė, M. van Ham, 2017; R. Mileris, 2017; N. S. William, 2024)³⁸ ar viešosios politikos ir saugumo (I. Meidutė-Kavaliauskienė et al. 2020; S. Klüsener et al., 2015)³⁹ perspektyvos. Demografinis diskursas Lietuvoje nėra nagrinėtas, taigi, suvokiant egzistuojančią tyrimų spragą ir demografinės krizės aktualumą, kritinis akademinis žvilgsnis į demografinį diskursą atrodo prasmingas ir reikalingas. Taigi, šio **darbo tikslas** ir **probleminis klausimas** yra atskleisti kokie Diskursai varžosi demografiniame kalbėjime Lietuvos Respublikos Seime 2023 m.?

Uždaviniai

1. Suformuluoti teorines darbo prielaidas, kurios leistų analizuoti demografinį kalbėjimą LR Seime;
2. Išanalizuoti 2023 m. Seimo posėdžių stenogramas remiantis teorinėmis prielaidomis ir N.Fairclough išskirtais lygmenimis - aprašymas (angl. *description*), interpretacija (angl. *interpretation*) ir aiškinimas (angl. *explanation*);
3. Identifikuoti pagrindinius demografiniame kalbėjime besivaržančius Diskursus, išryškinti jų prielaidų, idėjų, argumentų rinkinius, Diskursų tarpusavio sąveiką ir reikšmę didesnių žinojimo struktūrų įtvirtinimui.

Šį darbą sudarys keturios dalys – pirmoje dalyje bus pristatomos teorinės prielaidos, antra dalis bus skirta metodologijos aptarimui, trečioje dalyje bus pristatomi analizės metu išryškėję keturi Diskursai, taip pat aptariama jų socialinė reikšmė, sąveika, o ketvirtoje dalyje bus pateikiamos darbo išvados.

³⁸ Magdalena Wysocka, „Effect of Demographic Changes on the Labour Supply in Lithuania and Poland“, *Engineering Economics* 32, No. 1 (2021), <https://doi.org/10.5755/j01.ee.32.1.25087> ;

Vidmantas Daugirdas, Gintarė Pociūtė-Sereikienė, „Depopulation tendencies and territorial development in Lithuania“, *Regional Statistics* 8, No. 2 (2018): 1-23, [10.15196/RS080203](https://doi.org/10.15196/RS080203) ;

Rūta Ubarevičienė, Maarten van Ham, „Population decline in Lithuania: who lives in declining regions and who leaves?“, *Regional Studies, Regional Science* 4 (2017), <https://doi.org/10.1080/21681376.2017.1313127> ;

Ričardas Mileris, „Depopulation Phenomenon of Lithuania: upcoming challenges for the country's economy“, *Ročnik* 46, No. 3, (2017), https://euba.sk/www_write/files/SK/ekonomicke-rozhlady/er3_2017_mileris_fulltext.pdf ;

Ndiapa Sigalla William, „The Impact of High Immigration In Lithuania: Addressing Challenges and Understanding Consequences“, *Public Security and Public Order* 36, (2024), <https://doi.org/10.13165/PSPO-24-36-15>

³⁹ Ieva Meidutė-Kavaliauskienė et al, „Military and demographic inter-linkages in the context of the Lithuanian sustainability“, *Journal of Business Economics and Management* 21, No. 6, (2020): 1508-1524, <https://doi.org/10.3846/jbem.2020.13444> ;

Sebastian Klüsener et al., „The Mass Emigration Context of Lithuania: Patterns and Policy Options“, *International Migration* 53, No. 5 (2015): 179-193, <https://doi.org/10.1111/imig.12196>

1. Teorinis pagrindas

Šioje dalyje bus pristatomos pagrindinės šio darbo teorinės prielaidos, kurios, visų pirma, padės išryškinti diskurso ir galios ryšį, pagrįsti diskurso, kaip įsteigiančio tam tikrą realybę, kuriančio žinojimą, sampratą. Bus remiamasi Norman Fairclough įžvalgomis, taip pat daug dėmesio bus skiriama Michel Foucault specifiniam diskurso supratimui ir jo prielaidoms apie populiacijos, kaip sąvokos ir kaip realybės, atsiradimą⁴⁰, tapimą valdymo objektu. Svarbu paminėti, kad tiek M. Foucault, tiek N. Fairclough įžvalgos šiame darbe labai svarbios. Nors abu autoriai siūlo tam tikras diskurso sampratas, M. Foucault diskurso supratimas ir prielaidos apie populiaciją laikomos šio darbo teorine šerdimi, o N. Fairclough tampa metodologinė atrama. Paskutinėje dalyje dėmesys skiriamas demografiniam diskursui – bus trumpai apžvelgti tradiciniai demografiniai diskursai, pristatomos feministinės/kritinės demografijos prielaidos, taip pat akademikų, siekusių kritiškai žvelgti į demografinį žinojimą, teorinis indėlis. Šios teorinės prielaidos taps demografinio diskurso, kaip politinio žinojimo, supratimo pamatu ir padės kritiškai analizuoti demografinį diskursą LR Seime 2023 m., žvelgiant į jį kaip talpinantį skirtingas racionalybes, skirtingas ateities visuomenių, šeimos, reprodukcijos sampratas.

1.1. Diskursas, galia, žinojimas

Remiantis M. Foucault „Diskurso tvarka“, diskursas čia suprantamas kaip steigiantis realybę, kaip kuriantis subjektą, užpildantis kalbėtojo mąstymo schemas, jas reguliuojantis ir kontroliuojantis.⁴¹ Diskursas nėra tik komunikacija, kalba, tekstas – tai yra tam tikros žinojimo sistemos, kurioms taikomos įvairios institucinės diskurso palaikymo arba eliminavimo strategijos. Tai rodo diskurso, o taip pat ir su juo steigiamos realybės, santykį su valdžia – „Kad ir kaip diskursas stengtųsi atrodyti nelabai reikšmingas, jam taikomi draudimai labai anksti atskleidžia jo ryšį su troškimu ir valdžia. <...> jis ne vien byloja apie mūsų ir viešpatavimo schemas, bet yra ir tai, dėl ko kovojama, kas pasitelkiama kovai, - valdžia, kurią stengiamasi užgrobti.“⁴² Autorius aptaria tris pagrindines diskurso disciplinavimo, ribojimo strategijas, procedūrų tipus, kurie reguliuoja kokie diskursai gali cirkuliuoti visuomenėje, kas gali juos plėtoti: tai pašalinimo procedūros, iš vidaus veikiančios procedūros ir procedūros, kontroliuojančios individų išitraukimą į diskursą, prieigą prie jo.⁴³ Visos jos suponuoja, kad diskursas

⁴⁰ Michel Foucault, *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977–78* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007), 25

⁴¹ Michel Foucault, *Diskurso tvarka* (Vilnius: Baltos lankos, 1998), 1-15

⁴² Foucault, *Diskurso tvarka*, 8

⁴³ *Ibid*, 9-31

niekada nėra neutralus, kad jis palaiko galios santykius, tačiau šiam darbui itin aktualios *valia tiesai* ir *disciplina*. Šios strategijos suponuoja, kad tiesa visada yra įsteigiama diskursyviai, o tiesos *teisingumas* – teisingas diskursas – kinta priklausomai nuo istorinių, kultūrinių pokyčių ar nuo skirtingų disciplinų siūlomo teisingo ir klaidingo žinojimo.⁴⁴ Taigi, įvairios institucinės praktikos turi galią kontroliuoti diskursus – vienus žinojimus, pavyzdžiui, mokslinį⁴⁵, prioritizuojant ir laikant nekvestionuojama tiesa, o kitus – atmetant, eliminuojant. Į tai M. Foucault siūlo kritišką, demaskuojantį žvilgsnį, žinojimas ir tiesa suprantami kaip galios, primetamos institucijų, raiška: „Taigi mes tematome tiesą – kaip turtą, derlumą ir jėgą, švelnią ir sykiu apgaulingai universalią. Bet užtat nieko nežinome apie valią tiesai – tą neįtikėtiną pašalinimo mašineriją.“⁴⁶ Parlamentą galima laikyti tam tikrus žinojimus siūlančia institucija, prisidedančia prie diskurso sklaidos reguliavimo, kurioje sprendžiama kokius argumentus reikia prioritizuoti, laikyti racialesniais, o kokius reikia atmesti, nutylėti.

N. Fairclough, plėtodamas savitą diskurso supratimą, taip pat perima kai kurias M. Foucault prielaidas. Jis itin daug dėmesio skiria kalbai, teigdamas, kad kalba yra galios priemonė – būtent „sveiko proto“ (angl. *common sense*) prielaidos, kurios įterptos pačioje kalboje ir kurias žmonės naudoja nesąmoningai⁴⁷, yra „ideologiškai suformuotos galios santykių“⁴⁸. Taigi, pasak N. Fairclough, kalba yra socialinis procesas, ji yra visuomenės dalis ne tik komunikacine prasme – ji yra įvairių socialinių praktikų dalis, ji steigia realybę.⁴⁹ Diskursą N. Fairclough supranta kaip socialinę praktiką, per kurią kalba formuoja tam tikrus socialinius santykius, visuomenės struktūras, ideologiją, galų gale ir politiką – pasak N. Fairclough, „politika dalinai susideda iš ginčų, kurie vyksta kalboje ir dėl kalbos.“⁵⁰ Šiam darbui itin svarbi N. Fairclough teorinė įžvalga – interdiskursyvumas, kuris suprantamas kaip diskursų persidengimas, skirtingų žanrų, kalbėjimo būdų, įtraukimas, kitaip sakant, diskursai sudaromi iš kitų diskursų konfigūracijų maišymosi⁵¹. Pasak autoriaus, diskursas niekada nesiformuoja izoliuotai, jis veikia sąveikoje su kitais diskursais, taigi, interdiskursyvumas, verčiau, yra diskurso savybė, o ne išskirtinumas.⁵²

Kaip šios teorinės prielaidos prisideda prie demografinio diskurso LR Seime 2023 m. tyrinėjimo? Visų pirma, M. Foucault ir N. Fairclough įžvalgos leidžia į demografinį kalbėjimą žvelgti

⁴⁴ Foucault, *Diskurso tvarka*, 12-25

⁴⁵ *Ibid*, 13

⁴⁶ *Ibid*, 14

⁴⁷ Norman Fairclough, *Language and Power*, 2nd edition (London: Routledge, 2001), 1-5

⁴⁸ *Ibid*, 3

⁴⁹ *Ibid*, 5-20

⁵⁰ *Ibid*, 19

⁵¹ Norman Fairclough, *Discourse and Social Change* (Cambridge: Polity Press, 1992), 124-130

⁵² Fairclough, *Discourse and Social Change*, 124-130

kaip į erdvę, kurioje gali veikti ir įsitvirtinti saviti žinojimai, o LR Seimą galima traktuoti kaip institucinę vietą, kurioje tam tikri žinojimai prioritizuojami, pavyzdžiui, valdžios rūpinimasis demografinės krizės įveikimu laikomas nekvestionuojama būtinybe. Demografinis kalbėjimas, besiremiantis statistikomis, mokslinėmis prognozėmis, dažnai gali pretenduoti į neutralumą, tačiau abu autoriai diskurso neutralumą atmeta – diskursas visuomet yra kažkieno sąlygotas, o istorinė, kultūrinė teisingo diskurso įvairovė rodo, kad tai, ką laikome tiesa, niekada nėra universalu, nors taip dažnai atrodo. Taigi, net ir mokslinis, demografinis kalbėjimas nėra neutralus – jis visuomet yra galios raiška, o jo „teisingumas“ sąlygotas kitų žinojimo schemų atmetimu arba laikymu mažiau racionaliomis. Antra, N. Fairclough aptartas interdiskursyvumas parodo, kad išryškėję Diskursai, pristatomi šiame darbe, tarpusavyje ne tik konkuruoja, tačiau ir perima vieni kitų elementus – tam tikrus argumentavimo, kalbėjimo būdus, kontekstus. Toks požiūris leidžia bent šiek tiek priartėti prie diskursyvios realybės autentiško atskleidimo - išskiriamų Diskursų hibridiškumas turėtų būti suprantamas ne kaip minusas, o kaip Diskursų ypatybė. Taigi, apibendrinant – šios teorinės prielaidos leidžia į demografinį kalbėjimą LR Seime 2023 m. žvelgti kaip į skirtingų žinojimo sistemų tarpusavio kovą ir tirti ne tik ką politikai kalba, bet ir kokias galios, žinojimo struktūras toks kalbėjimas įtvirtina.

1.2. Populiacija kaip valdymo objektas

Viena esminių šio darbo teorinių ašių, leidžiančių demografinį kalbėjimą suprasti kaip valdysenos kalbėjimą yra M. Foucault paskaitų cikle „Security, Territory, Population“ plėtotas populiacijos kaip sąvokos ir kaip realybės atsiradimas.⁵³ Nors dabar populiacijos „realumas“ įprastai nekvestionuojamas, pasak M. Foucault, šis konceptas atsiranda tik XVIII a. kaip „absoliučiai naujas politinis personažas, kuris, manau, anksčiau neegzistavo, nebuvo suvoktas, atpažintas ar išskirtas.“⁵⁴ Tam išplėtoti svarbios kelios autoriaus aptartos transformacijos – modernios valdžios valdymo kaita, paremta racionalumu; populiacija kaip naujas „politinis personažas“; saugumo aparatai (pranc. *dispositif de sécurité*) ir, galiausiai, to rezultatas - populiacija kaip valdymo tikslas. Svarbu pabrėžti, kad M. Foucault visus šiuos išskirtus procesus – valdymo kaitą, populiacijos atsiradimą, saugumo mechanizmus – mato kaip itin susijusius, veikiančius priklausomybėje nuo vienas kito, kitaip sakant, į juos nereikėtų žiūrėti kaip seką. Šios dedamosios, viena vertus, leidžia nuosekliai atskleisti M. Foucault minties ir argumento eigą, kita vertus, tai paaiškina įvairias demografinio kalbėjimo LR Seime dedamąsias – visa

⁵³ Foucault, *Security, Territory, Population*, 25

⁵⁴ *Ibid*, 94

tai pagrindžia populiacijos, kaip valdymo objekto, realumą, o kalbėjimą apie demografiją leidžia traktuoti kaip valstybės siekį reguliuoti populiacijos ateitį.

Valdysena, paremta racionalumu. Mąstant apie populiaciją ir demografinį kalbėjimą svarbi valdysenos kaita. M. Foucault, aptardamas įvairius valdžios veikimo teritorijoje racionalumus, pristato tris pavyzdžius – miesto kūrimąsi ir valdymą, grūdų derliaus reguliavimą ir raupų epidemiją – kurie žymi iš suvereno atsirandančią valdyseną⁵⁵ (angl. *government*), kuri yra paremta racionalumu.⁵⁶ Politinis racionalumas čia itin svarbi valdysenos dedamoji – tai tampa valdžios intervencijos priežastimi, kitaip sakant, pradedama orientuotis į potencialiai galimą įvykį, pavyzdžiui, masinę raupų epidemiją, ir intervencijos būdu siekiama jam užkirsti kelią dar prieš tampant realybe.⁵⁷ Riziką keliantį įvykį, šiuo atveju, sergamumą raupais, siekiama ne iš viso sustabdyti, o racionaliai suvaldyti – kitaip sakant, palaikyti tam tikro lygio sergamumą ar mirtingumą siekiant išvengti krizinės situacijos.⁵⁸ Tokį veikimą žymi aibė racionalių, apskaičiuotinių veiksnių – rizikos susirgti nustatymas remiantis amžiaus grupe, gyvenamąja aplinka, krizinio sergančiųjų ir mirstančių kiekio nustatymas ir t.t.⁵⁹. Tam reikalingas žinojimo formų rinkinys, kurį pasiekti leidžia „valstybės mokslas“⁶⁰ – statistika. Racionali valdysena nukreipta ne į individą, ne į tam tikrą visuomenės grupę – jis nukreiptas į populiaciją kaip vienį, kaip objektą. Svarbu paminėti ir M. Foucault išskiriamą valdysenos tikslo, lyginant su suverenu, pokytį – siekiama ne paklusimo įstatymams, o įvairių procesų, technikų tobulinimo ir efektyvinimo, tam, kad būtų pasiekiami tikslai, pavyzdžiui, kad būtų pagaminamas pakankamas kiekis produktų, augtų gyventojų skaičius.⁶¹ Šis valdžios rūpinimasis tikslų pasiekimu grindžiamas ne tik pareiga, bet ir rūpesčiu, atsakomybe, nukreipta ne į teritoriją, o į populiaciją – M. Foucault tai vadina pastoracinės valdžios idėja, iš kurios kyla moderni Vakarų valdysena.⁶²

Visą šį valdymo ypatybių ir procesų lauką galima lengvai perkelti į demografinį kalbėjimą Seime ir tokiu būdu paaiškinti bendrą demografinio valdžios rūpesčio prigimtį. Tai itin gerai parodo gimstamumo klausimas – jis Seime nėra aktualus iki tol, kol rodiklis tampa itin žemas, potencialiai krizinis – tai identifikuoti leidžia nuolatinis demografinių ir ekonominių rodiklių stebėjimas. Tam, kad

⁵⁵ Autorės pastaba – žodis *valdysena* šiame darbe pasirenkamas vartoti referuojant į Foucault naudojamą *government*, o žodis *valdymas/valdyti* naudojamas atspindėti bendrą valdžios interesą, veiksmą teritorijos, populiacijos atžvilgiu

⁵⁶ Foucault, *Security, Territory, Population*, 16-174

⁵⁷ *Ibid*, 51-54

⁵⁸ *Ibid*, 87-90

⁵⁹ *Ibid*, 87-90

⁶⁰ *Ibid*, 138

⁶¹ *Ibid*, 136-138

⁶² *Ibid*, 172-174

gimstamumo rodiklis būtų laikomas kriziniu ir kad būtų įmanoma jį normalizuoti, žvelgiama į visą populiaciją – rūpinamasi moterų užimtumo rodikliu, šeimos politikos, įtraukimo į darbo rinką klausimais, (ne)fertilus amžiaus moterų kiekiu. Tačiau rūpinamasi ne pavienėmis moterimis ar šeimomis – šie rodikliai rūpi kaip apimantys visą populiaciją, kuri yra išsiskaidžiusi valdomoje erdvėje. Tai grindžia supratimą, kad demografinis rūpestis kyla iš politinio racionalumo, siekio populiaciją palaikyti optimalia – tai yra valdysenos, kaip galios formos, išraiška gryniausią prasme.

Populiacija kaip naujas „politinis personažas“. Pasak M. Foucault, „nuolatinė sąveika tarp galios technikų ir jų objekto palaipsniui išpjauna realybėje naują realybės lauką – populiaciją ir jos specifinius reiškinius.“⁶³ *Naujas realybės laukas* – šis įvardijimas itin tiksliai nusako išryškėjusį populiacijos natūralumą, o taip pat ir buvimą valdymo objektu: populiacija nėra suprantama kaip individų suma, ji taip nėra tik „jų valios daugintis rezultatas“⁶⁴, ji, verčiau, yra elementų visuma, turinti savitą dinamiką, kurią tinkamai numatant ir reguliuojant, populiacija gali tapti valstybės galios, turto šaltiniu.⁶⁵ Taigi, populiacijos ypatybės sąlygoja įvairius valstybės galią apibrėžiančius veiksniai, pavyzdžiui, ekonomiką.⁶⁶ Dėl šios priežasties reikalingas populiacijos reguliavimas, jos tinkamo veikimo užtikrinimas: gimstamumo, migracijos reguliavimas, gamybos ir atlyginimų už ją nustatymas – tai M. Foucault vadina reguliaciniu aparatu⁶⁷. Statistika tampa būtent tokia specifinio žinojimo forma, viena vertus, kuriančia pačios populiacijos realumą, kita vertus, leidžiančia įvertinti populiacijos funkcionalumą ir į populiaciją žvelgti kaip į gausybės reiškinių, kuriančių tam tikrus efektus, visumą. Svarbu paminėti ir šeimos tapsmą populiacijos elementu. Pasak M. Foucault, iki populiacijos, kaip realybės, atsiradimo, valdymas buvo nukreiptas būtent į šeimos modelį, tačiau „gimus“ populiacijai šeima tampa „privilegiuotu populiacijos valdymo instrumentu“⁶⁸ – šeima pradedama suprasti per funkcionalumą ir rezultatus, susijusius su gimstamumu, seksualumu, vartojimu.⁶⁹

Kaip šios M. Foucault įžvalgos prisideda prie geresnio demografinio diskurso LR Seime supratimo? Tai leidžia demografines diskusijas parlamente traktuoti ne vien kaip skirtingas ideologines nuomones šeimos, reprodukcijos ar tautos sampratų klausimais, bet kaip skirtingus populiacijos valdymo racionalumus, kuriuose statistika itin dažnai laikoma vieninteliu teisingu žinojimu. Įvairūs demografiniai rodikliai suprantami kaip populiacijos „sėkmingumą“ nusakyti leidžiantys parametrai, o itin didelis

⁶³ Foucault, *Security, Territory, Population*, 109

⁶⁴ *Ibid*, 98

⁶⁵ *Ibid*, 94-104

⁶⁶ *Ibid*, 94-99

⁶⁷ *Ibid*, 96-97

⁶⁸ *Ibid*, 141

⁶⁹ *Ibid*, 141

rūpestis šeimos samprata grindžiamas jos buvimu „privilegiuotu“, populiacijos atsinaujinimą lemiančiu kriterijumi. Šios M. Foucault prielaidos taip pat paaiškina valdžios rūpestį populiacijos atžvilgiu ir jo *natūralumą* – žvelgiant į LR Seimo diskusijas demografijos klausimais galima pastebėti, kad nepaisant skirtingų vertybių, ideologinių krypčių, kuriomis vadovaujasi skirtingi politikai, rūpinimasis populiacija ir jos ypatybėmis visada išlieka, jis niekada nėra kvestionuojamas. Nesutariama ne dėl pačios populiacijos kontroliavimo ir rūpinimosi ja būtinybės - nesutariama dėl normų, kuriomis remiantis populiacija yra kontroliuojama ir reguliuojama.

Saugumo aparatai. Pasak M. Foucault, saugumo aparatai talpina pagrindinius techninius instrumentus – taktikų ir metodų visumą – kurie naudojami populiacijos valdymui⁷⁰. Tai leidžia išplėtoti pirmoje dalyje jau paminėtą valdymo pokytį – perėjimą nuo draudimo/liepimo prie optimalumo. Tokiais saugumo aparatais grindžiama valdysena įgyja viršenybę prieš visas ankstesnes – suvereną ir discipliną, tačiau neteisinga manyti, kad tokia valdysena pakeičia suvereną ir discipliną – verčiau visa tai veikia kaip trikampis, kur saugumo aparatas tampa esminiu mechanizmu.⁷¹ Saugumo aparatai įkūnija politinį racionalumą – jie veikia populiacijos, o ne individų lygmeniu ir pasitelkiant statistikas, tikimybes, (ne)normalumo apibrėžimus siekia prižiūrėti populiaciją, nustatyti tinkamas *cirkuliacijas* – žmonių, prekių, maisto, ligų.⁷² Itin gerai tai nusako „populiacijos kaip rizikos lauko“⁷³ metafora – populiacijoje vykstantys procesai turi būti nuolat analizuojami, tačiau tuo pat metu turi būti formuluojamos normos kaip tie procesai turėtų vykti.⁷⁴ Šis projektavimas į ateitį svarbus – jis statistinei prognozei ar galimai rizikai suteikia *realumą*, kitaip sakant, valdžios intervencija laikoma būtina einamuoju laiku tam, kad prognozė netaptų realybe. Sekant M. Foucault mintį atrodo, kad populiacija nesipriešina saugumo aparatui – jis veikia taip, kad atspindėtų populiacijos interesą, kitaip sakant, populiacija „žino, ko nori, ir nežino, kas su ja daroma“⁷⁵. Visgi, M. Foucault išskiria visuomenės dalį, kuri bando išslysti iš saugumo aparato, ją pavadina liaudimi (angl. *the people*). Liaudis suprantama kaip visuomenės dalis, ignoruojanti savo priklausomybę populiacijai, ji ardo sistemą⁷⁶ – to pavyzdžiu galėtų būti šeimos, nusprendžiančios neturėti vaikų, kai valdžia akcentuoja būtinybę didinti gimstamumą. Reikšminga ir tai, kad saugumo aparatų kontekste M. Foucault aptaria liberalizmą. Pasak jo, pagrindiniai liberalizmo principas – *cirkuliacijos laisvė* – yra ne kas kitas, o saugumo aparatų plėtros aspektas.⁷⁷ Taigi, liberalizmui čia

⁷⁰ Foucault, *Security, Territory, Population*, 16-174

⁷¹ *Ibid*, 142-144

⁷² *Ibid*, 51-61

⁷³ *Ibid*, 51

⁷⁴ *Ibid*, 63

⁷⁵ *Ibid*, 141

⁷⁶ *Ibid*, 65-66

⁷⁷ *Ibid*, 70-71

suteikiama nauja dimensija – jis traktuojamas kaip techninis veikimo principas, kuris turi „veikti taip, kad realybė vystytųsi, judėtų ir sektų savo pačios eiga pagal pačios realybės dėsnius, principus ir mechanizmus.“⁷⁸

Kodėl išplėtos teorinės įžvalgos šio darbo kontekste yra svarbios? Saugumo aparatai leidžia į demografinį diskursą LR Seime žvelgti kaip į rizikos valdymo kalbėseną, kurioje populiacija suprantama kaip rizikos laukas. Įvairūs demografiniai rodikliai – gimstamumas, senėjimas, migracija – tampa indikatoriais, leidžiančiais įvertinti rizikos mastą, o nukrypimai „nuo normos“ pateisina į demografijos kaitos valdymą nukreiptus politinius sprendimus. Liaudies, kaip besipriešinančios saugumo aparatui, išskyrimas padeda paaiškinti gana dažną politikų nepasitenkinimą, nukreiptą į negimdančias moteris, emigruojančius asmenis – jie laikomi griauinantys sistemą, trukdantys saugumo aparato reguliacinei dinamikai. M. Foucault įžvalgos prisideda ir prie liberalių demografinių siūlymų supratimo – laisves ir teises išplečiantys siūlymai pasirodo ne tik kaip ideologija, bet ir kaip liberali valdysenos technika, kurioje tikimasi savireguliacijos. Taigi, ribojimų mažinimas, pavyzdžiui, PA projektas, ir mažesnis valstybės kišimasis vis tiek yra orientuotas į galimų krizių valdymą ir ateities projektavimą. Saugumo aparatai apskritai paaiškina darbe išskiriamų Diskursų išsidėstymą: jie visi siekia valdyti riziką – depopuliaciją – tačiau remiasi skirtingomis prielaidomis apie žmogų, tautą, valstybės rolę, šeimą, reprodukciją ir brėžia skirtingas ribas tarp normalumo ir nenormalumo.

Populiacija kaip valdymo tikslas. Visos anksčiau aptartos įžvalgos veda į simbolinę M. Foucault minties kulminaciją – populiacija suprantama ne tik kaip valdymo objektas, bet ir kaip galutinis valdymo tikslas.⁷⁹ Populiacija čia pasirodo kaip instrumentas, būtina dedamoji įvairiems tikslams, o ypač dažnai – ekonominiams, pasiekti, ji nebėra suvereno jėga.⁸⁰ Svarbu tai, kad pradedama projektuoti populiacijos ateitis, o demografiniai rodikliai suprantami kaip, viena vertus, atskleidžiantys populiacijos būties kokybę, kita vertus, leidžiantys tinkama linkme pakreipti populiacijos būtį. Taigi, toks „absoliučiai naujo valdymo meno gimimas“⁸¹ simboliškai jungia dabartį ir ateitį, o populiacija tampa ta jungtimi. Populiacija laikoma tobulintina, ji projektuojama pagal valstybės interesus, ekonominius rodiklius, saugumo klausimus.

Taigi, apibendrinant visas šioje dalyje išplėtotas M. Foucault įžvalgas, galima matyti, kad demografinis kalbėjimas nėra neutralus rūpestis - jis tampa esmine modernios valdysenos dedamąja, o racionalumas – esminiu politinių sprendimų atskaitos tašku. Moderni valdžia nesiekia drausti ar

⁷⁸ Foucault, *Security, Territory, Population*, 70

⁷⁹ *Ibid*, 141-142

⁸⁰ *Ibid*, 141-142

⁸¹ *Ibid*, 142

primygtinai liepti – jos tikslu tampa optimalumo palaikymas, normų nustatymas ir tikslinga, į tinkamą ateitį vedanti populiacijos priežiūra. Saugumo aparatų konceptas leidžia paaiškinti ir statistinės tiesos viršenybę kitų žinojimų atžvilgiu, ir valdžios intervencijos būtinybę. Valstybė ne tik nuolat fiksuoja, vertina populiacijos būklę, bet ir nuolat ją redukuoja į galimą ateities scenarijų. Taigi, M. Foucault įžvalgos tampa šio darbo teorine šerdimi, ne tik aiškinančia daugybę valdžios rūpesčio populiacija dedamųjų, bet ir leidžiančia manyti, kad kalbėti apie demografiją, kaip žinojimą kuriančią, yra prasminga ir svarbu.

1.3. Demografinis diskursas: tradicinės ir kritinės perspektyvos

Šioje dalyje dėmesys bus skiriamas demografiniam diskursui, siekiant atskleisti jo ypatybes ir kaitą - tai itin dažnai pasirodo kaip politinės valios pasekmė. Pirmoje dalyje bus trumpai pristatomi tradiciniai demografiniai diskursai – eugeninis, maltusizmo (angl. *malthusian*) ir „žmonių kaip galios“ (angl. *people as power*) diskursai, antroje dalyje dėmesys bus skiriamas akademikų teorinėms įžvalgoms, kurios leis pamatyti moralinės panikos, „krizinės“ retorikos, homofobijos, anti-lyčių lygybės veikimą demografiniame disкурse. Trečiojoje dalyje bus pristatomos feministinės demografijos (angl. *feminist demography*) ir kritinės demografijos (angl. *critical demography*) prielaidos.

1.3.1. Tradiciniai demografiniai diskursai

Nira Yuval-Davis knygoje „Gender and Nation“ pristato tris pagrindinius demografinius diskursus, „tradiciškai dominuojančius nacionalistinėje populiacijos kontrolės politikoje“⁸² – eugeninį diskursą, maltusizmo diskursą ir „žmonių kaip galios“ diskursą.⁸³ Eugeninis diskursas pasižymi orientavimusi ne į tautos dydį, bet į „kokybę“ – šis diskursas susijęs su nacionalinės kilmės „grynumu“, o kultūra ir tradicijos tampa esminėmis sąvokomis, lemiančiomis geneologinius skirtumus.⁸⁴ Eugeninis diskursas apima tokių idėjų kaip antiimigracija arba griežta migracijos kontrolė, priverstinė dėl rasės, tautybės, ekonominio statuso, mentalinės ar fizinės sveikatos „netinkamų“ žmonių sterilizacija, rasinė segregacija ir diskriminacija sklaidą.⁸⁵ Žvelgiant į akademinį lauką, reikšminga paminėti Bolaji Balogun straipsnį „Race, blood, and nation: the manifestations of eugenics in Central and Eastern Europe“, kuriame autorė teigia, kad biologinio rasizmo atgarsiai Vidurio ir Rytų Europos valstybėse yra

⁸² Nira Yuval-Davis, *Gender and Nation*, (London: SAGE Publications, 1997), 41

⁸³ *Ibid*, 41-47

⁸⁴ *Ibid*, 44

⁸⁵ *Ibid*

neabejotini⁸⁶ - „eugenika yra svarbus mechanizmas, per kurį Vidurio ir Rytų Europoje buvo reprodukuojamos rasės ir rasizmas“⁸⁷. Įvairiose šio regiono valstybėse „gryna“ savo sudėtimi tauta buvo siekiama, tuo tarpu tautinės mažumos buvo konstruojamos kaip rasiškai prastesnės.⁸⁸

Baimę dėl nesustabdomo populiacijos augimo ir galimos nacionalinės ar globalios katastrofos žymi Maltusizmo diskursas. Šio diskurso pamatas yra Thomas Malthus ekonominė sociologinė teorija, kuri prognozavo spartesnę negu maisto gavybą ir tiekimas gyventojų skaičiaus pasaulyje didėjimą ir to pasekėjo prasidedantį badą, skurdą ir masines mirtis.⁸⁹ Šis diskursas daugiausiai buvo nukreiptas į ekonomiškai silpnai išsivysčiusias valstybes siekiant sumažinti populiacijos augimą. Svarbu paminėti, kad šis diskursas dažniausia buvo plėtojamas ne pačių Trečiojo pasaulio valstybių, o Vakarų valstybių – didėjantis populiacijos augimas neišsivysčiusiose valstybėse ir mažėjantis augimas Vakarų valstybėse buvo suprastas kaip grėsmė, galinti lemti masinę migraciją ir „kitų“, nevakariečių destruktivų poveikį kultūrai, ekonomikai, rasinei „švarai“.⁹⁰

„Žmonių kaip galios“ diskursas, išskirtas N. Yuval-Davis, pagrįstas nuolatinio tautos populiacijos augimo svarba teigiamai tautos ateičiai, o moterys tampa savotiškos visos tautos „motinos“. Pasak autorės, šis diskursas pradedamas plačiai naudoti kai išauga darbo jėgos trūkumas, prasideda ekonominis sunkmetis, socialinių paslaugų ir išmokų kaštai senyvo amžiaus žmonėms tampa per dideli.⁹¹ Kartais siekiant didesnio populiacijos augimo pasitelkiama imigracija, taip pat įvairios šeimos politikos priemonės – išmokų tėvams didinimas, vaiko priežiūros atostogų ilginimas⁹².

Kaip šios teorinės įžvalgos prisideda žvelgiant į demografinį diskursą LR Seime? Visų pirma, jos parodo, kad demografinis diskursas visuomet keitėsi priklausomai nuo politinių tikslų. Tai leidžia į demografijos mokslą žvelgti kaip į tam tikrą politinį projektą, kuriame statistika įgyja tiek objektyvios tiesos, tiek tiesos, kurią politinės intervencijos būdu galima keisti, reikšmę. Kitaip sakant, tai parodo, kad istoriškai veikė ne tik mechanizmas statistika → politinis veiksmas, bet ir politinis veiksmas → statistika. Ši trumpa tradicinių demografinių diskursų apžvalga pagrindžia prielaidą, kad idėjos apie idealią populiaciją visuomet yra ideologiniai konstruktai, juose nėra vieno universalaus teisingo pamato – net ir

⁸⁶ Bolaji Balogun, „Race, blood, and nation: the manifestations of eugenics in Central and Eastern Europe“, *Ethnic and Racial Studies* 45, No.13, (2022): 2478-2485, 2481, žiūrėta 2026 m. sausio 7 d., <https://doi.org/10.1080/01419870.2022.2095221>

⁸⁷ Balogun, 2481

⁸⁸ *Ibid*, 2481-2482

⁸⁹ Ebru Unat, „A review of Malthusian theory of population under the scope of human capital“, *FORCE: Focus on Research in Contemporary Economics* 1, No. 2, (2020): 132-147, žiūrėta 2026 m. sausio 7 d., <https://www.forcejournal.org/index.php/force/article/view/14>

⁹⁰ Yuval-Davis, 45-46

⁹¹ *Ibid*, 41-42

⁹² *Ibid*, 41-42

populiacijos augimas ne visuomet laikomas gėriu. Žvelgiant į demografinį kalbėjimą LR Seime galima matyti, kad šios tradicinės demografinės logikos nors ir transformuojasi, pasirodo švelnesnėmis formomis, bet išlieka.

1.3.2. Demografinė moralinė panika ir neliberalus kalbėjimas

Literatūros apžvalgoje buvo pažymėta, kad akademinėje erdvėje dominuoja tyrimai, siekiantys *demaskuoti* demografinį diskursą - atskleisti jo tinkamumą neliberalių, anti-lyčių lygybės idėjų sklaidai, radiklios dešinės politikai. Akademikai, plėtoję tokį požiūrį į demografinį diskursą, pateikia daug reikšmingų teorinių įžvalgų, kurios padeda suprasti kaip ir kodėl demografija taip dažnai išnaudojama konservatyvių ar radiklios dešinės jėgų ir kodėl jų demografinis kalbėjimas taip dažnai pažymimas moralinės panikos.

Vertinga paminėti, kad A. Peto et al. darbe išskiriamos kelios priežastys, lemiančios demografijos mokslo „patogumą“ neliberalių politikų naudojimui – demografija, skirtingai nei kitos disciplinos, pradėjusios kritiškai kvestionuoti, kaip faktai ir teisingas žinojimas yra kuriami skirtinguose istoriniuose kontekstuose, vis dar remiasi itin pozityvistinėmis prielaidomis; demografijos moksle beveik išimtinai dėmesys skiriamas deskriptyviai analizei; „demografija tuo pat metu atstovauja modernistinei ideologijai, kuri preziūmuoja objektyvumą, pristatydamą esamą situaciją ir jos galimą poveikį ateičiai, todėl ji lengvai tampa iliberalios politikos auka“; matuodama socialinius skirtumus tarp vyrų ir moterų, demografija teikia svarbią informaciją politikos formuotojams, renkami demografiniai duomenys atrodo objektyvūs ir jų patikimumas vertinamas labai aukštai; galiausiai, demografija yra viena iš nedaugelio mokslo disciplinų, formuluojanti mokslinius teiginius apie vyrus ir moteris.⁹³ Apie demografijos mokslo patikimumą ir to svarbą politikos formavimui kalba ir R. Messerschmidt. Autorius tyrinėja demografinio diskurso pokytį ir įtakingumą Vokietijoje, atskleisdamas kaip demografinės prognozės konstruojamos kaip tiksliai ateitį nusakančios (angl. *demographic future-knowledge*).⁹⁴ To pasekoje, „tiesos žinojimas“, kylantis iš demografinės statistikos rėminimo ir iškraipymo viešojoje erdvėje „yra glaudžiai susijęs su galios santykiais, iš dalies kylančiais iš žiniasklaidos struktūros ir gamybos imperatyvų, iš dalies formuojančiais konkrečius politinius interesus“.⁹⁵

⁹³ Peto, 6-7

⁹⁴ Reinhard Messerschmidt, „Garbled demography" or "Demographization of the social"? – A Foucaultian Discourse Analysis of German Demographic Change at the Beginning of the 21st Century“, *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* 39, No. 1 (147), (2014): 299-335, žiūrėta 2026 m. sausio 7 d., <https://www.jstor.org/stable/24145797?seq=1>

⁹⁵ *Ibid*, 329

Demografinių rodiklių kaita dažnai pažymima krizinės situacijos, baimės dėl išnykimo naratyvais. Šioje vietoje svarbios apokaliptinės ir alarmistinės demografijos sąvokos, kurios nurodo į ypač didelę baimę dėl visuomenės senėjimo ir galimo tautų išnykimo – tokia baimė yra stipriai ideologizuota ir gali pasitarnauti tam tikriems politiniams tikslams.⁹⁶ Visuomenės senėjimas nėra laikomas tik statistine realija – šis procesas artikuliuojamas kaip egzistencinis pavojus. Čia iškyla ir moralinės panikos teorija (Cohen, 2011⁹⁷), kuri demografijos kontekste aktuali, nes leidžia suprasti kaip baimė dėl išlikimo transformuojasi į baimę dėl moralinės tvarkos sugriuvimo. Pagrindinis moralinės panikos skleidimo mechanizmas demografijos kontekste – atsakomybės ir kaltės dėl visuomenės nykimo priskyrimas tam tikroms visuomenės grupėms ir jų demonizavimas – tokias grupes Stanley Cohen vadina tautos priešais (angl. *folk devils*)⁹⁸. S. Cohen išskiria pagrindinius moralinės panikos mechanizmo elementus – tai, pirma, susirūpinimas dėl galimos grėsmės; antra, moralinis pasipiktinimas tais, kurie įkūnija problemą; trečia, sutarimas, kad grėsmė egzistuoja, kad reikia imtis veiksmų; ketvirta, grėsmės stiprumo, masto, galimos rizikos perdėjimas; penkta, nepastovus panikos atsiradimas ir susilpnėjimas.⁹⁹ Tam tikros visuomenės grupės demografijos kontekste ypač dažnai demonizuojamos – tai LGBTQ+, imigrantai, ypač iš trečiųjų šalių, moterys, apsisprendusios nesusilaukti vaikų, senjorai.

Moralinė panika demografiniame diskurse dažnai matoma įvairiuose akademiniuose darbuose. Štai B. Gaweda pastebi, kad demografiniuose diskursuose Lenkijoje ir Rusijoje diskursyvi moralinė panika dėl „tradicinės“ šeimos, reprodukcijos, giminytės, lyties ir seksualumo yra itin pasklidusi.¹⁰⁰ Tai pagrindžia ir R. Trimbl – „tradicinė“ šeima dažnai laikoma moraliniu etalonu, „heteronormatyvios šeimos vaizduojamos kaip „sveikos“, „natūralios“ ir todėl „laimingesnės“, taip pat kaip gebančios (at)kurti visuomenę – ir galiausiai pasaulį – kuris klesti ekonomiškai, socialiai ir moraliai.“¹⁰¹ Žemas gimstamumas laikomas ne demografinė ypatybe, o moraliniu blogiu - Elizabeth L. Krause savo tyrime apie gimstamumo diskursą Italijoje teigia, kad gimstamumo rodiklio kaip „problemos“ pristatymas ir mokslinio autoriteto, remiantis demografinė statistika, naudojimas „turi stiprių hegemoninių pasekmių kuriant demografinį žinojimą, kuris išeina už demografijos srities ribų“.¹⁰² Darbe pateikiamos trys kalbėjimo apie žemą gimstamumą strategijos – „virš sveiko proto ribų“ (angl. *beyond good sense*), akcentuojant žemo gimstamumo iracionalumą, nemoralumą; „pavojinga heterodoksija“ (angl. *dangerous*

⁹⁶ Rauhut, 36

⁹⁷ Stanley Cohen, *Folk Devils and Moral Panics*, 3rd edition (London: Routledge, 2011)

⁹⁸ *Ibid*

⁹⁹ *Ibid*, 26-27

¹⁰⁰ Gaweda, 50

¹⁰¹ Trimbl, 32

¹⁰² Krause, 576

heterodoxy), konstruojant žemą gimstamumą kaip priešingą visuomenės dogmoms; „niekada anksčiau neužfiksuotą“ (angl. *never before documented*), vaizduojant žemą gimstamumą kaip dėl savo žemumo pralenkiantį vaizduotę, unikalų blogąja prasme fenomeną.¹⁰³ Moralinė panika dėl grėsmės statusui, tapatybei ryški migracijos diskursuose – pasak A. Melegh, tyrinėjančios migracijos diskurso Rytų Europos regione pokytį, migracija pradedama suvokti per konkurenciją dėl įvairių išteklių, grėsmės išlikimui perspektyvų, o prie to itin prisidėjo didėjanti Rytų Europos visuomenės emigracija į Vakarų Europą¹⁰⁴.

Kodėl šios teorinės įžvalgos svarbios darbo kontekste? Moralinės panikos teorija tampa svarbiu analitiniu instrumentu, leidžiančiu analizuoti itin konservatyvių pažiūrų politikų kalbėjimą demografijos temomis, kuris LR Seime 2023 m. yra ištis gausus. Tai paaiškina kodėl kalbėjimą apie demografiją taip dažnai žymi ne tik baimė dėl kiekybinės tautos egzistencijos, bet ir baimė dėl moralinio tautos nykimo – grėsmės tradicinei šeimai, tautos tapatybei, moralei tvarkai. Analizėje „atpirkimo ožiais“, atsakingais už moralės griūtį ir vertybių sistemos apsivertimą, ypač dažnai laikomi LGBTQ+ bendruomenė, negimdančios moterys, taip pat tokia „nemoralia“ politiką plėtojanti valdančioji dauguma ar bendrai liberalizmo ideologija. Pristatytos teorinės įžvalgos, *demaskuojančios* demografinį diskursą, leidžia ne tik geriau suprasti neliberalias dedamąsias jame, bet ugdo atidumą moralinės panikos LR Seime raiškoms.

1.3.3. Feministinė ir kritinė demografija

Reikšmingą vietą teorinėje dalyje užima feministinė demografija ir kritinė demografija. Šiame darbe remiamasi kelių pagrindinių akademikų – Jill R. Williams ir Nancy Riley – plėtojusių kritinį žvilgsnį į demografijos mokslą, idėjomis. Šios akademikės savo įžvalgomis ne tik grindžia demografijos politiską prigimtį, bet ir kvestionuoja patį demografijos mokslą bei jo kuriamą žinojimą. Pasak J.R. Williams, kritinės teorijos ir feminizmo įtaka demografijos mokslui buvo labai maža – „demografija yra labai suinteresuota atstumti kritines teorijas, įskaitant feministinę, kurios pabrėžia mokslo politinę prigimtį, nes demografijos teorijos, tyrimo klausimai ir taikymas yra labai politiniai.“¹⁰⁵ Pasak autorės, „feministinė teorija parodė, kaip tyrėjai yra paveikti savo socialinės vietos, motyvų ir interesų, bei savo socialinių tapatybių. Todėl žinios, gautos per tyrimus, taip pat visada yra socialiai įsitvirtinusios; jos

¹⁰³ Krause, 586

¹⁰⁴ Melegh, 172-189

¹⁰⁵ Jill R. Williams, „Doing feminist-demography“, *International Journal of Social Research Methodology* 13, (2010): 197-210, 200, žiūrėta 2026 m. sausio 7 d.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13645579.2010.482250?scroll=top&needAccess=true>

niekada nėra „žiūrėjimas iš niekur“ ir visada persmeltos tyrėjo socialine pozicija.“¹⁰⁶ Tuo tarpu demografija remiasi itin pozityvistinėmis prielaidomis ir empirinių dėsningumų ieškojimu.¹⁰⁷ Elizabeth L. Krause, kritiškai žiūrėdama į demografijos mokslą ir remdamasi Susan Greenhalg, teigia, kad „Demografinės žinios gali transformuotis į galios formas, kurios yra įvairios ir apima nuo pronatalinių politikų, kurios siaurai apibrėžia moterų reprodukcinės galimybes <...> iki ksenofobinių, prieš imigrantus nukreiptų struktūrų, kurios dabar paplitusios Europoje.“¹⁰⁸

Svarbią vietą šių akademikių prielaidose užima visapusiško lyties (angl. *gender*) aspekto įtraukimo į demografiją stygius. Pasak N. Riley, dvi dažniausios demografinės temos – gimstamumo mažėjimas ir ekonominių bei demografinių veiksnių santykis – lėmė tai, kad tyrimams apie lyčių vaidmenį ir lyčių lygybę demografijoje buvo skiriamas labai mažas dėmesys.¹⁰⁹ Nors autorė atkreipia dėmesį, kad skiriama nemažai dėmesio demografiniams tyrimams apie moteris (to priežastis – didelis dėmesys vaisingumui¹¹⁰) ji pastebi, kad lyčiai, kaip svarbiai visų socialinių institucijų daliai, darančiai reikšmingą įtaką visuomenės organizavimuisi, dėmesio skiriama labai mažai.¹¹¹ Kitaip sakant, esminė lyties dimensija, kuriai demografijoje skiriamas dėmesys, yra lytis biologine prasme (angl. *sex*), o ne lytis socialine prasme (angl. *gender*). Žvelgdama į įvairius demografinius darbus apie moteris ir lytį, N. Riley teigia, jog dažniausiai juose laikomasi nuomonės, kad tam tikri moterų gyvenimo aspektai per mažai išanalizuoti, tad reikia griežčiau ir nuosekliau laikytis mokslinių metodų.¹¹² Autorė atkreipia dėmesį į tokio požiūrio ydingumą – „šis požiūris retai reikalauja keisti pačias prielaidas, modelius ar teorinius konstruktus.“¹¹³, o būtent toks kvestionavimas ir užtikrintų feministinės bei kritinės teorijos įtrauktį į demografiją. Autorė pabrėžia, kad „siekiant suprasti lyčių vaidmenį demografiniuose procesuose – kaip ir bet kuriuose socialiniuose procesuose – būtina atsižvelgti į socialinį ir kultūrinį kontekstą.“¹¹⁴ Itin tai gerai iliustruoja N. Riley duodamas pavyzdys apie moterų dalyvavimo darbo rinkoje ryšį su vaisingumu. Jei siekiama suprasti darbo poveikį vaisingumui užtenka žinoti ar moteris dirba.¹¹⁵ Tačiau jei siekiama įtraukti lyties kaip socialinio konstrukto sampratą ir suprasti darbą kaip

¹⁰⁶ Williams, 202

¹⁰⁷ Ansley Coale, James Trussell, „The Development and Use of Demographic Models“, *Population Studies* 50, No. 3, (1996): 469-484, **cituota iš** Jill R. Williams „Doing feminist demography“, 201

¹⁰⁸ Krause, 578

¹⁰⁹ Nancy E. Riley, „Research on gender in demography: Limitations and constraints“, *Population Research and Policy Review* 17, (1998): 521–538, 521

¹¹⁰ Nancy E. Riley, James McCarthy, *Demography in the Age of Postmodern* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 99

¹¹¹ Riley, *Research on gender in demography*, 521-522

¹¹² Riley, *Demography in the Age of Postmodern*, 103-104

¹¹³ *Ibid*, 104

¹¹⁴ *Ibid*, 111

¹¹⁵ *Ibid*, 111

moters statusą, padėti atspindinti, reikia atkreipti dėmesį į moters požiūrį į darbą – ar jis tampa savirealizacijos šaltiniu, ar jis moters suvokiamas kaip įsipareigojimas, kurį privalu vykdyti dėl išorinių lūkesčių.¹¹⁶ Taigi, šis pavyzdys parodo, kad tradicinis demografų požiūris, moterų dalyvavimą darbo rinkoje siejantis su žemesniu gimstamumu, yra gana redukcioniškas, paviršutiniškas. Tokiu būdu ignoruojamas kultūrinis, socialinis kontekstas ir moterų elgsenos specifika, darbo prasmė. N. Riley, siekdama atidesnio demografų dėmesio lyties klausimams, kviečia atidžiai analizuoti pačius demografinių tyrimų mechanizmus, įtraukti papildomus kintamuosius, įtraukti lyties kaip socialinio konstrukto sampratą ir pripažinti galios vaidmenį lyčių santykiuose bei lyčių nelygybėje.¹¹⁷

Kritinės ir feministinės demografijos prielaidos šiame darbe yra svarbios, nes demografinį žinojimą ne tik leidžia laikyti politišku, bet ir redukcionišku, neatspindinčiu sudėtingos socialinės, kultūrinės realybės ir galios santykių. Demografinio diskurso LR Seime 2023 m. analizė parodo, kad būtent tokios redukcioniškos prielaidos itin dažnai laikomos teisingu žinojimu: moterų sprendimai nesusilaukti vaikų kildinami iš aukšto užimtumo lygmens, mažėjantis gimstamumas siejamas su mažėjančiu fertilaus amžiaus moterų skaičiumi. J. R. Williams ir N. Riley kritika demografiniam žinojimui ir iš to kylančioms prielaidoms, siekiančioms paaiškinti realybę, ugdo pastabumą ir jautrumą analizuojamai medžiagai. Demografinis žinojimas, kuris LR Seime dažnai laikomas nekvestionuojama tiesa, itin dažnai tampa, simboliška, vienmačiu, supaprastinančiu socialinę realybę – jis ignoruoja galios santykius ir įvairių procesų, veiksmų, pasirinkimų prasmę.

2. Metodologija

Šiame darbe analizuojamos 2023 m. LR Seimo posėdžių stenogramos. Iš viso išanalizuota 100 Seimo posėdžių stenogramų. Į analizę įtraukiami ne tik Seimo narių, bet ir kviestinių svečių, konkrečiai, pranešėjų diskusijoje „Koks bus Lietuvos atsakas demografiniams iššūkiams?“ pranešimai ir pasisakymai, taip pat LR Prezidento G. Nausėdos metinis pranešimas. Pasirinktas laikotarpis svarbus, nes 2023 m. viešojoje erdvėje pradėti itin aktyviai eskaluoti 2022 m. demografiniai rodikliai, o ypač – itin žemas gimstamumas. Šie metai taip pat žymi itin gausų diskusijų Seime, formuojančių demografinį diskursą, kiekį - priimta rezoliucija „Dėl Lietuvos demografijos politikos ateities“ ir Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“, buvo organizuota diskusija „Koks bus Lietuvos atsakas demografiniams iššūkiams?“, aktualios ir diskusijos dėl Pagalbinio apvaisinimo (toliau – PA projektas) įstatymo pataisos

¹¹⁶ Riley, *Demography in the Age of Postmodern*, 111

¹¹⁷ *Ibid*, 99-108

projekto, Stambulo konvencijos ratifikavimo, Partnerystės įstatymo. Darbui aktualių diskusijų paieška vykdyta naudojant raktinius žodžius: *demograf, populiac, gimst, gimd, sens, senėj, mirt, migr, šeim, išnyk, ateit*. Šie raktiniai žodžiai pasirinkti naudoti remiantis trimis pagrindiniais demografiniais procesais: gimstamumu, migracija ir senėjimu (įskaitant mirtingumą)¹¹⁸ ir mąstant apie argumentams formuluoti naudojamas sąvokas, kurios nurodo į tautos išlikimą užtikrinančius ar grėsmę keliančius kontekstus. Keli stenogramų rinkiniai buvo peržiūrėti naudojant raktinį žodį *taut*, tačiau dėl didelio duomenų triukšmo – itin dažno, bet analitiškai neaktualaus raktažodžio pasikartojimo – šis raktinis žodis buvo atmestas. Pasisakymai yra išsakyti 50 skirtingų kalbėtojų - Seimo narių, prezidento G. Nausėdos ir diskusijoje „Koks bus Lietuvos atsakas demografiniams iššūkiams?“ dalyvavusių pranešėjų. Seimo nariai, kurių pasisakymai darbe analizuojami, yra iš 8 skirtingų frakcijų/partijų/grupių: DFVL, DPF, LF, LSDPF, LSF, LVŽSF, TS-LKDF ir Mišrios Seimo narių grupės.

Medžiagos atrankos etape svarbi demografinio diskurso samprata. Darbe į demografinį kalbėjimą siekiama žiūrėti kaip į ideologizuoto ginčo, bandančio įtvirtinti tam tikrą žinojimą, erdvę. Tyrimui aktualūs fragmentai iš pasisakymų atrinkti remiantis keliais kriterijais:

- Pasisakymas referuoja į demografinius procesus – gimstamumą, migraciją (imigraciją ir emigraciją), senėjimą, mirtingumą;
- Pasisakymas referuoja į tautos išlikimą (tiek kiekybine prasme, tiek moraline/kultūrine prasme) užtikrinančias ar grėsmę keliančias sąlygas ir politinius, ideologinius pokyčius;
- Pasisakyme siūloma arba kaip tik kritikuojama tam tikra šeimos, tautos, reprodukcijos, lyties samprata.

Tam tikros diskusijos, pavyzdžiui, apie finansinę paramą būstui jaunoms šeimoms, nelegalių migrantų srautų valdymą, statusą, apgrėžimą, nėra laikomos šiam darbui aktuali demografiniu diskursu. Nors šių diskusijų objektai – šeimos ir imigrantai - yra demografijos objektai, tokia kalbėjime nėra artikuliuojamos tam tikros šeimos, tautos sampratos, todėl šios diskusijos laikomos neaktualiomis.

Atliekama dvejų pakopų analizė. Pirmasis etapas – tematinė analizė, antrasis – kalbėjimo būdų, prielaidų, argumentų rinkinių – Diskursų – išskyrimas. Pirmiausia tyrime analizuojama medžiaga sukoduojama į 424 subkodų, jie suskirstomi tematiškai į 23 kodus, o kodai į 8 stambias tematinės kategorijas. Vėliau subkodai suskirstomi į keturis Diskursus, išryškėjusius analizuojant medžiagą.¹¹⁹ Diskursai išskiriami remiantis analizės metu išryškėjusiomis skirtingomis kalbėtojų prielaidomis,

¹¹⁸ Max Planck Institute of Demographic Research, „What is demography?“, žiūrėta 2026 m. sausio 7 d., https://www.demogr.mpg.de/en/about_us_6113/what_is_demography_6674/

¹¹⁹ Autorės pastaba – Priede nr. 1 pateikiama nuoroda į Google Excel lentelę, kurioje galima matyti visą darbo medžiagą ir jos sisteminimo būdą

naudojamais argumentais, vertybėmis, skirtingu požiūriu į tinkamus arba kaip tik žalingus demografinės krizės sprendimo būdus. Išskiriant Diskursus remiamasi integruota prieiga – teorinė medžiaga, pavyzdžiui, M. Foucault prielaidos ir moralinės panikos teorija, reikšmingai prisidėjo prie Diskursų išryškinimo, konkrečiai – biopolitinio diskurso ir tradicinio moralinio diskurso formulavimo. Visgi, medžiagos analizė taip pat leidžia pamatyti tam tikrų prielaidų, vertybių, argumentų rinkinius, taigi, taip pat prisideda prie Diskursų formulavimo.

Šiame darbe remiamasi N. Fairclough suformuluotais kritinės diskurso analizės lygmenimis. Pasak autoriaus, tekstas yra tik dalis diskurso – tai reiškia, kad „tekstas“, tiek sakinys, tiek rašytinis, yra proceso – teksto „gamybos“, interpretavimo ir platesnio diskurso – produktas.¹²⁰ Atliekama autoriaus pasiūlyta trijų lygmenų kritinė diskurso analizė – deskriptyvus teksto aprašymas; teksto interpretacija, remiantis kontekstu, kuriame tekstas buvo sukurtas ir kuriame yra skaitytojas; platesnio socialinio konteksto aiškinimas, gilinantis į tai, kaip tekstas įtrauktas į didesnes socialines struktūras.¹²¹ Besivaržančių Diskursų išskyrimas laikomas antruoju analizės lygmeniu. Trečiajam analizės lygmeniui – platesnio socialinio konteksto aiškinimui – bus skiriama paskutinė tyrimo rezultatų dalis.

Autorė supranta ir pripažįsta, jog visiškas objektyvumas šiame darbe negali būti pasiekiamas ir medžiagos analizė yra paveikta autorės šališkumo. Autorė siekia refleksyviai žvelgti ir analizuoti savo, kaip tyrėjos, poziciją – autorė yra liberalių pažiūrų, palaiko LGBTQ+ bendruomenę, lyčių lygybę, taip pat turi šeimą, yra mama, tačiau supranta ir gerbia sąmoningą žmonių pasirinkimą neturėti vaikų. Tai lemia, kad šiame darbe homofobiškus, tradicines lyčių roles palaikančius ir moterų pareigą gimdyti artikuliuojančius pasisakymus autorei vertinti kaip racionalius yra gana sunku. Tai analizės metu reikalauja nuolatinio papildomo savirefleksyvumo ir kontrolės tam, kad į itin konservatyvias pažiūras autorė gebėtų žvelgti kaip į savitą racionalumą ir nevertinti jų kaip mažiau pagrįstų, vertybiškai „prastesnių“.

3. Tyrimo rezultatai

Šioje dalyje bus pristatomi keturi Diskursų tipai, išryškėję demografinio diskurso Seime 2023 m. analizės metu: biopolitinis, technokratinis, tradicinis moralinis, liberalus. Kiekviena dalis, pristatanti

¹²⁰ Norman Fairclough, *Language and power*, 2nd edition, (Harlow: Pearson Education, 2001), cituota iš Majid Amerian, Fateme Esmaili, „A Brief Overview of Critical Discourse Analysis in Relation to Gender Studies in English Language Textbooks”, *Journal of Language Teaching and Research* 6, No. 5, (2015): 1033-1043, 1035, žiūrėta 2026 m. sausio 7 d. <https://academypublication.com/issues2/jltr/vol06/05/jltr0605.pdf#page=131>

¹²¹ Norman Fairclough, *Language and Power* (London: Longman, 1989), 110-112

skirtingą Diskursą, pasižymės vienoda vidine struktūra: pirmiausia, bus trumpai pristatomas Diskursas ir papunkčiui pristatomos esminės Diskurso ypatybės, jos pateikiamos apibendrinta forma; tada pristatytos ypatybės bus detaliau išplėtojamos ir pagrindžiamos iliustruojant jas kalbėtojų pasisakymais; galiausiai, bus pateikiamos apibendrinamosios išvados apie pristatytą Diskursą. Paskutinė Tyrimo rezultatų dalis bus skiriama Diskursų tarpusavio sąveikos ir reikšmės socialinėms struktūroms aptarimui, bendrai demografinio diskurso LR Seime 2023 m. ypatybių refleksijai.

3.1. Biopolitinis diskursas

Biopolitinį diskursą pristatyti pirmą svarbu dėl kelių priežasčių – pirma, šio Diskurso elementai dažnai matomi ir kituose Diskursuose, itin svarbus N. Fairclough aptartas interdiskursyvumas – Diskursų persidengimas, elementų perėmimas; antra, biopolitinio diskurso prielaidos tampa įvairių argumentų, kylančių tiek iš liberalios, tiek iš konservatyvios mąstysenos, pagrindu. Svarbu paminėti, kad šis Diskursas išskirtas remiantis M. Foucault prielaidomis apie populiacijos valdymą, siekį projektuoti ateitį ir kontroliuoti rizikas. Nors didžioji dalis iliustracinių pavyzdžių, pateikiamų šiame skyriuje, yra priskirti biopolitiniam diskursui, bus naudojamos ir kitiems Diskursams priskirtos pasisakymų ištraukos. Tai leidžia parodyti, kad specifinės kalbėtojų prielaidos apie valstybės ir politinių sprendimų rolę demografiniame kontekste veikia beveik visame demografiniame diskurse, nepriklausomai nuo kalbėtojų vertybių ar politinių pažiūrų.

Išryškėja šešios esminės biopolitinio diskurso ypatybės: **pirma**, demografiniai rodikliai (gimstamumas, senėjimas, migracija, populiacijos dydis) suvokiami ne kaip natūrali socialinė kaita, o kaip valstybės valdomi - politiniai veiksniai artikuliuojami kaip darantys reikšmingą įtaką tiek demografinių rodiklių teigiamai, tiek neigiamai kaitai. **Antra**, depopuliacija laikoma egzistencine grėsme valstybei ir prilyginama nacionalinio saugumo klausimui. **Trečia**, demografinę krizę patiriantis objektas yra populiacija, gyvenanti Lietuvos teritorijos viduje, o ne etninė lietuvių tauta. Papildoma imigracija laikoma tinkamu būdu spręsti depopuliacijos problemą, o populiacijos atstatymas tampa politine ambicija, planu, kuris, naudojant tinkamas politines priemones, gali būti įgyvendintas. **Ketvirta**, imigracija artikuliuojama kaip valstybės įsikišimo reikalaujanti sritis ir ji teigiama tuomet kai yra valstybės valdoma, reguliuojama ir prižiūrima. Į imigrantus žiūrima ne tik kaip į darbo jėgą, bet išryškėja jų, kaip populiacijos kokybę gerinančių arba smukdančių, naratyvas. **Penkta**, reprodukcija artikuliuojama kaip valstybės tęstinumo sąlyga, o už ją atsakinga tampa šeima. Šeimos „kokybė“ siejama su reprodukcija, o politinės priemonės, skirtos stiprinti šeimą, laikomos veiksmingomis tik tada, kai

didina gimstamumo rodiklį. **Šešta**, išryškėja populiacijos diferencijavimo logika – tam tikros visuomenės grupės, pavyzdžiui, gausios šeimos, laikomos labiau prisidedančios prie valstybės ateities nei kitos.

Biopolitinis diskursas žymi itin didelį valstybės rūpestį demografiniais rodikliais ir siekį juos prižiūrėti, valdyti, reguliuoti, o demografija čia tampa valstybės „projektu“. Besikeičiantys demografiniai rodikliai suprantami kaip rizika, tad valstybės būtinybė *planuoti* itin dažna: „<...> *mes turime šiandien problemą, ypač aštrią žmoniškųjų išteklių problemą, ir mes turime turėti planą šiandien čia ir dabar, taip pat turime turėti kitą planą, kaip sako ekspertai <...>*“ (A. Kubilienė, LVŽSF), „<...> *stokojame pozityvios demografijos raidos vizijos. Ir svarbu pasakyti, kad laikas planuoti, šiuo metu yra laikas planuoti pokytį, o ne bandyti prisitaikyti prie mūsų populiacijos susitraukimo.*“ (L. Savickas, DFVL). Išryškėja politinė kova su demografinėmis prognozėmis, susijusiomis su populiacijos, darbo jėgos kiekiu ateityje. Efektyvesnis valstybės valdymas artikuliuojamas kaip lemiantis demografinę sėkmę, o prognozės artikuliuojamos kaip galinčios kisti, jei bus imtasi tinkamų, efektyvių politinių veiksmų – „Eurostatas rodo viena, pamatysite – Lietuvoje 2050 metais bus 2,3 mln. Aš manau, kad jeigu be veiksmo, tokie skaičiai ir bus, bet jeigu su veiksmu, ką skatina ir šita rezoliucija, mes galime 2050–2060 metais grįžti prie to, ką turėjome nepriklausomybės pradžioje.“ (R. Lopata, LSF). Nors įvairių demografinių rodiklių kaita, pavyzdžiui, žemo gimstamumas, visuomenės senėjimas, imigrantų skaičiaus Lietuvoje didėjimas, beveik visuomet pabrėžiami kaip valstybės rūpesčio objektas, kartais paraleliai juntama ir politinė bejėgystė tuos rodiklius valdyti, pavyzdžiui, „*Mes turime geriausią pasaulyje, pasaulyje geriausią motinystės apsaugos sistemą! Ar dažnai kas tai pažymi? Dažnai kritikuoja, kaltina, kad pririša moterį prie šeimos. Dieve mano, ką mes galime daugiau padaryti!*“ (B. Gruževskis, Lietuvos socialinių mokslų centro direktorius profesorius). Demografinių rodiklių priklausomybė nuo politinių sprendimų išryškėja kaip abipusė – politinis veiksmas gali ne tik keisti rodiklius į teigiamą, valstybės siektiną pusę, bet ir į neigiamą. Kitaip sakant, valstybė ne tik turi imtis demografinių rodiklių valdymo planuodama į ateitį, bet ir politinė įtaka rodiklių kaitai šiame Diskurse laikoma objektyvia realybe. Gimstamumo mažėjimas čia artikuliuojamas kaip priklausantis nuo netinkamos politikos - tradiciniame moraliniame diskurse itin dažnai atsakinga už *demografiškai nenaudingą* politiką tampa Laisvės partija, kalta šios partijos moraliai netinkama ideologija. Tuo tarpu liberaliame diskurse PA įstatymo pataisos diskusijų kontekste dėl sąlygų platesniam žmonių ratui susilaukti vaikų nesudarymo kaltinami konservatyvus požiūris ir valstybės įstatymai: „<...> *Lietuva šiandien turi sveikatos paslaugą, kuri gali padėti tą padaryti, vienintelė kliūtis šiandien yra konservatyvus, nelankstus ir tikrai šią galimybę užkertantis įstatymas.*“ (M. Danielė, LF). Taigi, galima matyti, kad nors požiūriai į tinkamus gimstamumo skatinimo būdus ir sąlygas yra labai skirtingi, abiejų požiūrių – tiek konservatyvaus, tiek liberalaus – kontekste

veikia biopolitinė logika, artikuliuojanti politinių sprendimų ir ideologijų įtaką demografiniams rodikliams, šiuo atveju, gimstamumui.

Depopuliacija šiame Diskurse išryškėja kaip grėsmė, tolygi nacionaliniam saugumui. Šis sulyginimas itin aktyviai aptariamas diskusijose dėl Seimo rezoliucijos „Dėl Lietuvos demografijos politikos ateities“. Galima matyti, kad saugumo, valstybės gyvybingumo sampratos čia išplečiamos – jos tiesiogiai priklauso nuo populiacijos dydžio: *„Suprantame, kad Lietuvos depopuliacija, kaip ir autokratinės Rusijos keliama nuolatinė grėsmė, yra ilgalaikė ir esmingiausia šalies nacionalinio saugumo problema ir faktiškai yra egzistencinis iššūkis Lietuvos tautos ir valstybės išlikimui.“* (R. Lopata, LSF). Visgi, galima matyti ir pragmatišką žvilgsnį į depopuliacijos ir saugumo klausimų siejimą, išryškinantį žmogiškųjų išteklių poreikį gynybai: *„<...>mes nesukursime divizijos, jeigu neišspręsime demografijos klausimo<...>“* (R. Lopata, LSF). Reikšmingas dažnas žodžio *egzistencinis* vartojimas, kuriantis katastrofos, valstybės žlugimo nuojautą, o ją dar labiau sustiprina *Hannibal ad portas* metafora: *„kalbą pradėjau primindamas du Lietuvos egzistencinius iššūkius – grėsmę krašto saugumui ir grėsmingai nykstančią tautą. <...> Lygiai taip pat išsigąskime ir katastrofiško Lietuvos gyventojų skaičiaus nykimo. Hannibal ad portas – Hanibalas prie vartų. Išsigąskime ir pradėkime mąstyti ir veikti.“* (D. Alekna, Laisvos visuomenės instituto valdybos narys). Ši metafora reikšminga, nes populiacijos mažėjimą simboliškai perkelia iš vidaus politikos lygio į išorinės grėsmės, keliančios pavojų valstybės egzistencijai, lygmenį. Demografiniai rodikliai, konkrečiai, depopuliacija, dar kartą išryškėja kaip valstybės valdymo sritis, o jų kaita tampa krize, kuriai suvaldyti būtinas politinis veiksmas. Pabrėžtina, kad teritoriškumas čia labai svarbus – aktuali problema yra ne bendrai lietuvių pasaulyje, o populiacijos Lietuvoje mažėjimas. Kitaip sakant, nors kartais kalbėjime apie depopuliaciją naudojamas žodis *tauta*, kontekstas suponuoja, kad šiame Diskurse tai nėra etnonacionalizmo raiška, o, verčiau, atsitiktinis žodžio, kaip tolygaus *gyventojai*, *populiacija*, pasirinkimas. Tai įrodo specifinis emigrantų statusas – emigravę lietuviai nėra „priskaičiuojami“ prie populiacijos, nepaisant jų etninio identiteto, taigi, valstybės rūpesčio objektu tampa ne homogeniška etninė tauta, o jos teritorijos viduje gyvenanti populiacija.

Kita reikšminga biopolitinio diskurso dedamoji – populiacijos skaičiaus atkūrimas kaip politinis siekis ir ambicija. 3 mln. gyventojų Lietuvoje tampa savotišku siektinu idealu, o 2050 m. – lemiamu tašku tam idealui pasiekti: *„<...> taip pat turime turėti kitą planą, kaip sako ekspertai, iki 2050 metų normalizavę demografinę politiką, mes galime Lietuvoje turėti vėl 3 mln.“* (A. Kubilienė, LVŽSF). Populiacijos atkūrimas tampa ne tik tam tikrų politinių įrankių efektyvaus naudojimo sritimi, bet ir savotiška ambicija, troškimu, svajone: *„<...> kokia jūsų, kaip Ateities komiteto pirmininko ir rezoliucijos*

vieno iš autorių, svajonė, koks būtų Lietuvos gyventojų skaičius 2050 metais? Ar galima pasiekti tą 1992 metais buvusį skaičių, kai buvo 3,7 mln.? Kokia jūsų svajonė būtų?“ (S. Tumėnas, LVŽSF). Svarbu pabrėžti, kad populiaciją siekiama atkurti – simboliniu atskaitos tašku tampa gyventojų skaičius Nepriklausomybės pradžioje, kuris išryškėja kaip keliantis savotišką nostalgiją. Visgi, šis, populiacijos dydžio prasme, siektinas laikotarpis pasitelkiamas ir kaip kritikos bendrai nepriklausomos Lietuvos idėjinei, politinei kryptčiai pagrindimas, o gimstamumo rodiklio mažėjimas vėl išryškėja kaip priklausantis nuo politinių veiksmų: „Prie okupanto, jūs patys savo rezoliucijoje rašote, buvo beveik 4 mln. gyventojų. Beveik 4 mln.! Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, gimstamumas sumažėjo daugiau negu 50 %!“ (P. Gražulis, MSNG).

Itin svarbu pabrėžti, kad biopolitiniame diskurse demografinę krizę patiriantis objektas yra populiacija, ne lietuvių tauta. Tai ryšku ne tik semantine prasme – naudojami tokie išsireiškimai kaip *gyventojai, populiacija, Lietuvos piliečiai, vaikai Lietuvoje* – bet ir būdų, tinkamų populiacijos atkūrimui, siūlymų prasme. Kadangi populiacijos atkūrimas išryškėja kaip politinis siekis, karo pabėgėliai iš Ukrainos artikuluojami kaip galintys reikšmingai prisidėti prie šio tikslo pasiekimo. Ukrainiečiai Lietuvoje vadinami *laimingu šansu, unikalia galimybe*, jie priimtini dėl kultūrinių panašumų, o jų integracija, nors ir reikalaujanti tolimesnio politinio dėmesio, laikoma sėkmės pavyzdžiu: „*Mūsų puikūs rezultatai dėl jų integracijos. Jeigu mums būtų svarbus skaičius, tai dar kokie penkeri ar šešeri metai ir mes turėsime 3 mln.*“ (B. Gruževskis, Lietuvos socialinių mokslų centro direktorius profesorius). Svarbu pastebėti, kad kalbėjime apie imigraciją ir imigrantus Lietuvoje, būtent ukrainiečiai dažnai laikomi galintys prisidėti prie populiacijos atkūrimo. Tik viename pasisakyme ukrainiečiai artikuluojami kaip naudingi ne tik kiekybine prasme, bet ir darbo jėgos prasme: „*Žinote, kad pas mus atvyko virš 70 tūkst. pabėgėlių. Aišku, ten daug vaikų, moterys dominuoja, bet iš jų – 60 % darbingo amžiaus.*“ (B. Gruževskis, Lietuvos socialinių mokslų centro direktorius profesorius).

Tuo tarpu kalbėjime apie kitus, Lietuvoje esančius ar ateityje atvyksiančius, imigrantus, kaip pagrindinė demografinė problema, kurią jie galėtų spręsti, išryškėja darbo jėgos stygius, o depopuliacija lieka antrine problema: „*<...> ten yra ta imigrantų eilė, kuri galėtų būti efektyviai panaudota čia.*“ (B. Gruževskis, Lietuvos socialinių mokslų centro direktorius profesorius). Nors populiacijos traukimas ilguoju laikotarpiu lemia darbo jėgos stygių, šis imigrantų funkcijų skirtingumas demografinės krizės kontekste laikomas svarbia prielaidų apie imigraciją dedamąja. Apskritai imigracija artikuluojama kaip išskirtinai valstybės rūpesčio ir įsikišimo reikalaujanti sritis – valstybė turi reguliuoti imigrantų srautus, vykdyti atranką kiek, kokių ir iš kur imigrantų reikia, rūpintis jų integracija. Jei valstybė priežiūros nesiima, kyla grėsmė, kad imigracija taps nevaldoma – itin taikliai tai nusako metafora „*sukalti kuoliukas*

dabar, kad būtų galima tuos procesus kontroliuoti.“ (L. Kasčiūnas, TS-LKDF). Dominuojantis požiūris į imigraciją visiškai grindžiamas biopolitine logika – imigracija tinkama kai reguliuojama, prižiūrima, kokybiška: „*Aš nekalbu apie tai, kad migracija – tai tiesiog atidarome vartus ir visus priimame. Jokių būdu. Reikia turėti labai aiškią politiką, iš kur mes norime žmonių, kokie jie turi būti, ką valstybė padarys, kad jie čia integruotųsi, ir taip toliau.*“ (R. Dargis, Lietuvos pramonininkų konfederacijos prezidiumo narys). Itin tinkamais imigrantais laikomi užsienio arba Lietuvos universitetus pabaigę žmonės, jie ne tik tenkina kultūrinio panašumo kriterijų, bet yra ekonomiškai ypač naudingi: „*Jie patys galėtų kurti verslus, jie patys galėtų įsidarbinti žmonėse. Aš manau, tai tikrai būtų kelias, kaip mes galėtume truputį pasipildyti žmonių iš išorės, tuo labiau kad tai būtų būtent universitetų žmonės.*“ (R. Dargis, Lietuvos pramonininkų konfederacijos prezidiumo narys). Tai išryškina valstybės rūpestį ne tik populiacijos kiekiu, bet ir kokybe: juntamas siekis konstruoti populiaciją, vienus imigrantus vertinant kaip prisidedančius prie populiacijos kokybės, o kitus, konkrečiai, iš trečiųjų šalių – kaip kokybę smukdančius. Emigracija taip pat išryškėja kaip valstybės atsakomybės sritis, dažnai lemianti patį emigracijos faktą tiek praeityje: „*Faktiškai mes visą laiką prašome jūsų: susimąstykite, mes juk turėsime daug problemų, mes juk savo rankomis išvarėme šimtus tūkstančių žmonių.*“ (B. Gruževskis, Lietuvos socialinių mokslų centro direktorius profesorius), tiek ateityje: „*<...> mums ir reikėtų šiandien labiausiai ne tik tarp savęs diskutuoti, o paklausti tų, kurie ruošiasi tam gyvenimui Lietuvoje: kaip jūs manote, kas jus čia paliktų, ko reikia, kad jūs čia dirbtumėte, kurtumėte <...>*“ (R. Dargis, Lietuvos pramonininkų konfederacijos prezidiumo narys)

Verta pastebėti, kad migracija, o ypač, imigracija, išryškėja kaip tema, kurioje veikia visi šiame darbe išskirti Diskursai, tačiau biopolitinė logika – valstybės siekis valdyti demografinius rodiklius - beveik visada tampa pamatu įvairiomis prielaidomis, vertybėmis grindžiamiems argumentams. Technokratiname diskurse ryškus pragmatiškas požiūris į imigrantus, jie redukuojami į ekonominę funkciją: „*Čia jūs matote tą efektyvų sprendimą, kuris galėtų garantuoti mums socialinį stabilumą. Tai, aišku, yra migracija.*“ (B. Gruževskis, Lietuvos socialinių mokslų centro direktorius profesorius), tradiciniame moraliniame diskurse požiūrį į imigrantus žymi grėsmės naratyvas, ypač tai ryšku kalbėjime apie imigrantus iš trečiųjų šalių: „*<...> jeigu kalbame apie imigraciją iš trečiųjų šalių, tai yra turbūt paskutinė opcija valstybei išspręsti savo problemas, nes su imigracija ateina daug daug įvairių rizikų, gal netgi, sakyčiau, kai kuriais atvejais ir grėsmių.*“ (L. Kasčiūnas, TS-LKDF), liberaliame diskurse valstybės rolė grindžiama socialiniu įtraukumu: „*<...> tam ir reikalingas stiprus švietimas, stiprios socialinės institucijos, kad mes būtume pajėgūs šiuos žmones priimti, nevertinti jų kaip menkesnių už save ir kad jie galėtų tapti mūsų visuomenės dalimi.*“ (I. Šimonytė, TS-LKDF). Taigi, galima matyti, kad

nors kalbėtojų požiūris į imigraciją gali būti grindžiamas skirtingų politinių įsitikinimų ir vertybių, jo pagrindu visuomet tampa biopolitinė logika, išryškėjanti kaip nekvestionuojama ir savaime suprantama.

Dar viena biopolitinio diskurso dedamoji – valstybės rūpinimasis reprodukcija, kuri tampa valstybės išlikimo sąlyga. Reprodukcija su valstybės augimu siejama gana tiesiogiai: „*kaip jūs manote, kas jus čia paliktų, ko reikia, kad <...> gimdytumėte ir augintume valstybę?*“ (R. Dargis, Lietuvos pramonininkų konfederacijos prezidiumo narys). Reikšmingas metaforos *gimdytumėte ir augintumėte valstybę* pasirinkimas – galima matyti, kad žodžiai *gimdyti* ir *auginti*, įprastai naudojami kalbant apie vaikus, pasitelkiami apibūdinti valstybę, kitaip sakant, vaikų gimdymas ir auginimas tampa lemiančiu valstybės augimą. Gimstamumo klausimas išryškėja kaip politinis klausimas, rūpintis visiems, nepriklausomai nuo ideologijos ar partinės priklausomybės: „*Akivaizdu, kad demografijos klausimas, gimstamumo klausimas yra aktualus visiems: ir pozicijai, ir opozicijai <...>*“ (I. Pakarklytė, LF), o tinkamu politiniu sprendimu laikomas tas, kuris skatina gimstamumą: „*<...> nes tai tikrai yra labai socialiai atsakingas sprendimas, <...> orientuotas į tai, kad šeimos norėtų susilaukti daugiau vaikų ir gerintų mūsų demografinę padėtį.*“ (J. Džiugelis, TS-LKDF).

Į populiaciją žiūrima kaip į reprodukcinį objektą, o už tai atsakinga tampa šeima. Šeima išryškėja kaip visuomenės pagrindas, o jos tikslas – reprodukcija. Valstybė čia artikuluojama kaip turinti imtis įvairių veiksmų, stiprinančių šeimą, pavyzdžiui, įsipareigoti finansiškai remti, ypač, senstančios visuomenės kontekste: „*Tikrai Lietuvos visuomenė sensta, todėl itin svarbu, kad valstybė siųstų aiškų signalą tiems, kurie ketina kurti šeimas, kad valstybė įsipareigoja finansiškai juos remti.*“ (A. Norkienė, LVŽSF). Svarbu pabrėžti, kad įvairios valstybės naudojamos priemonės, turinčios stiprinti šeimą, suprantamos kaip efektyvios tada, kai didina gimstamumą, kitaip sakant, šeimos „sėkmingumas“ siejamas su reprodukcinės pareigos atlikimu. Kadangi gimstamumo rodikliai yra žemi, daroma prielaida, kad šeimos politika neveikia: „*Tarkime, pradėta kurti šeimos stiprinimo politika, ji turėjo būti nukreipta į tai, kad mūsų šeimos susilauktų daugiau vaikų, <...> Dabar matome, kad galbūt mažai veikia, arba mes nemokame, kad tos priemonės veiktų taip, kaip mes tikimės.*“ (R. Tamašunienė, MSNG) arba jai skiriamas per mažas dėmesys: „*Šeimos politika Lietuvoje lieka podukros vietoje.*“ (G. Nausėda, LR Prezidentas). Politinės priemonės išryškėja kaip formuojančios norą turėti vaikų, o valstybės atsakomybė – tas priemones užtikrinti ir skatinti šeimas susilaukti daug vaikų. Gausios šeimos išryškėja kaip valstybės idealas, tad kalbėtojai pateikia įvairių siūlymų, artikuluojančių gausias šeimas kaip vertingesnes, kuriančias daugiau bendrojo gėrio: „*turėtume kalbėti ne apie lygias teises, o, <...> apie pozityvią diskriminaciją, nes moteris, pagimdžiusi ir auginanti tris vaikus, be jokios abejonės, sukuria daugiau bendrojo gėrio ir yra verta didesnės visuomenės pagarbos; tas pats ir su trijų vaikų tėvu.*“ (D.

Alekna, Laisvos visuomenės instituto valdybos narys). Tėvai, užauginę 5 vaikus ir daugiau artikuliuojami kaip nusipelnę valstybei, verti privilegijų, tad tokiems tėvams siūloma suteikti I laipsnio pensijas: „Šiuo įstatymo projektu siekiama pagerinti daugiavaikių tėvų socialines garantijas, skatinti gimstamumą ir pagarbą tokioms šeimoms.“ (J. Pinskus, MSNG). Išryškėja ir priešinga logika – žmonės, neturintys vaikų, išryškėja kaip mažiau vertingi, gyvenantys tik sau, tad jie kviečiami solidarizuotis su šeimomis: „Sovietmečiu buvo net vadinamasis viengungio mokestis. Jei tu nesi solidarus, jei tu nekuri šeimos, mokėk, prisidėk prie visuomenės, kurie turi vaikų, augina juos. Šiandien irgi galėtų būti toks mokestis <...>.“ (P. Gražulis, MSNG). Galima matyti, kad tiek vaikų turėjimas, tiek neturėjimas, išryškėja kaip valstybės rūpesčio ir reguliavimo sritis, o populiacija – kaip dauginamas kūnas, kurio gausa tolygi valstybės sėkmei ir išlikimui. Svarbu pastebėti, kad ši logika dar labiau išplėtojama tradiciniame moraliniame diskurse – jame specifinė šeimos samprata ir vaikų turėjimas tampa ne tik valstybės išlikimo, bet ir moraline, religine kategorija.

Apibendrinant galima teigti, kad biopolitinis diskursas demografiniame kalbėjime LR Seime 2023 m. demografiją artikuliuoja kaip sritį, kurioje didelę įtaką turi politinis veiksmas, o demografinių rodiklių kaita nėra suprantama kaip natūrali socialinė kaita – ji, verčiau, yra politinių sprendimų rezultatas. Žvelgiant į analizuotus pasisakymus galima matyti, kad supratimas, jog valstybės atsakomybė yra rūpintis populiacija, yra itin plačiai pasklidęs, o demografiniai procesai suprantami kaip valdytini, reguliuotini. Demografinių rodiklių kaita, pavyzdžiui, depopuliacija, laikoma egzistencine grėsme, krizine situacija, kurios suvaldymui būtina politinė intervencija. Analizė rodo, kad biopolitinė logika tampa mąstymo apie demografiją pamatu, kuris, nepaisant skirtingų ideologinių pažiūrų, išlieka nekvestionuojamas.

3.2. Technokratinis diskursas

Antrasis darbe pristatomas Diskursas – technokratinis diskursas. Nors jis nėra toks gausus kaip biopolitinis, išryškėję prielaidos, argumentai ir bendras žvilgsnis į demografinę krizę reikšmingai prisideda prie geresnio demografinio diskurso supratimo. Pagrindinė technokratinio diskurso ypatybė, išskirianti jį iš kitų Diskursų – kalbėjimas, grįstas mokslinėmis prognozėmis, statistika. Nors toks kalbėjimas dažnai pretenduoja būti laikomas neutraliu, *objektyviu*, šiame darbe remiamasi M. Foucault ir N. Fairclough prielaidomis, kad diskursas niekada nėra neutralus – jis visuomet teigia tam tikrą tikrovės supratimą, žinojimą ir vertybes. Dėl šios priežasties į mokslinį kalbėjimą siekiama žiūrėti kritiškai ir laikyti jį dar viena, per kalbą sukuriamą, tikrovės interpretacija.

Išryškėja penkios technokratinio diskurso ypatybės: **pirma**, mokslinis žinojimas laikomas patikimiausiu, demografinę realybę geriausiai pažinti leidžiančiu žinojimu, o politinių veiksmų įtaka demografinėi kaita laikoma labai ribota. **Antra**, populiacijos atkūrimas ir gimstamumas laikomi tomis sritimis, kuriose politinis veiksmo įtaka yra labai ribota. **Trečia**, kalbėjimo apie šeimą, kaip atsakingą už gimstamumą, šiame Diskurse nebelieka – gimstamumas „ištraukiamas“ iš šeimos instituto ir tampa populiacijos ypatybe. **Ketvirta**, imigracija tampa ta sritimi, kur valstybės intervencija yra pagrįsta, nes ją galima apskaičiuoti ir užtikrinti jos efektyvumą. Požiūris į imigrantus yra itin pragmatiškas, suredukuojantis juos į ekonominę funkciją. **Penkta**, demografijos mokslas laikomas labai svarbiu valstybei, mokslinio žinojimo įtraukimas į sprendimų priėmimą gali prisidėti prie geresnio politinio valdymo mechanizmo.

Viena esminių technokratinio diskurso ypatybių – valstybės, populiacijos ateities prognozavimas, grindžiamas demografinė statistika, procesų priežastingumu ir moksliniu įvairių demografinių, politinių veiksmų vertinimu. Tokio kalbėjimo kuriamos projekcijos dažnai yra priešingos biopolitiniame diskurse aptartiems politiniams siekiams ir vizijoms. Verta atkreipti dėmesį, kad didelę dalį technokratinio diskurso sudaro diskusijos „Koks bus Lietuvos atsakas demografiniams iššūkiams?“ pranešėjų, pavyzdžiui, R. Dargio ir B. Gruževskio, pasisakymai. Bendrame Seimo kontekste jie tampa savo sričių *ekspertais*, galinčiais atsiriboti nuo politinių ambicijų ir *konstatuoti* faktus. Demografinės prognozės išryškėja kaip blogesnės nei anksčiau ir tautos laipsniškas nykimas artikuliuojamas kaip neišvengiamas: „*Reikia pripažinti, kad tos kreivės, kurias mes piešėme 2009 metais, dabar yra žymiai blogesnės.*“ (R. Dargis, Lietuvos pramonininkų konfederacijos prezidiumo narys). Demografinės krizės realybė ir jos mastas grindžiami skaičiais, kurie tampa objektyvios realybės matu: „*2021 metais suminis gimstamumo rodiklis buvo 1,34. Tai atrodo ypatingai tragiška tendencija žinant, kad palankiausia demografinė pusiausvyra, užtikrinant kartų kaitą, yra tada, kai suminis gimstamumas svyruoja apie 2,1.*“ (A. Kubilienė, LVŽSF). Svarbu paminėti, kad siekis ir reali galimybė atkurti populiaciją tampa išskirtinai politine *prognoze*, kuri artikuliuojama kaip nerealistiškas siekis, nes mokslinė *prognozė* laikoma realybę geriau atspindinčia: „*Čia buvo minėta, kad galima turėti tuos 3 mln. Tai buvo 2016 metų tuometinės Vyriausybės prognozė. <...> Matote, visos kitos prognozės, ar tai būtų Eurostato, ar tai būtų OECD, EBPO šalių, jos visos prognozuoja mums nykimą, paprasčiausiai labiau aktyvų ar mažiau aktyvų tautos nykimą.*“ (B. Gruževskis, Lietuvos socialinių mokslų centro direktorius profesorius). Populiacijos dydis čia – ne valstybės rūpesčio ir priežiūros reikalaujantis objektas, o statistinis vienetas, apibrėžiamas per kreives ir skaičius. Svarbu pastebėti, kad simbolinė „tiesa“ čia tampa ne prielaidos, grindžiamos tam tikromis vertybėmis ir valstybės role, o demografinės prognozės - jos dažnai artikuliuojamos kaip kur

kas realesnės už politinius siekius. Tai patvirtina R. Messerschmidt pastebėjimus, kad demografinės prognozės konstruojamos kaip tiksliai ateitį nusakančios.

Demografiniai rodikliai, ypač, žemas gimstamumas ir populiacijos mažėjimas, šiame Diskurse, priešingai nei biopolitiniame, išryškėja kaip procesai, kurių kismui politika nedaro esminės įtakos, verčiau ji yra maža, ribota: „*Kaip jūs visi puikiai suprantate, demografija yra būtent ta sritis, kur greitų pokyčių pasiekti neįmanoma. Reikės metų, dešimčių metų, kad mes galėtume turėti ją šiek tiek geresnę.*“ (R.Dargis, Lietuvos pramonininkų konfederacijos prezidiumo narys). Valstybės siekis didinti gimstamumą laikomas neveikiančiu valstybės idealizmu, remiantis ne tik kitų valstybių, pavyzdžiui, Pietų Korėjos patirtimi: „*<...> ji milijardų milijardus išleido populiacijai didinti. Ir rezultatas toks, kad Seule vienai moteriai tenka 0,6 vaiko. Pats žemiausias rodiklis pasaulyje.*“ (K. Masiulis, TS-LKDF), bet ir Lietuvos visuomenės sudėties ypatybėmis: „*<...> šita skaidrė rodo, kad mes neturime tokio amžiaus moterų, kurios galėtų gimdyti vaikus. Todėl ir trys vaikai vienoje šeimoje nieko nepakeis, nes bendras to fertileaus amžiaus moterų skaičius mažėja.*“ (B. Gruževskis, Lietuvos socialinių mokslų centro direktorius profesorius). Svarbu pastebėti, kad technokratiname kalbėjime beveik nefigūruoja žodis *šeima*. Gimstamumas nėra traktuojamas kaip funkcija, atliekama šeimos, ir tai sustiprina technokratinio kalbėjimo mokslinio neutralumo įvaizdį – gimstamumo rodiklio kaita suredukuojama į kitus pamatuojamus veiksnius, pavyzdžiui, fertileaus amžiaus moterų skaičių ar suminį gimstamumo rodiklį. Į gimstamumą žiūrima ne kaip į valstybės augimo ir sėkmingumo matą, o kaip į nusakantį tam tikras visuomenės ypatybes. Taigi, gimstamumo rodiklis tampa ne nuo šeimos politikos sėkmingumo, o nuo visuomenės ypatybių ir kaitos priklausantis veiksnys, kuriam politinė pastanga nedaro didelės įtakos.

Kita vertus, svarbu pabrėžti specifinį technokratinio ir biopolitinio diskursų santykį, kuris stipriai formuoja demografinių rodiklių (ne)priklausomumo nuo politikos naratyvą. Nors vienas esminių technokratinio diskurso skirtumų lyginant su biopolitiniu – ribotos politinės įtakos demografiniams rodikliams akcentavimas – technokratinis ir biopolitinis diskursai itin dažnai veikia kartu: politinio veiksmo būtinybė, siekiant gerinti demografinę padėtį, grindžiama statistika ir mokslinėmis prognozėmis. Kitaip sakant, technokratinis argumentas tampa priežastimi biopolitiniam valstybės rūpesčiui. Geru to pavyzdžiu galėtų būti K. Masiulo pasisakymas, kuris puikiai atskleidžia tokią dvejetainę logiką: „*Visos tos skatinimo priemonės, kaip Lenkijoje, suveikė, taip, įvedi. Tai va tas uždelstas noras. Šeimas, kurios planuoja vaikus, įvedus priemonę, paskatina. Tai metus ar dvejus yra augimas ir vėl grįžta į kritimą. Visur yra tokios skatinimų kreivės. Tikrai pritariu B. Gruževskiui – reguliuojama, kontroliuojama, griežta, sąmoninga, kokybiška imigracija.*“ (K. Masiulis, TS-LKDF). Gimstamumo reguliavimas čia išryškėja kaip sritis, kurioje valstybė turi mažai galios, o gimstamumo rodiklis – kaip

priklausantis privataus gyvenimo erdvei, tad siekiama rasti sritį, kurioje valstybės įsikišimas būtų įmanomas, veikiantis ir duodantis naudos.

Tokia sritimi tampa imigracija, kuri artikuliuojama kaip kone vienintelis depopuliaciją iš tiesų sprendžiantis sprendimas, nes šis procesas gali būti pamatuojamas, apskaičiuojamas: „*Nėra kito būdo – migracija yra vienintelė galimybė.*“ (B. Gruževskis, Lietuvos socialinių mokslų centro direktorius profesorius). Technokratiniam diskursui priskirtą kalbėjimą apie imigraciją žymi itin pragmatiškas, ekonomine imigrantų nauda grįstas požiūris. Imigrantai čia artikuliuojami kaip darbo jėga, kurią reikia išnaudoti efektyviai, pagal savo poreikius: „*Imigracijos politikos sistematizavimas: tai ne užsidaryti – atsidaryti, bet atsakingai, kontroliuojant viską, prižiūrint ir panaudojant maksimaliai pagal savo poreikius.*“ (B. Gruževskis, Lietuvos socialinių mokslų centro direktorius profesorius). Dėl šios priežasties antrinė migracija tampa problema, nes tai kenkia efektyvumui, apskaičiuoti procesai – kiek darbo jėgos trūksta ir kiek jos reikia – yra iškraipomi, juos prižiūrėti sunkiau: „*<...> dirba toje įmonėje labai labai trumpai, iš jos išeina ir taip kuria antrinę migraciją, pavyzdžiui, važiuoja dirbti į Vakarų Europą. Taigi mes iš principo neatliepiame savo darbo rinkos poreikių.*“ (L. Kasčiūnas, TS-LKDF). Nors tokia technokratiname kalbėjime biopolitinė logika ryški, imigrantų redukavimas į ekonominę funkciją priskiriamas technokratiniam kalbėjimui, nes tokio požiūrio kertine ašimi laikomas rinkos poreikio, naudos, resursų apskaičiavimas, o ne valstybės siekis valdyti populiacijos sudėtį ir dydį, siekiant įgyvendinti demografinį „projektą“.

Kita technokratinio diskurso dedamoji, dar labiau akcentuojanti dvilypį technokratinio ir biopolitinio diskursų santykį – demografijos mokslo ir prognozių, rodiklių svarba valstybei. Nors analizė išryškina politinių veiksmų, kaip ribotą galią demografiniams rodikliams turinčių, naratyvą, demografinis žinojimas tampa svarbiu politinių užmojų atskaitos tašku: „*<...> bus kuriami nauji tyrimų instrumentai, susieti su vizijos (referuojama į Lietuvos ateities viziją „Lietuva 2050“ – autorės pastaba) suformuluotais pažangos siekiais ir rodikliais, o konkrečiai – tai Lietuvos ilgalaikis socialinis tyrimas ir šeimos ir gimstamumo tyrimas.*“ (R. Lopata, LSF). Formuojant demografinę politiką tikimasi mokslininkų ir politikų bendradarbiavimo, o mokslinis žinojimas traktuojamas kaip politinio sprendimo kokybę įvertinti galintis. Dėl šios priežasties mokslininkų nuomonė įgyja tam tikrą politinę reikšmę ir galią: „*<...> ar kiekvienas mūsų priimamas sprendimas yra skirtas demografiniams rodikliams gerinti? Aš tokį retorinį klausimą, bet galbūt ir mokslininkai man galėtų sukonkretinti.*“ (R. Tamašunienė, MSNG). Demografiniai rodikliai aktualūs ne tik demografinės krizės kontekste, bet ir Lietuvos įvaizdžio kūrime – Lietuvos ateities vizijos „Lietuva 2050“ svarstyme politikai diskutuoja dėl rodiklių rinkinio, suprantamo visuomenei ir leidžiančio parodyti esminius pokyčius, kaitos ir siektino rodiklio reikšmės,

kuris žymėtų Lietuvos, kaip pirmaujančios šalies, atpažįstamumą užsienyje. Rodiklių svarbą valstybei suponuoja ne tik pati diskusija, bet ir labai konkretūs pasisakymai: „*Kolegos, demografiniai rodikliai, jų žinojimas, jų prognozavimas yra labai svarbus valstybei dalykas.*“ (A. Matulas, TS-LKDF). Galima matyti, kad toks technokratinio ir biopolitinio diskursų santykis patvirtina teorinėje dalyje aptartą demografijos mokslo pobūdį - demografijos teorijos, tyrimų klausimai ir taikymas iš tiesų yra labai politiniai, o demografinis žinojimas ne tik prisideda prie politinių sprendimų formavimo, bet ir yra *kuriamas* vardan geresnio politinio valdymo mechanizmo. Tai dar labiau įprasmina prielaidą, kad diskursas, net ir grindžiamas mokslu, niekada nėra neutralus: demografinis žinojimas, apibodamas valstybės veiksmą vienoje srityje, pavyzdžiui, gimstamumo reguliavime, reikšmingai siūlo kitus prioritetus, kuriuose valstybės įsikišimas būtų racionaliai pagrįstas.

Apibendrinant galima teigti, kad technokratiname diskurse demografinės realybės pažinimo šaltiniu tampa statistika, prognozės – tai, iš pažiūros, atrodo kaip neutralus kalbėjimas, tačiau analizė atskleidžia, kad technokratinis kalbėjimas tampa valstybės intervencijos pobūdį reikšmingai formuojančiu, todėl, politiniu kalbėjimu. Tai ne tik pagrindžia demografinio žinojimo buvimą politinių sprendimų pamatu, bet ir išryškina demografinio žinojimo politiškumą, kuris, nors kalbėtojų ir nėra reflektuojamas, bet išryškėja analizėje. Nors technokratiniai argumentai dažnai apriboja politinį veiksmą, nes deklaruoja rodiklių nepriklausomumą, jie kartu ir formuoja politinius prioritetus. Paradoksalu, bet technokratinis kalbėjimas tampa argumentu biopolitiniam veikimui, darančiu jį racialesniu ir sustiprinančiu legitimumą.

3.3. Tradicinis moralinis diskursas

Trečiasis darbe pristatomas Diskursas – tradicinis moralinis – yra pats gausiausias ir, priešingai nei jau aptarti biopolitinis ir technokratinis diskursai, pasižymi prielaidų rinkiniu, apibrėžtu per moralines, vertybines kategorijas. Svarbu pažymėti, kad didelė dalis šiam Diskursui priskirtų pasisakymų formuluojami kaip kritika valdančiųjų ideologijai, jų siūlymams, demografini vizijai arba bendrai liberalizmui. Kritika, kaip kalbėjimo būdas, tampa svarbia šio Diskurso dedamąja, padedančia brėžti liniją tarp to, kas laikoma grėsme demografijai, šeimai, valstybei, tautai, ir tarp to, kas laikoma būtina išlikimo sąlyga. Kritikavimas išryškina ir politinį konfliktą, o taip pat ir diskursyvią kovą dėl reikšmių - tam tikrų tautos, šeimos, reprodukcijos, lyties sampratų. Dėl šios priežasties, tradicinis moralinis diskursas bus pristatomas dviem etapais: pirma, bus pristatomos trys pagrindinės grėsmės tiek kiekybiniam, tiek moraliniam valstybės išlikimui, šeimai, tautos valiai; antra, bus pristatoma būtinos valstybės, šeimos, tautos išlikimo sąlygos.

Išryškėja šešios esminės tradicinio moralinio diskurso ypatybės: **pirma**, demografinė krizė suprantama ne tik kaip kiekybinė populiacijos, bet kaip moralinė tautos krizė – jos priežastys dažnai siejamos su liberalizmu ir valdančiosios daugumos sprendimais. **Antra**, politinis konfliktas konstruojamas per moralines kategorijas – valdančiosios daugumos sprendimai laikomi ne tik neefektyviais, bet prieštaraujančiais tautos valiai ir griaušančiais moralinį tautos pamatą, o valdančiosios daugumos, liberalizmo kritikai save pozicionuoja kaip tautos gynėjus. **Trečia**, grėsminamos išorės jėgos (tarptautinės institucijos, *globalistai*, LGBTQ+ ir t.t.). Jos suprantamos kaip siekiančios per prievartą primesti svetimas vertybes ir keliančios grėsmę tautos ir valstybės egzistencijai. **Ketvirta**, LGBTQ+ įvaizdis konstruojamas tiek kaip moralinis nenormalumas, tiek kaip grėsmė tradicinei šeimai, o ypač, reprodukcijai. Su LGBTQ+ siejami įstatymų projektai laikomi ne teisinio reguliavimo siekiu, o bandymu įtvirtinti konkuruojančias šeimas, reprodukcijos sampratas. **Penkta**, tradicinė šeima laikoma nekvestionuojamu valstybės fundamentu, ji įkūnija tautos moralę ir tampa vienintele „moralia“ vieta reprodukcijai. Moteris įkūnija tautos tęsėjos, gimdytos rolę, o kitos socialinės lyties rolės laikomis antraeilėmis, netgi trukdančiomis atlikti reprodukcinę pareigą. **Šešta**, dominuoja etnonacionalistinė tautos samprata, taigi, demografinę krizę patiriančiu objektu laikoma lietuvių etninė tauta, gyvenanti Lietuvos valstybės teritorijoje. Demografinė krizė turi būti sprendžiama gimstamumo lietuvių šeimose didinimu, emigracija laikoma ne tik valstybei, bet pačiam išvykusiam lietuviui kenksminga, o imigracija toleruotina tik imigrantų asimiliacijos atveju.

Pirmoji aptariama grėsmė ir viena esminių tradicinio moralinio diskurso savybių yra kritika liberalizmo ideologijai, taip pat ir valdančiajai daugumai: tiek bendrai jų demografijos vizijai, siūlomiems sprendimams, tiek konkrečiai Laisvės partijai. Liberalizmas artikuliuojamas kaip nepajėgus įveikti demografinės krizės, o liberalių pažiūrų politikai kaip susitaikantys su Lietuvos mažėjimu: „Jos (liberalios demokratijos – autorės pastaba) prietaisais tikintys politikai demografijos problemas mato iškreiptai ir perša mintį, kad šioje srityje nieko nebegalima padaryti. Jų valia mąstyti ir veikti paralyžiuota.“ (D. Alekna, Laisvos visuomenės instituto valdybos narys). Lietuvos ateities strategija „Lietuva 2050“ vadinama *liberalia* ir kritikuojama dėl įvairių priežasčių: perdėto autorių rūpesčio Lietuvos patrauklumu pabėgėliams ir migrantams, lietuvių išlikimo pasaulyje vizijos stokos, per didelio dėmesio modernioms idėjoms ir tai lemiančio nutolimo nuo šeimos politikos klausimų, simbolinio vertybinės sistemos apsisvertimo: „<...> ori senatvė <...> paminėta tik vieną kartą, tačiau pažangios Lietuvos su išvystytu švietimu vizijoje yra atsirandanti eutanazija. Tuo tarpu senatvė aptariama tik autoritarinio režimo vizijoje.“ (A. Širinskienė, MSNG). Požiūris, kad LP siūlytas PA projektas prisideda prie demografinės krizės sprendimo, taip pat laikomas primityviu: „Tai aš nenustebčiau, kad remdamiesi

tokiu primityviu požiūriu jūs demografines problemas tuoj spręsite, siūlydami Lietuvoje panaikinti monogamijos principą.“ (A. Širinskienė, MSNG). Visgi, labai svarbu pastebėti, kad kritika šiems siūlymams ir bendrai liberaliai politikai kyla ne iš alternatyvaus racionalumo ar priemonių veiksmingumo perspektyvos – kritika čia grindžiama moraliniais argumentais, tad tauta čia nyksta ne tik kiekybine, bet ir moraline prasme.

Valdančiosios daugumos arba, konkrečiai, LP politika artikuliuojama kaip kenkianti visuomenei, iškraipanti vertybinę sistemą, nevengiama tokių žodžių kaip *degradacija*, *nusikaltimo ir gyvenimo laužymo liūnas*. Svarbu pastebėti, kad tautos valia dažnai supriešinama su valdančiosios daugumos politika, o politikai, kritikuoję ją, save tapatina su tautos balsu, tampa žmonės atstovaujančiais: *„Dabar yra kaip yra, o Lietuva pasirinkimą turi. Turi pasirinkimą atmesti nuolat Laisvės partijos brukamą mūsų žmonėms degradaciją nešančią politiką, degradaciją dėl narkotikų, griaušančią tradicinę šeimą ir jos pamatus.*“ (M. Puidokas, MSNG). Lietuvos, tautos valia traktuojama kaip moralinis kompasas, kurio teisingumas – nekvestionuojamas, o valdžios kritikai tampa simboliniais šios tvarkos prižiūrėtojai ir įspėjamuoju balsu: *„Gali būti ir dar blogiau. Galbūt Vyriausybės vairas yra sukamas priešinga tautos interesams kryptimi.*“ (A. Kubilienė, LVŽSF.) Ryškus vertybinės sistemos apsisvertimo naratyvas – jis artikuliuojamas kaip sąmoningai valdžios vykdomas, ko pasekoje, supriešinama visuomenė: *„Apskritai Lietuvoje, kaip matome, labai dažnai girdime, kad viskas pas mus yra aukštytyn kojomis. Vis dažniau kyla žmonių supriešinimas ir čia šiandien štai matome – sąmoningai tai daroma. Tai, kas anksčiau buvo gėris, dabar tampa blogis. Šeima – blogis, taika – blogis, o narkotikai tampa toleruotina preke.*“ (D. Kepenis, LVŽSF). Tiek M. Puidoko, tiek D. Kepenio pasisakyme valdančiosios daugumos politika nėra traktuojama kaip klaidinga, neefektyvi – ji tampa kenkėjiška, griauanti tautos moralinį pamatą, moraliai žlugdanti visuomenę, taigi tokia kritika perkelia diskusiją į moralinę kategoriją, kurioje tikslu tampa moralinis tautos išlikimas. Aiškiai išskirtos *blogio* ir *gėrio* kategorijos tai dar labiau sustiprina, o pasirinktas žodis *„brukamą <...> politiką*“ suponuoja užslėptą veikimą prieš tautos valią. Valdančiosios daugumos politikos, kaip moraliai valstybę naikinančios, įvaizdį stiprina ir religinės kategorijos įvedimas – valdantieji kaltinami pamiršę Dievą, dvasingumą, savęs laikymas kataliku artikuliuojamas kaip moralinis įsipareigojimas saugoti tradicinę šeimą ir valstybę: *„<...> tai dabar pasakykime, kad mes nebe katalikai – mes už paleistuvystę, už ištvirtavimus – visa tai, kas griauja valstybės, šeimos pamatus.*“ (D. Kepenis, LVŽSF). Diskusijų dėl partnerystės įstatymo kontekste minimas Dievo pagalbos nebuvimas, o palaikantieji Partnerystę vadinami *drungnais* krikščionimis, bijančiais *„<...> prisipažinti ir pasakyti, kad esame tokie ir kokios yra mūsų vertybės <...>.*“ (A. Dumbrava, LVŽSF).

Vienu pagrindinių valdžios moralinių nuosmukių laikomas būtent tradicinės šeimos menkinimas: „<...> valdžioje esantys valdantieji politikai – liberalkonservatoriai kartu su laisve – uoliai naikina valstybės pagrindą į tradicinės šeimos institutą įvesdami genderizmo sąvokas, kitus dalykus, kurie tai griauja.“ (A. Ažuolas, LVŽSF). Valdančioji dauguma kritikuoja ne tik todėl, kad nesiima jokių veiksmų „<...> nukreiptų į gimstamumo skatinimą, šeimos stiprinimą ir šeimos vertybių diegimą.“ (A. Gedvilas, MSNG), bet ir todėl, kad savo atėjimu mažina gimstamumą, o šeimos politiką laiko diskriminuojančia. Juntama grėsmė dėl šeimos išstūmimo iš švietimo turinio – įvairios švietimo institucijos, pavyzdžiui, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, laikomos erdve, kur veikia liberalizmo ideologija, o prigimtinių šeimos vertybės ir lyties sampratos galimai ignoruojamos. Vėl išryškėja galimo užslėpto veikimo prieš tautos vertybes naratyvas, pavyzdžiui, diskusijoje apie Gyvenimo įgūdžių programos rengimą keliamas klausimas „<...> gal buvo priešingai – ministerija privilegijavo seksualines tapatybes ir orientacijas propaguojančias organizacijas rengiant šią programą?“ (A. Gedvilas, MSNG). Švietimo sistema tampa simboliškai tinkamą, dorų, moralinių piliečių ugdymo erdve, taigi, *genderinė ideologija* švietimo sistemoje tampa ypač didele grėsme vaikų moralei, o, tuo pat metu, ir visos tautos moraliniam išlikimui ateityje.

Antrasis tradiciniame moraliniame diskurse išryškėjęs grėsmių naratyvas – grėsmės iš išorės. Joms įvardinti pasitelkiami įvairūs žodžiai – *globalgenderistai*, *globalistai*, LGBTQ+, kartais įvardijama labai konkrečiai, pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių teismas (toliau – EŽTT), o kartais grėsmė traktuojama labai abstrakčiai – *išorinė grėsmė*, *užsienis*. Svarbu atkreipti dėmesį, kad išorinės grėsmės čia nėra suprantamos kaip esančios išskirtinai už Lietuvos teritorijos ribų – išoriškumas čia suprantamas kaip veikimas prieš tautos valią, Lietuvos suvereniteto varžymas, o, labiausiai – svetimų vertybių, idėjų primetimas. Dėl šios priežasties, valdančioji dauguma kartais artikuluojama kaip tarpininkė, išorinėms jėgoms suteikianti tiek ideologinę, tiek politinę galią siekti įvairių sprendimų, pavyzdžiui, Partnerystės, Gyvenimo įgūdžių programos, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo priėmimo, Stambulo konvencijos ratifikavimo.

Išorinių jėgų grėsminime dažniausiai veikia dvejopas mechanizmas: visų pirma, akcentuojamas Lietuvos, tautos, žmonių priešinimasis primetamai ideologijai, tautos valios viršenybė: „*Genderizmui prieštarauja ir didžioji dalis lietuvių visuomenės*, <...>“ (A. Gedvilas, MSNG); antra, tos vertybės ir idėjos artikuluojamos kaip prievarta tautai, valstybei primetamos: „<...> *tačiau valdžia vis tiek bet kokia kaina stengiasi primesti lietuvių visuomenei svetimą genderizmo ideologiją*.“ (A. Gedvilas, MSNG). Lietuvos visuomenė artikuluojama kaip turinti savo valią ir tikslus, pavyzdžiui, „<...> *išlaikyti prigimtinę šeimos ir lyties sampratą*“ (A. Gedvilas, MSNG), o tautos, Lietuvos valia simboliškai

supriešinama su *globalizuotojų pasauliu* ir keliamas klausimas: „*Ar tai mūsų ateities norai globalizuotojų pasaulyje? Ar Lietuva nori ir gali turėti savo vizijas ir siekius?*“ (V. Valkiūnas, DPF). Primetimą per prievartą itin iškalbingai nusako dvi D. Kepenio panaudotos metaforos: „*<...> dabar puikiai girdime apie Gyvenimo įgūdžių programą ir aiškiai matome, kad tai dar vienas Trojos arklys arba Overtono langas, per kurį globalgenderistai siekia tvirkinti visuomenę.*“ (D. Kepenis, LVŽSF). Išryškėja ne tik siekio priverstinai primesti naratyvas, bet ir Gyvenimo įgūdžių programos, Partnerystės, kaip užslėpto pavojaus, visuomenės apgaulės, įvaizdis. Prievartos naratyvas naudojamas kalbant ne tik apie vietinį kontekstą, bet ir apie Ukrainą – savanoriškas Stambulo konvencijos ratifikavimas šioje šalyje vadinamas melu, o tikrąją ratifikavimo priežastimi laikomas politinis spaudimas: „*<...> kai tau pateikia klausimą taip, kad arba tu ratifikuosi, arba tu negausi tam tikros paramos, tai tu neturi kitos išeities, kaip sutikti su tuo, nes tu kariauji karą, <...> genderinės vertybės yra brukamos net tokiais būdais, panaudojant ciniškiausią politinį spaudimą.*“ (M. Puidokas, MSNG). Referavimas į Ukrainoje vykstantį karą ir vėliau pasisakyme akcentuojamas palaikymas šios šalies žmonėms dar labiau sustiprina kalbėtojų, kaip tautos moralę saugančių, įvaizdį. Taigi, toks išorinių jėgų grėsminimo mechanizmas tampa būdu skleisti, normalizuoti moralinę paniką – tam tikros jėgos tradiciniame moraliniame diskurse konstruojamos kaip sąmoningai veikiančios prieš tautos valią ir griaušančios moralinį pamatą, tad jos tampa egzistencine grėsme.

Išorinės jėgos kelia grėsmę ne tik tradicinėms, prigimtinėms tautos vertybėms, bet ir tinkamam įstatymų priėmimo procesui, netgi valstybės suverenitetui. Tautos valia ir Lietuvos Konstitucija supriešinamos su tarptautinėmis institucijomis, pavyzdžiui, EŽTT, o rėmimasis EŽTT aiškinimais netgi traktuojama kaip *išdavystė*: „*Jeigu jums Europos Žmogaus Teisių Teismas yra svarbiau nei Lietuvos Konstitucija ir lietuvių tautos siekis išlaikyti prigimtine šeimos ir lyties sampratą, tai ar tai nėra tam tikra Konstitucijos, valstybės ir tautos išdavystė?*“ (A. Gedvilas, MSNG). Vėl išryškėja slaptumo, manipuliacijos naratyvas – Gyvenimo įgūdžių programos sudarymas remiantis Stambulo konvencijos nuostatomis laikomas manipuliacija, įstatymų apeidinėjimu, nes Stambulo konvencija Lietuvoje nėra ratifikuota: „*Vadinasi, mums per užpakalines duris su agurkais ir plėvelėmis yra brukami tokie dalykai, nešantys mūsų vaikų degradaciją.*“ (M. Puidokas, MSNG). Metafora *per užpakalines duris su agurkais ir plėvelėmis* sukuria grotesko įvaizdį, o vaikai artikuliuojami kaip tautos ateitis, tad *moralus*, tinkamas jų švietimas tampa tautos moralę lemiančiu. Aptarti pasisakymai išryškina dar vieną diskursyvią skirtį – moralinė tvarka VS teisinė tvarka. Tradiciniame moraliniame diskurse iš tautos prigimtės, religinių įsitikinimų kylanti moralinė tvarka yra neabejotinai aukščiau teisinės tvarkos – teisinė tvarka traktuojama kaip dažnai užslėptai ideologizuota, ne tik siekianti įtvirtinti teisinį reguliavimą, bet ir kelianti grėsmę

moralei. Taigi, slaptumo, manipuliacijos, veikimo prieš tautą naratyvai naudojami siekiant eliminuoti politinį, teisinį turinį pakeičiant jį moraliniais argumentais. Ši skirtis tampa esmine kovos tarp tradicinio moralinio ir liberalaus diskursų ašimi, ji bus plačiau aptarta paskutinėje dėstymo dalyje. Kritikos ir grėsmių tradiciniame moraliniame diskurse išryškinimas tampa šio konflikto supratimo pamatu.

Svarbu pristatyti ir LGBTQ+ įvaizdį tradiciniame moraliniame diskurse. LGBTQ+ dažnai artikuluojama kaip išorinė jėga, pavyzdžiui, organizacijų tinklas, turintis savų tikslų: „<...> *padaryti, kad kuo daugiau būtų pasaulyje ir Europoje homoseksualių asmenų.*“ (V. Valkiūnas, DPF). Kalbėjimas apie homoseksualumą traktuojamas kaip nusikaltimas civilizacijai, taigi, valstybės skatinamos pasipriešinti: „*Kreipiuosi į viso pasaulio valstybių lyderius, ne tik NATO <...> pabuskite ir pasakykite stop LGBT, stop civilizacijos griovimui.*“ (V. Valkiūnas, DPF). LGBTQ+ ir jos propaguotojai išryškėja kaip darantys politinį spaudimą „<...> *priimti jiems naudingas išvadas ir įstatymus, kad nebėra vyro ar moters lyties, nebėra tradicinės klasikinės šeimos.*“ (V. Valkiūnas, DPF), taigi, moralinė panika čia itin ryški. Konstruojamas naratyvas, kad LGBTQ+ palaikytojai Lietuvoje yra paveikti išorinių jėgų, pavyzdžiui, gavę finansavimą iš ES tam, kad ateitų protestuoti, tad LGBTQ+ palaikymas traktuojamas kaip lietuviams nebūdinga savybė.

Taip pat LGBTQ+ artikuluojama kaip moralinis iškrypimas, kaip grėsmė šeimai ir reprodukcijai. Homoseksualumas traktuojamas kaip nukrypimas nuo normos, priešingybė normalumui – jis prilyginamas ligai arba priklausomybėms, o homoseksualiam jaunimui siūloma pagalbos ranka: „*Mes ištieskime pagalbos ranką tiems vaikams. Mes juk neskandiname liūne narkomanų, alkoholikų – mes steigiame įvairiausias rehabilitacijos įstaigas, stengiamės jiems padėti, kad jie grįžtų į normalų gyvenimą*“ (P. Gražulis, MSNG). Kalbėjimas apie kitokias šeimas traktuojamas kaip žalingas vaikams, dažnai naudojami daugumos moralinis ir religinis argumentai, o tos pačios lyties partnerystė vadinama degradacija šaliai nešančia.

Visgi, paraleliai moralinio nukrypimo naratyvo labai dažnai atsiranda ir LGBTQ+ kaip grėsmės šeimai, reprodukcijai dedamosios. Homoseksualumas traktuojamas kaip keliantis demografines problemas: „*Lietuvos demografinė problema iš tikro yra labai didelė. Bet atėjus jums į valdžią ta problema tik didėjo. Kodėl? Jūs nuolat propaguojate genderizmą, homoseksualinį gyvenimą. Ogi jie negimdo.*“ (P. Gražulis, MSNG). Būdu LGBTQ+ bendruomenės nariams pakilti iš gyvenimo laužymo liūno tampa tradicinės šeimos kūrimas: „*Kelkitės jūs, kurkite šeimas. Moterys, mylėkite vyrus. Vyrai, mylėkite moteris.*“ (P. Gražulis, MSNG). PA projektas, Stambulo konvencija, Partnerystės įstatymas, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo projektas traktuojami kaip būdai griauti tradicinės šeimos pamatus ir keisti tradicinės reprodukcijos, lyčių sampratas.

Valdančiosios daugumos dėmesys šiems klausimams dažnai traktuojamas kaip simbolinis vertybių sistemos apsisvertimas, ideologizuotas veikimas, priešprieša tinkamiems demografinės krizės sprendimams. Pavyzdžiui, PA projektas daug kritikos sulaukia dėl galimo rengėjų orientavimosi „<...> į kokias nors pseudoporas, kurias sudarys vienišos moterys.“ (A. Širinskienė, MSNG), taip pat siekio apvaisinti iš esmės sveikus žmones – vienišas moteris – ir įteisinti fiktyvią partnerystę, nes „<...> pats Teisės departamentas rašo, kad jūs nenustatote jokių kriterijų, kaip žmonės savo buvimą partneriais iš esmės turės deklaruoti, gydytojai neturės galimybes patikrinti.“ (A. Širinskienė, MSNG). Taigi, išryškėja kylanti grėsmė normatyviai reprodukcinei tvarkai – PA projektas traktuojamas kaip rizika, jog šeima sukurti ir vaikų susilaukti galės tie žmonės, kurie traktuojami kaip netinkami – lesbiečių poros, vienišos moterys arba poros, kurių buvimas kartu nėra apibrėžtas tradiciniais būdais. Partnerystės įstatymas artikuluojamas ne kaip teisinis reguliavimas, o kaip ideologizuotas veikimas prieš tradicinę šeimą, iškreiptas, su santuoka konkuruojantis šeimos modelis: „Tai iki šiandien tik visiškai naivuolis ir nesusiprantantis gali turėti iliuzijų, kad šiandien priiminėjame kažką kita, ne su santuoka konkuruojanti šeimos teisinį institutą.“ (A. Kubilienė, LVŽSF). Žodis konkuruojantis čia labai svarbus – jis taikliai nusako tradicinio moralinio diskurso vieną esminių prielaidų apie šeimos, reprodukcijos, lyties sampratą: Partnerystės ar PA projektai nėra laikomi papildančiais, išplečiančiais šeimos ir reprodukcijos sampratas, o kaip tik traktuojami kaip nenormatyvinės, todėl, neteisingas, nemoralias sampratas siūlantys. Konkuruojimo mechanizme neišvengiamai viena samprata laikoma natūralia, teisinga, o kita – primesta, neteisinga, kitaip sakant, dominuoja hegemoninis šeimos, lyties ir reprodukcijos sampratų diskursas, tad erdvės alternatyvių sampratų egzistavimui nebelieka.

Pristatytos trys grėsmės – valdantieji ir jų ideologija, išorinės grėsmės, LGBTQ+ - padeda ne tik suprasti kas šiame Diskurse laikoma pavojumi, bet tampa ir pamatu, aiškinančiu šeimos, tautos, reprodukcijos, demografinės krizės sampratas. Tradicinė šeima šiame Diskurse tampa neliečiamu valstybės fundamentu ir yra grindžiama religine, prigimtaine, įstatymine tvarka. Tradicinė šeima artikuluojama kaip aukštesnis, ne žmogaus sugalvotas modelis: „Prigimtinis įstatymas apeliuoja į tai, kas yra šeima, koks yra jos tikslas, jos paskirtis. Ne mes, žmonės, ne mes sukūrėme save tokius, kokie esame – vyrus ir moteris, ne mes sugalvojome, kaip į šį pasaulį ateina naujos kartos.“ (V. Aleknaitytė-Abramikienė, TS-LKDF). Tradicinė šeima siejama ir su reprodukcija, vadinama *civilizacijos tęsėja*, o reprodukcija tradicinėje šeimoje – su Lietuvos ateitimi ir simboliniu demografinės krizės įveikimu: „Jeigu mes norime, kad Lietuva neišnyktų, tai gerbkime ir mylėkime tėtą, mamą ir tradicinės šeimas.“ (M. Puidokas, MSNG). Visgi, šeima traktuojama ne tik pagrindine reprodukcijos vieta, bet ir įkūnija tautos moralę: „<...> ar mes pasiruošę keisti mąstyseną ir grįžti prie tradicinės šeimos su motyvacija

auginti puikius šalies piliečius – pavyzdžius, talentingus, kaip pavyzdį Vakarų ir Rytų pasauliui.“ (V. Valkiūnas, DPF). Reikšmingas čia ir simbolinis referavimas į progresą – progresyvia mąstysenos kaita laikomas grįžimas prie tradicinių vertybių, o jas įkūnijanti šeima tampa tinkamos, doros populiacijos kūrėja. Tradicinės vertybės taip pat išryškėja kaip vienintelis tinkamas kelias į valstybės ateitį tiek kiekybine, tiek moraline prasme: „*O šiandien, akivaizdu, yra mūsų už mūsų visuomenės ir mūsų vaikų ateitį, kaip bus formuojama jų savimonė – ar remiantis tradicinėmis vertybėmis, ar remiantis degradacija.*“ (M. Puidokas, MSNG).

Nors tradicinė šeima dažnai siejama su reprodukcija, ji dažniausiai artikuliuojama kaip vienintelė prigimtinė, teisinga vieta gimti vaikams, o pagrindinė rolė reprodukcijos procese suteikiama moteriai: „*O kitos net susikūrę šeimas negimdo vaikų – gyvena savo malonumui.*“ (P. Gražulis, MSNG). Moteris laikoma tautos tęsėja ir gimdytoja, kuri ne tik gali, bet ir turi atlikti šią pareigą, nes motinystė – valstybei naudinga ir *moralinė*. Demografinės problemos traktuojamos kaip „*<...> signalas moterims, kad gimdytų <...>*“ (K. Vilkauskas, LSDPF), tačiau gausios šeimos sunkiai prognozuojamos dėl moterų požiūrio kaitos: „*<...> labai pasikeitęs yra ir apskritai moterų požiūris šiandien į tai. Jos nori irgi savo gyvenimus gyventi, kurti ir taip toliau.*“ (R. Dargis, Lietuvos pramonininkų konfederacijos prezidiumo narys). Aukštas moterų užimtumo lygis artikuliuojamas kaip galimai trukdantis atlikti reprodukcijos funkciją: „*Lietuva ilgą laiką užėmė aukščiausią moterų užimtumo lygį, <...> dėl ko būtent šiam prioritetui mes suteikiame daugiausia svorio? <...> Jeigu ateina visiškai išvargusi mama po darbo, ši (reprodukcijos – autorės pastaba) funkcija gali būti sunkiai įgyvendinama.*“ (R. Jurkuvienė, Nacionalinės šeimos tarybos pirmininkė). Išryškėja ne tik tradicinė lyties samprata – orientavimasis į šeimą ir reprodukciją, o ne į karjerą – bet ir valstybės rolė tokios sampratos produkavime: tai tampa ne moters valios, o valstybės prioriteto klausimu. Tokį moters-gimdytojos rolės supriešinimą su kitomis rolėmis dar labiau paryškina A. Gedvilo pateikiamas Izraelio pavyzdys: „*Izraelio moterys turi svarbesnę misiją nei karo tarnyba, tai yra motinystę. Kokia jūsų ateities vizija šiame kontekste – kariaujanti moteris ar moteris mama? Gal, gerbiant Lietuvos moteris, vis dėlto galima būtų bent jau duoti joms pasirinkti?*“ (A. Gedvilas, MSNG). Motinystė čia laikoma valstybei svarbia misija ir įgauna simbolinę karinės tarnybos atitikmenį, ir, nors kuriama fiktyvi galimybė *pasirinkti*, pati pasisakymo formuluotė toliau reprodukuoja stereotipinę lyties sampratą.

Reprodukcinės teisės šiame Diskurse artikuliuojamos kaip keliančios grėsmę demografiniai situacijai, o vaisingumą mažinantys sprendimai, pavyzdžiui, „*lyties keitimo operacijos, atimančios galimybę būti vaisingam, cheminis abortas, kuris irgi labai kontroversiškai vertinamas, kontraceptinių priemonių paauglėms prieinamumo lengvinimas <...> Ir tai mes laikome gimstamumo prioritetu?*“ (R.

Jurkuvienė, Nacionalinės šeimos tarybos pirmininkė) – kaip nenormalus prioritetas. Teisingu prioritetu tampa pagalba krizinėje situacijoje atsidūrusiai nėščiajai, taip pat rengimas šeimai. Galima matyti, kad vaisingumo klausimas ištraukiamas iš individo asmeninio pasirinkimo srities ir perkeliamas į sritį, kurioje valstybė sprendžia kokie vaisingumo užtikrinimo ir mažinimo būdai yra moralūs ir kokią įtaką jie daro demografiniai situacijai. Šeimos kūrimas ir vaikų susilaukimas traktuojami kaip natūralūs, nekvestionuojami žmogaus gyvenimo etapai, dėl to akcentuojama būtinybė vaikus mokyti apie vaisingumą: „*Kai ateina į universitetą, apie savo vaisingumą faktiškai apskritai nieko nebūna išmokę.*“ (R. Jurkuvienė, Nacionalinės šeimos tarybos pirmininkė).

Svarbi tradicinio moralinio diskurso dedamoji – etnonacionalistinė tautos samprata, kuri suponuoja ir prielaidas apie demografinę krizę – demografinę krizę patiriančiu objektu tampa ne populiacija apskritai, o lietuvių tauta, gyvenanti Lietuvos teritorijoje. Dėl šios priežasties gimstamumo tarp autochtoninės populiacijos didinimas tampa pagrindiniu sprendimu: „*<...> mes privalome galvoti, kaip padaryti, kad mūsų šeimos būtų gausesnės ir kad mes turėtume savų vaikų, nes tai yra vienintelis būdas pasiekti, kad Lietuvoje būtų lietuvių.*“ (A. Veryga, LVŽSF). *Savais piliečiais* laikomi lietuviai, gyvenantys Lietuvoje, o per didelis rūpestis emigracija traktuojamas kaip grėsmė juos užmiršti: „*<...> iš tiesų dirbtume taip, kad kalbėdami apie emigraciją neužmirštume pirmiausia savo piliečių ir kad Lietuvoje praėjus tam tikram laikotarpiui liktų būtent lietuvių.*“ (A. Veryga, LVŽSF). Emigracija, taip pat kaip negimdymas, laikomi iš sunkaus gyvenimo kylančiais pavojingais sprendimais ir grėsme tautos išlikimui: „*<...> gyvenimo sunkumus jis sprendžia emigruodamas, degraduodamas, nusižudydamas, negimdydamas ir taip toliau.*“ (T. Tomilinas, DFVL).

Išryškėja ir etnonacionalistinis uždarumas, savos žemės svarba, pavyzdžiui, Lietuva artikuluojama kaip vienintele tinkama vieta gyventi lietuvių tautai, o gyvenimas emigracijoje – simbolinis tapimas kitų šalių gyventojų *samdiniu*: „*<...> kas tu ten esi? Samdinys? Lenki nugarą kokiems švedams, norvegams, vokiečiams ir panašiai. Kiekvienas žmogus yra tikrai žmogus ir visavertis žmogus savo tėvynėje.*“ (D. Alekna, Laisvos visuomenės instituto valdybos narys). Galima matyti, kad rūpestis tautos biologiniu tęstinumu supriešinimas ne tik su emigrantais, bet ir su užsieniečiais Lietuvoje: „*Tai nėra Lietuvos valstybės ir lietuvių išlikimo pasaulyje vizija, o aš pasakyčiau, vizija, kaip pasiekti dar didesnę gerovę gyvenantiems individams Lietuvos teritorijoje <...>*“ (A. Ažubalis, TS-LKDF). Tai suponuoja, kad gerovės užtikrinimas lietuvių titulinei nacijai ir kitiems *teritorijoje gyvenantiems individams*, yra skirtingas, grindžiamas ne bendražmogiškais principais, o tam tikru hierarchiniu principu, kai priklausymas tautai tampa svarbesnis nei priklausymas populiacijai. Tai lemia ir gana neigiamą požiūrį į imigraciją – nors papildomos imigracijos idėja nėra laikoma iš esmės kenksminga

valstybei, imigracija laikoma nepakankama, trumpalaikė idėja, juntamas didelis skepticizmas imigrantų integracijos klausimu. Dažnai referuojama į Vakarų šalių pavyzdžius siekiant pabrėžti integracijos, ypač imigrantų iš trečiųjų šalių, neįmanomumą: „<...> *pažiūrėkite, su kokiais sunkumais susiduria Prancūzija, su kuo susiduria Vokietija, „integrudama“ tuos atvykėlius, kai susikuria atskiri rajonai, savotiški getai. <...> Turbūt tokios „integracijos“ ir tokio „gelbėjimo“ mes nė vienas nenorėtume.“* (A. Veryga, LVŽSF). Reikšminga tai, kad įvairios žodžio „integracija“ formos naudojamos ironiškai, siekiant pabrėžti dirbtinumą, tam tikrų imigrantų amžiną buvimą „kitais“, o „tinkamais“ atvykėliais laikomi tie, kurie asimiliuojasi, neišskiria iš etninės lietuvių tautos narių. Taigi, galima daryti prielaidą, kad sėkmingos integracijos pavyzdžiu laikoma ne adaptacija, o visiška asimiliacija, kuri atitinka etninio lietuviškumo normas.

Taigi, pristačius Tradicinį moralinį diskursą galima matyti, kad šis Diskursas grindžiamas prielaidų rinkiniu, apibrėžiamu per moralines ir vertybines kategorijas. Reikšminga tai, kad grėsme šiame Diskurse laikomas ne tik kiekybinis tautos nykimas, bet ir moralinis – jis suprantamas kaip vertybinė, ideologinė kaita visuomenėje, siūlanti alternatyvius šeimos, reprodukcijos, tautos supratimo būdus. Kalbėjimas apie demografiją ir demografinę krizę šiame Diskurse tampa būdu įtvirtinti „teisingas“, hegemonines šeimos, lyties, reprodukcijos, tautos sampratas. Socialinė realybė čia dalinama į du polius – brėžiama aiški riba tarp to, kas suprantama kaip „gėrio“, „teisingumo“, „normatyvumo“ ištakos, ir tarp to, kas kelia grėsmę šiai nekvestionuojamai „teisingai“ socialinei tvarkai. Šiame Diskurse tam tikra socialinė tvarka laikoma natūralia, teisinga, o kita – primesta, neteisinga, kitaip sakant, dominuoja hegemoninis šeimos, lyties ir reprodukcijos sampratų diskursas, tad erdvės alternatyvių sampratų egzistavimui šiame Diskurse nebelieka.

3.4. Liberalus diskursas

Ketvirtas šiame darbe pristatomas liberalus diskursas. Šio Diskurso kertine ašimi tampa teisiniai, asmens apsisprendimo laisvę ginantys argumentai – moralinės kategorijos atmetamos, o jas pakeičia liberalus racionalumas. Svarbu paminėti, kad šis Diskursas labai dažnai veikia santykyje su tradiciniu moraliniu diskursu. Skirtyje moralinė tvarka VS teisinė tvarka, trumpai aptartoje tradicinio moralinio diskurso dalyje, šis Diskursas laikosi teisinės, tarptautinių institucijų viršenybės požiūrio, tokiu būdu siekdamas neutralizuoti moralinius argumentus. Plačiau šis Diskursų santykis bus pristatytas paskutinėje Tyrimo rezultatų dalyje.

Išryškėja keturios esminės šio Diskurso ypatybės: **pirma**, šiame Diskurse teisinis argumentas ir tarptautiniai įsipareigojimai įgyja nekvestionuojamą autoritetą. Įvairius klausimus, o ypač, susijusius su

šeimos samprata, siekiama ištraukti iš politinio ginčo erdvės ir traktuoti kaip teisinę neišvengiamybę. Tai veikia kaip moralinius, vertybinius argumentus neutralizuojantis mechanizmas. **Antra**, žvilgsnis į demografinę krizę grindžiamas liberaliu racionalumu – valstybės atsakomybė siejama su rūpinimusi populiacijos augimu, o ne skirtingų būdų didinti populiacijai skirstymu į tinkamus ir netinkamus. Taigi, valstybė suprantama kaip turinti mažinti teisinius ribojimus ir šalinti kliūtis, tokiu būdu sudarant sąlygas individualiam apsisprendimui. **Trečia**, reprodukcija tampa demografinė funkcija, ji atsiejama nuo tradicinės šeimos. Sprendimas susilaukti vaikų traktuojamas kaip asmens autonomijos ir pasirinkimo sritis. **Ketvirta**, tautos samprata grindžiama ryšių su diaspora palaikymu, o teritorinės priklausomybės svarba čia sumažinama, taigi, tauta traktuojama kaip transnacionalinė bendruomenė, kurios pasklidimas pasaulyje bendrystės nemažina.

Verta pradėti nuo vienos kertinių liberalaus diskurso prielaidų – Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų ir tarptautinių institucijų viršenybės. Šių prielaidų supratimas tampa raktu į liberalaus diskurso šeimos, reprodukcijos, tautos sampratų išryškinimą. Argumentų, naudojamų diskusijose dėl Partnerystės, PA apvaisinimo projekto, Stambulo konvencijos ratifikavimo, pagrindu šiame Diskurse itin dažnai tampa įvairūs Konstitucinio Teismo (toliau – KT) aiškinimai ir išvados, EŽŽT sprendimai, Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai ES, NATO. Tokio tipo pagrindimas artikuluojamas kaip nekvestionuojamas, tam tikrą teisinį reguliavimą priimti įpareigojantis, Lietuvos valstybės įvaizdį tarptautinėje erdvėje lemiantis: „*Antra, mes turime Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą, kuris aiškiai pasako, kad kitų šeimų diskriminavimas tokiu būdu yra nesuderinamas su konvencijos nuostatomis, kur Lietuva aktyviai prisiėmė būtent savo įsipareigojimus.*“ (E. Dobrowolska, LF). Įdomu tai, kad referavimas į valstybės *įsipareigojimus* tampa ne tik argumentu, bet ir tam tikru legitimumo šaltiniu, kuris artikuluojamas kaip kertinis argumentas diskusijoje, nurungiantis visus kitus argumentus. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tautos valios VS tarptautinių įsipareigojimų santykį, kuris šiame Diskurse, lyginat su tradiciniu moraliniu diskursu, yra perbraižomas: „<...> *norėčiau grįžti prie gerbiamo A. Mazuronio pasakymo, kaip mes žiūrėsime į akis savo žmonėms. Aš norėčiau paklausti. Kaip mes žiūrėsime į akis savo tarptautiniams partneriams, tarp jų ir kitų demokratinių valstybių atstovams, ambasadoriams, vadovams, <...>*“ (J. Sejonienė, TS-LKDF). Galima matyti, kad tarptautiniai įsipareigojimai laikomi lygiaverčiais tautos valiai, netgi svarbesniais, taigi, tokiu būdu politiniai sprendimai, pavyzdžiui, Partnerystės įstatymą, paverčiami ne tautos (ne)palaikymo klausimu, bet ir valstybės įvaizdžio tarptautinėje erdvėje klausimu.

Svarbus ir teisinis argumentas, kurio naudojimas veikia kaip kitus argumentus neutralizuojantis mechanizmas: „<...> *Konstitucinis Teismas 2019 metais yra išaiškinęs, kad šeima yra lyčiai neutrali,*

kitaip sakant, nepaisant, ką jūs teigiate ar neigiate, šeima yra lyčiai neutrali.“ (E. Dobrowolska, LF). Referavimas į KT aiškinimą tampa būdu šeimos sampratą „ištraukti“ iš politinės ar pilietinės diskusijos ir šį klausimą tam tikra prasme depolitizuoti, perkeliant jį į teisinio aiškinimo sferą. Tiek tarptautiniai įsipareigojimai, tiek EŽŽT sprendimas ir KT aiškinimas tampa objektyviais, praeityje apspręstais, tačiau aktyviai politinę realybę formuojančiais faktais, kurie laikomi duotybe, o ne politinės kovos objektu. Tai formuoja liberalią šeimos sampratą – šeima suprantama ne kaip gamtos, tradicijos, religinių normų apibrėžta, ne kaip moralinė duotybė, o kaip nuo visuomenės kaitos, naujų interpretacijų priklausanti teisinio susitarimo sritis. Toks teisinis argumentų legitimavimo būdas tampa galios forma, nes kuria tam tikrą hierarchinę argumentų svarumo sistemą – teisiniu pagrindu grindžiamas kalbėjimas tampa teisingesnis, autoritetingas, o kitokie argumentai, pavyzdžiui, referuojantys į moralę, yra eliminuojami kaip neturintys svaraus pagrindimo.

Visgi, galima matyti, kad teisinis argumentas nėra laikomas vertybe savaime. Jis grindžiamas tam tikru vertybių rinkiniu, o tai išryškina ir liberalią „tinkamos“ visuomenės ir valstybės viziją, kurią įgyvendinti leistų įsipareigojimų laikymasis ir teisinio argumento prioritetizavimas. Liberalūs siūlymai, pavyzdžiui, Partnerystė arba Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo projektas, artikuluojami kaip statantys valstybę tarp tradicinių ir vakarietiško vertybių, taigi, simboliškai lemiantys valstybės likimą. Lietuvos buvimas Vakaruose traktuojamas kaip ne tik ekonominis, bet ir vertybinis įpareigojimas, ši prielaida ryški diskusijose dėl Partnerystės įstatymo: *„Buvimas Vakaruose nėra tik didėjantys atlyginimai, tai nėra tik vokiečių brigadų dislokavimas Lietuvoje, tai nėra tik IKEA'os arba „McDonald'o“ atidarymas. Vakarai visų pirma yra tam tikra idėjų visuma, visuma, kurią mes čia, Lietuvoje, esame labai dažnai įpratę išsirankioti, kaip mums patinka ir tuomet skųstis, kad negyvename kaip žmonės tose valstybėse, kuriose taip nėra daroma.*“ (A. Valinskas, TS-LKDF). Galima matyti, kad tautos ateitis susiejama ne tik su populiacijos dydžiu ir gimstamumo rodikliais, bet ir su vertybių rinkiniu. Šeimos sampratos išplėtimas, t.y. Partnerystės įstatymas, traktuojamas kaip lemiantis gyvenimo kokybę, visuomenės gerovę, o ne kaip priešprieša tradicinei šeimos sampratai: *„O paprašysiu ant svarstyklių lėkštutės padėti asmeninį interesą, visuomenės gerovę ir mano Lietuvos, vakarietiškos Lietuvos, ateitį. <...> tik motyvacija ir noras padėti visiems šios valstybės piliečiams būti laimingiems pagal savo supratimą man suteikia jėgų šiandien stovėti čia <...>.*“ (T.V. Raskevičius, LF). Taigi, tai papildo šeimos sampratą liberaliame diskurse - šeimos socialinio instituto svarba demografinės krizės išsprendimui čia nėra minima, šeimos „kokybė“ nėra siejama su reprodukcijos funkcija ar tradicinės moralės įkūnijimu – šeima čia grindžiama ryšiu, santykiu ir tampa būdu užtikrinti lygiavertiškumo principą, gerovę visuomenėje.

Svarbu aptarti ir liberalų racionalumą, leidžiantį suprasti pagrindines prielaidas apie demografinę krizę, galimus jos sprendimo būdus, reprodukciją. Viso to ašimi tampa diskusijos dėl PA įstatymo projekto ir argumentai, kurie sakomi palaikant šį siūlymą. Verta priminti, kad kaip pirmoji, pagrindinė įstatymo pataisos priežastis Aiškinamajame rašte buvo nurodyta būtent demografinė krizė, tai ryšku ir argumentavime: „<...> *demografijos klausimas, gimstamumo klausimas yra aktualus visiems: ir pozicijai, ir opozicijai, ir tai yra mūsų šansas įrodyti, kad mes rūpinamės šeimomis, kad mes norime realiais sprendimais paskatinti gimstamumą Lietuvoje* <...>“ (I. Pakarklytė, LF). Išryškėja liberali, racionalumu grindžiama ir nuo moralinių aiškinimų atsieta demografinė logika – valstybė turėtų būti orientuota į populiacijos didinimą, o ne į (ne)tinkamų būdų populiacijai didinti klasifikavimą. Taip pat užčiuopiamas konflikto tarp tradicinio moralinio ir liberalaus diskursų ašis – nesutariama dėl reprodukcijos normų reguliavimo, o ne dėl gimstamumo didinimo svarbos valstybei. PA ribojimai laikomi neracionaliais, ekonomiškai nenaudingais – jie skatina medicininį turizmą: „*Iki Rygos nėra taip jau toli, o medicininis turizmas... Tiesiog mūsų klinikos steigia filialus, mes prarandame ir finansus, kai tai vyksta, ir, aišku, mūsų piliečiai yra nuvilti* <...>“ (M. Danielė, LF). Tinkamos demografinės logikos pavyzdžiu laikomos kitos Baltijos šalys, PA ribojimų mažinimas prilyginamas realistiškam demografinės situacijos supratimui ir traktuojamas ne kaip vertybinė, o kaip teisinio reguliavimo sritis: „<...> *Baltijos valstybės supranta savo demografinę situaciją ir vis dėlto supranta, kad kuo daugiau vaikų gimsta jų šalyje, tuo turtingesnė šalis tampa.*“ (M. Danielė, LF).

Toks liberalus racionalumas reikšmingai keičia šeimos ir reprodukcijos santykį: reprodukcija atsiejama nuo tradicinės šeimos, netgi apskritai nuo šeimos – ji tampa demografinė funkcija. Sprendimas susilaukti vaikų artikuliuojamas kaip individualus asmens sprendimas, kuris neturi būti siejamas su morale, tradiciniu šeimos institutu, t.y., santuoka – auginti vaiką tinkamu tampa tas asmuo, kuris priima sprendimą, pasiryžta tam: „*Daugybė šalių tiesiog priima visas poras, kurios nori susilaukti kūdikio. Jų apsisprendimo susilaukti kūdikio ir tapti teisėtais kūdikio tėvais, gimus tam vaikui, kaip to reikalauja pati procedūra, užtenka tam, kad mes suprastume, kad šie žmonės yra pasiryžę tapti tėvais ir būti šeima.*“ (M. Danielė, LF). Taigi, valstybės atsakomybė tampa „<...> *pašalinti perteklinius ribojimus mūsų piliečiams ir suteikti galimybę daugiau porų ir šiuo atveju daugiau vienišų moterų susilaukti naujagimių.*“ (M. Danielė, LF). Išryškėja liberali biopolitinė logika, priešinga tradiciniam moraliniam diskursui: gimstamumas turėtų didėti ne tada, kai valstybė užsiima reprodukcijos kontrole ir tinkamos vietos reprodukcijai nustatymu, o tada, kai valstybė reprodukciją traktuoja kaip kiekvieno asmens individualų sprendimą ir sudaro sąlygas tiems sprendimams būti priimtiems. Taigi, nors liberalus

diskursas atmeta moralines kategorijas, jis nesiekia mažinti valstybės rolės svarbos demografijos atžvilgiu, o, verčiau, ją keičia, transformuoja.

Dėl šios priežasties, pagrindiniu veikėju, galinčiu keisti demografinę situaciją, čia laikomas individas, taigi, atsakomybė perkeliama jam. Tai itin išryškėja vienišų moterų apsisprendimo laisvės atlikti PA argumentavime: „*Pati moteris, kuri nuspręs tokiu būdu susilaukti vaiko, įvertins savo šeimos padėtį, savo artimų žmonių ratą <...> taip pat savo finansus ir priims šitą sprendimą pati <...> Įstatymas yra apie tuos žmones, ne apie mus. <...> Manau, kad čia visiškai piliečių pasirinkimas, tikrai ne Seimo narių.*“ (M. Danielė, LF). Valstybės rolė čia tampa mažinti PA ribojimus ir, simboliška, atsitraukti – politinė diskusija dėl to ar apskritai yra moterų, kurios naudotusi PA ir priimtų sąmoningą sprendimą vaiką auginti vienos, traktuojama kaip perteklinis kišimasis į individo laisvę. Tai leidžia paaiškinti ir kitą liberalaus diskurso dedamąją, kurios neegzistavimas kalbėjime, simboliška, padeda geriau suprasti Diskurso prielaidas – liberalus diskursus nebando aiškinti kodėl gimstamumas žemas, kodėl žmonės nenori turėti vaikų. Šiuos klausimus būtų galima interpretuoti kaip riziką kvestionuoti moralinius, vertybinius žmonių pasirinkimus, o tai potencialiai vestų į stereotipų, priskiriamų lytims, produkavimą ir individų standartizavimą. Kitaip sakant, noras turėti vaikų turėtų būti laikomas norma, kurios kaita reikalautų valstybės kišimosi, o tai prieštarautų išryškėjusiai liberalaus racionalumo logikai. Taigi, galima matyti, kad liberaliame diskurse valstybės rūpestis demografiniais klausimais išlieka, bet keičiasi to rūpesčio pobūdis: siekiama daugiau dėmesio skirti ne tradicinių normų ir tradicinių šeimos bei reprodukcijos sampratų stiprinimui, o siūloma tas normas ir sampratas perkonstruoti, simboliškai perkonstruojant pačią demografinę problemą ir logiką.

Paskutinė, tačiau taip pat reikšminga liberalaus diskurso dedamoji – specifinė tautos samprata, kuri ypač išgryninama diskusijose dėl dvigubos pilietybės. Išryškėja alternatyvus tautos supratimas, gana priešingas etnonacionalistinei, tam tikroje apibrėžtoje teritorijoje gyvenančios tautos sampratai. Sumažinama teritorinės priklausomybės svarba: „*<...> vis dėlto esame viena tauta, nors ir išsibarsčiusi po visą pasaulį. Bet jie yra svarbūs. Mes nedaliname į tuos, gyvenančius už Lietuvos sienos, ir tuos, gyvenančius Lietuvos teritorijoje.*“ (D. Asanavičiūtė, TS-LKDF). Simboliškai trinamos valstybės sienos – tauta suprantama kaip transnacionalinė bendruomenė, kurią apibrėžiantis veiksnys yra ryšys, saitai. Itin gerai tai nusako metafora *kitoje šalyje stovėti abiem kojomis*, kuri, nors ir nurodo į praktinį buvimą – *stovėjimą* – kitos valstybės teritorijoje, suponuoja, kad priklausomybė tautai nėra grindžiama teritorine esatimi ir politine priklausomybe valstybei: „*<...> siųsti aiškų signalą po visą pasaulį išsibarsčiusiems lietuviams, kad mes pritariame jų galimybei kitoje šalyje stovėti abiem kojomis turėti tos šalies pilietybę ir taip pat išsaugoti Lietuvos Respublikos pilietybę, bet kada grįžti į Lietuvą ir čia gyventi.*“ (A. Bagdonas,

LSF). Visgi, akivaizdu, kad mąstymas apie emigrantų demografinę naudą Lietuvai išlieka. Dviguba pilietybė suprantama ir kaip galimybė emigracijoje gyvenantiems tautiečiams bet kada grįžti gyventi į Lietuvą – tapti populiacijos dalimi, ne tik transnacionalinės tautos nariu. Išryškėja ir pragmatiškas, saugumo aspektą į pilietybės klausimą įtraukiantis požiūris – kuo tauta didesnė, tuo daugiau valstybė ginančių įvairiomis prasmėmis: „<...> *suvokimas, jog mūsų žmonės, kurie gimimu gali išsaugoti mūsų valstybės pilietybę, yra ir nacionalinio saugumo klausimas. Kodėl? Todėl, kad karo Ukrainoje metu pamatėme, kad tie, kurie turi ir tos valstybės, ir mūsų valstybės pilietybes, buvo stipriausi lobistai, stipriausi gynėjai ir stipriausi įtakos darytojai <...>*“ (D. Asanavičiūtė, TS-LKDF). Tai suponuoja, kad rūpinimasis dvigubos pilietybės klausimu kyla ir iš biopolitinės logikos: dvigubą pilietybę turintys asmenys laikomi potencialiai naudingais ir, reikalui esant, galinčiais priimti pilietines pareigas. Išryškėja ir simbolinė emigrantų nauda valstybės ateičiai, kuri tampa alternatyvia tautos „reprodukcija“, užtikrinančia tautos tęstinumą: „<...> *turime visomis įmanomomis priemonėmis siekti, kad artimas saitas su Lietuva būtų išlaikytas kiekvieno, kuris to nori. Tai daugiau talentų, daugiau investicijų, daugiau idėjų kuriant Lietuvą.*“ (I. Pakarklytė, LF). Tokia tautos tęstinumo samprata visiškai priešingai tradicinio moralinio diskurso sampratai – ne reprodukcija etninių lietuvių šeimose, o santykis su išeivija tampa Lietuvą kuriančiu, turtinčiu, auginančiu veiksmu. Taigi, galima matyti, kad tauta liberaliame diskurse suprantama ne kaip nedalomas, tam tikra bendra morale grindžiamas vienetas, o kaip pasklidusi, išskaidyta, ryšiu grindžiama bendruomenė. Dėl šios priežasties pagrindiniu tautos ateitį užtikrinančiu kriterijumi tampa tų ryšių palaikymas, galimas per teisinį reguliavimą, o ne tik gimstamumo skatinimas Lietuvos teritorijos viduje.

Apibendrinant liberalų diskursą galima teigti, šiame Diskurse demografinės krizės samprata ir valstybės atsakomybės erdvė ją spręsti ryškiai perbraižom. Demografinė krizė suprantama ne kaip egzistencinė grėsmė tautai, o kaip socialinė kaita, kurios valdyme valstybės rolė yra braižyti, plėsti ribas, skirtas autonomiškam individo veikimui jų viduje. Tai nereiškia valstybės nesikišimo - tai, verčiau, alternatyvi liberali biopolitinė logika, kur valstybės vaidmuo yra struktūrinis, apibrėžiantis galimų individo pasirinkimų erdvę. Tokiu būdu liberalus diskursas perkonstruoja demografinės krizės ir valstybės rolės sprendžiant ją sampratas – iš moralinės, egzistencinės grėsmės ji tampa teisiniu klausimu apie individo laisvę, normas ir valstybės galios ribas.

3.5. Diskursų socialinė reikšmė ir demografinio diskurso ypatybės

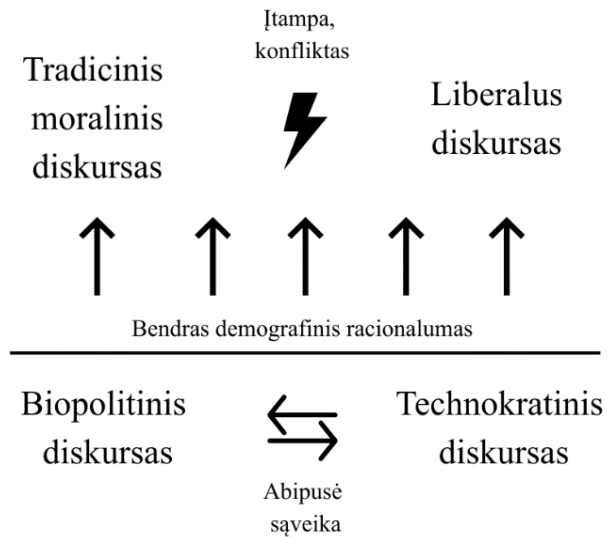
Pristačius keturis Diskursus – biopolitinį, technokratinį, tradicinį moralinį, liberalų - ir jų prielaidų, argumentų, racionalumų rinkinius, kyla klausimas – ką toks kalbėjimas pasako apie patį

demografinį diskursą LR Seime 2023 m.? Kokią politinę, socialinę realybę tai konstruoja, kokį santykį tarp valstybės, individo ir populiacijos braižo?

Žvelgiant į išskirtus keturis Diskursus, galima teigti, kad demografinis diskursas LR Seime išties yra nesibaigiančios kovos dėl reikšmių laukas – jame persidengia, maišosi, kovoja skirtingi racionalumai, jis yra įvairiapusis, fragmentuotas, pliuralistinis diskursyvia prasme. Diskursai demografiniame kalbėjime ne tik konfliktuoja – jie persidengia, naudoja vieni kitų argumentus, netgi vieni kitus legitimizuoja. Visgi, prielaida, kad populiacija yra valdymo objektas ir valdyti ją yra valstybės atsakomybė, išlieka nekvestionuojama LR Seimo 2023 m. demografinio diskurso kontekste, taigi, biopolitinis diskursas yra labiausiai įsitvirtinęs, dominuojantis. Šio Diskurso ypatybės tampa demografinio racionalumo pamatu – skirtingų pažiūrų politikai siūlo skirtingus demografinės krizės sprendimo būdus, skirtingas šeimos, tautos, reprodukcijos sampratas, tačiau niekada nekvestionuoja paties rūpinimosi populiacijos sudėtimi ir kaita būtinybės. Tokį demografinį kalbėjimą LR Seime gerai atspindi žodis *balansavimas* - nuolat balansuojama tarp siekio valdyti populiaciją, spręsti demografinę krizę ir tarp siekio paraleliai per demografinį kalbėjimą (įs)teigti savitą tinkamos visuomenės ir *teisingos* socialinės, politinės tvarkos viziją.

Žvelgiant į išskirtų Diskursų tarpusavio sąveiką ir konfliktą, svarbu pastebėti, kad tai ne tik leidžia pažinti skirtingus demografiniame kalbėjime veikiančius racionalumus, bet ir pamatyti politinės galios sampratų įvairovę, skirtingus požiūrius į valstybės, populiacijos ir individo santykį. Biopolitinio ir technokratinio diskursų santykis šiame darbe labai reikšmingas – nors jie vadovaujasi skirtingomis prielaidomis apie valstybės įtaką demografini kaitai, technokratinis diskursas dažnai įgalina biopolitinį diskursą. Mokslinis žinojimas, statistika tampa politinio veiksmo būtinybė ir pobūdį apsprendžiančiais veiksniais, taigi, biopolitinis diskursas tampa *prielaida*, o technokratinis diskursas – tą prielaidą patvirtinančiu, įgyvendinti padedančiu, apibrėžiančiu *veikimo būdu*.¹²² Tiek biopolitinį, tiek technokratinį diskursą galima laikyti bendru, giliai įtvirtintu būdu mąstyti apie demografiją, kuris tampa tradicinio moralinio diskurso ir liberalaus diskurso pamatu. Kitaip sakant, tam tikri dažniausiai nekvestionuojami žinojimai – būtinybė rūpintis populiacija ir mokslinio žinojimo *teisingumas* – kuriuos siūlo biopolitinis ir technokratinis diskursai, braižo erdvę atviram tradicinio moralinio ir liberalaus diskursų konfliktui. Tradicinis moralinis ir liberalus diskursai nekvestionuoja demografinių rodiklių ir

¹²² Tokia Diskursų sąveika gali būti interpretuojama kaip M. Foucault išplėto to biopolitikos koncepto empirinė išraiška. Populiacija čia tampa valdymo objektu, o mokslinis žinojimas patvirtina, techniškai apibrėžia valdžios veiksmus, padedančius pažinti, reguliuoti, kontroliuoti populiaciją. M. Foucault teigia, kad biopolitika veikia per daugybę nedidelių praktikų, įtvirtinančių normas ir žinojimą apie „tinkamą“ gimstamumą, gyvenimo trukmę, reprodukciją, sveikatą, taigi, būtent statistinis žinojimas leidžia apibrėžti politinio veikimo ribas, parodyti, kada politinė intervencija būtina.

Schema 1, sukurta darbo autorės naudojant programėlę Canva

valstybės intervencijos sprendžiant demografinę krizę būtinybės – jie remiasi šiomis prielaidomis siekdami įtvirtinti skirtingas socialinės ir politinės realybės vizijas, kurios yra priešingos, sunkiai suderinamos. Tam iliustruoti autorė sugalvoja schemą, veikiančią šio darbo rezultatų rėmuose ir parodančią Diskursų tarpusavyje sąveiką (žiūrėti Schema 1). Šią schemą galima laikyti darbo kontekste išryškėjusių Diskursų struktūros ir sąveikos interpretacija: biopolitinis ir technokratinis diskursai, pasižymintys abipuse sąveika, tampa demografinio racionalumo pagrindu, skirtu skirtingoms ir tarpusavyje

konfliktuojančios tradicinio moralinio ir liberalaus diskursų vizijoms įtvirtinti. Tokia Diskursų struktūra ir sąveika taip pat parodo, kad ne visi Diskursai tarpusavyje varžosi ir ne visų Diskursų prielaidos kvestionuojamos – kai kurie iš jų, konkrečiai, biopolitinis ir technokratinis, yra giliai įsitvirtinęs mąstymo apie demografiją ir populiaciją pagrindas.

Svarbu aptarti ir skirtingas tradicinio moralinio bei liberalaus diskursų vizijas ir jų konflikto pamatą. Galima matyti, kad šie Diskursai pateikia skirtingus galios veikimo būdus, kas sąlygoja skirtingas visuomenės vizijas, skirtingą valstybės rolę. Visų pirma, tradicinis moralinis diskursas galią spręsti ir valdyti kildina iš kolektyvinės valios, tradicijos, *moralinės tvarkos*. Valstybė traktuojama kaip turinti ne tik spręsti kiekybinį populiacijos mažėjimą, bet kaip galinti įsiterpti į pačią populiacijos esatį - hierarchizuoti, rūšiuoti gyvenimo būdus, o rūpinimąsi tautos morale traktuoti kaip rūpinimąsi populiacija. Įtvirtinti savitą, ganėtinai homogeniškos visuomenės viziją siekiama per tam tikrų visuomenės grupių kaltinimą, piktinimąsi, grėsminimą, tai suprantama kaip visuomenę mobilizuoti turinti mechanizmas. Taigi, demografinis rūpestis suprantamas ir kaip rūpestis tautos morale, o demografinė krizė traktuojama kaip tautos moralės indikatorius. Tuo tarpu liberalus diskursas naudoja kitokius galios įtvirtinimo instrumentus – remiasi tarptautiniais įsipareigojimais, asmens apsisprendimo laisve, *teisine tvarka*, o valstybė čia suprantama kaip turinti palaikyti socialinę kaitą ir formuoti tokius politinius sprendimus, kurie tą socialinę kaitą atspindėtų. Liberalus diskursas veikia ne siekdamas mobilizuoti, grėsminti, o bandymas perkonstruoti demografinę krizę – valstybės vaidmuo čia suprantamas kaip struktūrinis, braižantis erdvės, kurioje individas gali veikti ir spręsti autonomiškai,

ribas. Taigi, demografinė krizė suprantama kaip priežastis permąstyti individo laisves, normas ir valstybės galios ribas, o jos sprendimo būdu laikoma struktūruota individų savireguliacija, vykstanti valstybės nubraižytoje erdvėje.

Nors literatūroje liberalus balsas demografiniame kalbėjime dažnai artikuliuojamas kaip besiginantis arba pateikiantis labai ribotus, neefektyvius sprendimus¹²³, LR Seimo 2023 m. analizė atskleidžia kiek kitokią dinamiką. Liberalus diskursas išryškėja kaip aktyviai kovojantis su tradiciniu moraliniu diskursu, o pagrindinis naudojamas mechanizmas – siekis neutralizuoti, depolitizuoti dažnai emocingą, į moralines kategorijas referuojantį argumentą. Tai, kad liberalus diskursas išryškėja kaip kuriantis ir aktyviai darbotvarkę formuojantis, paaiškinti leidžia to meto valdančiosios daugumos sudėtis – Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai, Laisvės partija ir Liberalų Sąjūdis. Visgi, PA projekto siūlymą galima laikyti unikaliu liberaliu siūlymu demografiniame kontekste. Nors, žvelgiant į tarptautinį kontekstą, PA projekto nereikėtų laikyti itin progresyviu, nes daugelyje kitų ES šalių PA nesusituokusioms poroms ir vienišoms moterims yra įteisintas, Lietuvos kontekste šis projektas tampa būdu derinti liberalią pasaulėvoką ir aktyvų veikimą demografijos temos lauke. Tai galima laikyti konkrečiu bandymu perkonstruoti demografinės krizės sampratą – mažinti tradicinės šeimos, „tradicinės“ reprodukcijos reikšmę demografinės krizės įveikai ir pasiūlyti alternatyvų biopolitinį projektą. Taigi, nors darbas patvirtina literatūroje dažnai matomą demografinio diskurso tinkamumą neliberalioms idėjoms skleisti¹²⁴, negalima teigti, kad toks kalbėjimas yra absoliučiai dominuojantis. Nors tradicinis moralinis diskursas išlieka retoriškai, emociškai stiprus, liberalaus diskurso šio darbo kontekste nereikėtų laikyti silpnu ir stokojančiu savitos demografinės vizijos – jis braižo alternatyvų, demografijos klausimus į darbotvarkę įtraukiantį lauką. Tai rodo, kad demografinis diskursas LR Seime 2023 m. išties yra įvairiapusis kovos dėl reikšmių laukas, kuriame tai, kas laikoma teisingomis ir neteisingomis reikšmėmis, nuolat kinta.

Svarbu atsižvelgti ir į specifinį pasisakymų Seime formatą, jiems skirtą laiko ribotumą, Seimo narių siekį ne tik įtikinti vieni kitus, bet ir pozicionuoti save, kurti savo politinę tapatybę. Kalbėjimo formatas Seime taip pat daro įtaką Diskursų sąveikai, paaiškina tam tikras jų ypatybes. Biopolitinio

¹²³ Van de Vorst, „Liberty, equality, but what about (in)fertility?“; Anomaly ir Faria, „Can liberalism last?“;

Peto et al., „Discourses on Demography in the EU Institutions“.

¹²⁴ Peto et al., „Discourses on Demography in the EU Institutions“;

Gaweda, „The Gendered Discourses of Illiberal Demographic Policy in Poland and in Russia“;

Trimbl, „The Threat of Demographic Winter“;

Melegh, *The Migration Turn and Eastern Europe*

diskurso gausą galima aiškinti jo retoriniu „saugumu“ – įvairios biopolitinės prielaidos dažnai traktuojamos kaip nekvestionuojamos, racionalios, neideologizuotos, tuo tarpu technokratiniai argumentai suteikia kalbėtojų autoritetingumo, patikimumo. Tradicinį moralinį diskursą ir jo retorinį „skambumą“ galima traktuoti kaip gana akivaizdų politikų siekį pozicionuoti save per sąlyginai trumpą pasisakymų laiką, ištransliuoti aiškią ideologinę žinutę, nubrėžti aiškią ribą kas laikoma grėsme, o kas – siekiamybe. Liberalus diskursas retoriškai yra daug mažiau intensyvus, kur kas mažiau triukšmingas, tačiau politinis kontekstas, konkrečiai, valdančiosios daugumos sudėtis, lemia tai, kad jis tampa instituciškai galingu, formuoja darbotvarkę ir teisinį argumentą iš tiesų paverčia galios forma. Specifinis parlamentinio kalbėjimo formatas sąlygoja ir bendrą demografijos, kaip temos, įtraukimą į įvairias diskusijas. Kadangi demografinis žinojimas įkūnija tautos, valstybės ateitį ir tęstinumą, netgi socialinę tvarką, galima matyti, kad pats referavimas į demografiją, pavyzdžiui, grėsmes šeimai, tautai ar būtinas sąlygas jų išlikimui, tampa specifinės politinės pozicijos legitimizacijos šaltiniu, sustiprina, racionalizuoja ją.

Šiame kontekste svarbu aptarti ir imigracijos temą, kuri, žvelgiant į demografinio diskursą LR Seime, išryškėja kaip itin taki, diskursyviai *fluidi*¹²⁵ – šios temos artikuliacija nuolat kinta, jis sunkiai sutalpinamas į vieno ar kelių Diskursų prielaidų rinkinį. Bene dažniausias LR Seime cirkuliuoja naratyvas – imigracija yra efektyvus sprendimas, tačiau taip pat imigracija kelia grėsmių. Tai galima suprasti kaip balansavimą tarp dviejų skirtingų racionalumų – viena vertus, racionalu skatinti imigraciją, nes tik ji gali efektyviai išspręsti demografinę krizę, tik ji pamatuojama. Kita vertus, racionalu į ją žiūrėti kaip į grėsmę, nes ji gali kenkti kultūrinei sanglaudai, saugumui. Tai galima vadinti ideologine dilema¹²⁶ – tokį manevravimą tarp skirtingų, tačiau legitimų, racionalių sprendimų M. Billig laiko ideologijos savybe, nes ideologija nėra uždara, viduje visiškai nuosekli sistema, ji, verčiau, veikia kaip nepilnas tarpusavyje prieštaraujančių temų rinkinys.¹²⁷ Nors darbo pradžioje tokį kalbėjimą buvo svarstyta išskirti kaip atskirą penktą Balansavimo diskursą, analizė leido suprasti, kad toks kalbėjimas stokoja savarankiško esminių prielaidų rinkinio, taigi, jis, verčiau, yra ne atskiras Diskursas, o savita, interdiskursyvi *balansavimo* strategija. Šios strategijos esmine ypatybe tampa siekis derinti įvairias prielaidas ir argumentus, siekiant diskursyviai *balansuoti* tarp skirtingų Diskursų siūlomų racionalumų – biopolitinio rūpinimosi demografinės krizės sprendimo būdais, technokratinio „pamatuojamumo“, tradicinio moralinio diskurso imigrantų grėsminimo, liberalaus diskurso artikuliuojamos socialinės įtraukties. Tai daug pasako ir apie demografinio diskurso LR Seime ypatybes – jis yra kintantis,

¹²⁵ Autorės pastaba – referuojama į anglų kalbos žodį *fluidity*

¹²⁶ Šį terminą išplėtojo Michael Billig et al. knygoje *Ideological Dilemmas* (1988)

¹²⁷ Michael Billig et al. *Ideological Dilemmas*, (London: Sage Publications, 1988), 25-32

nestabilus, daug siūlymų demografinės krizės kontekste yra ideologiškai trapūs – siekis suvaldyti depopuliacijos keliamas rizikas dažnai išryškina įvairias ideologines dilemas, kurios yra vis iš naujo persvarstomos ir galutinai neišsprendžiamos.

Išvados

Šiame darbe buvo analizuojamas LR Seimo 2023 m. demografinis diskursas ir buvo siekiama atskleisti kokie Diskursai – skirtingų prielaidų, argumentų, racionalumų rinkiniai – jame varžosi. Darbo problema kilo iš to, kad nors politiniame lauke sutariama, jog Lietuva patiria demografinę krizę ir reikia ją spręsti, ne visi siūlomi sprendimai, susiję su populiacijos didinimu, yra palaikomi – to pavyzdžiu tampa PA projektas. Tai rodo, kad kalbėjimas apie demografiją LR Seime nėra tik diskusijos dėl sprendimų efektyvumo - demografinis diskursas, verčiau, išryškėja kaip kovos dėl reikšmių laukas, kuriame siekiama įtvirtinti tam tikras šeimos, tautos, reprodukcijos sampratas. Kadangi akademinėje literatūroje dominuoja tyrimai, pabrėžiantys demografinio diskurso „patogumą“ radikalioms dešinės politinei vizijai, šiame darbe buvo siekiama ne tik tyrinėti neliberalių idėjų raišką, bet kritiškai žvelgti į visą demografinį diskursą, daug dėmesio skiriant ir liberaliam balsui. 2023 m. pasirinkti neatsitiktinai – jie svarbūs ne tik dėl didelio parlamentinių diskusijų, formuojančių demografinį diskursą, kiekio, bet ir dėl valdančiosios daugumos sudėties, į kurią įėjo dvi liberalios partijos.

Šiame darbe svarbios M. Foucault, N. Fairclough, įvairių akademikų, tyrinėjusių demografinį diskursą, teorinės prielaidos, kritinės ir feministinės demografijos, moralinės panikos teorijos prieigos – tai formavo kritinį autorės žvilgsnį į demografinį diskursą LR Seime 2023 m. Šio darbo metodologine atrama tapo N. Fairclough suformuluoti trys kritinės diskurso analizės lygmenys. Siekiant atsakyti į tyrimo klausimą - kokie Diskursai varžosi demografiniame kalbėjime Lietuvos Respublikos Seime 2023 m. – buvo nagrinėjamos 2023 m. LR Seimo posėdžių stenogramos. Kalbėtojų pasisakymai buvo sukoduoti, tada suskirstyti tematiškai, o po to suskirstyti į keturis analizės metu išryškėjusius Diskursus – biopolitinį, technokratinį, tradicinį moralinį ir liberalų. Šie Diskursai žymi skirtingus prielaidų, racionalumų, argumentų rinkinius, kurių tarpusavio sąveika yra labai įvairi – kartais matoma įtampa, konfliktas, o kartais Diskursai tarpusavyje sąveikauja, perima vieni kitų ypatybes, persidengia. Analizė parodė, kad demografinis diskursas LR Seime 2023 m. yra fragmentuota, įvairiapusiška erdvė, kurioje iš tiesų vyksta kova dėl reikšmių – kaip suprantama šeima, tauta, reprodukcija, valstybės rolė, politinės galios formos.

Visgi, ne visi Diskursai tarpusavyje varžosi ir ne visų Diskursų prielaidų rinkiniai yra kvestionuojami – biopolitinis ir technokratinis diskursai pasižymi abipuse sąveika ir jų prielaidos

laikomos demografinio mąstymo pagrindu. Analizė atskleidžia, kad mokslinio žinojimo patikimumu ir politinio įsikišimo būtinybe siekiant valdyti demografinę kaitą yra neabejojama, taigi, technokratinis ir biopolitinis diskursai tampa demografinio racionalumo pamatu, o LR Seimo 2023 m. demografiniame diskurse labiausiai įtvirtinęs biopolitinis diskursas. Toks demografinis racionalumas siūlo erdvę atviram tradicinio moralinio ir liberalaus diskursų konfliktui – šie Diskursai siekia įtvirtinti skirtingus, sunkiai suderinamus žinojimus, skirtingas galios, valstybės ir individo santykių sampratas. Tokiai Diskursų sąveikai iliustruoti naudojama autorės sugalvota schema (žiūrėta Schema 1), veikianti šio darbo analizės rėmuose. Nors ši schema sugalvota siekiant iliustruoti šio darbo rezultatus, ji gali būti vertinga kaip analitinio modelio hipotezė, kuri siūlo tam tikrą būdą žvelgti į demografinio diskurso struktūrą. Svarbu paminėti, kad demografinio diskurso LR Seime 2023 m. kontekste, liberalus diskursas neapsiriboja tik gynybine pozicija, nors darbas ir patvirtina literatūroje dažnai matomą demografinio diskurso tinkamumą neliberalioms idėjoms skleisti. Liberalus diskursas išryškėja kaip aktyviai kuriantis ir pateikia alternatyvią demografinę viziją, siūlo konkretų demografinės krizės sprendimą – PA projektą. Tai galima laikyti bandymu papildyti teorinę diskusiją, nes analizė leidžia kvestionuoti literatūroje dažnai artikuliuojamą prielaidą, kad liberalus balsas demografiniame kalbėjime yra silpnas ar gynybinis. Svarbu paminėti ir imigracijos temos diskursyvų nestabilumą – imigracija išryškėja kaip nuolat persvarstoma ideologinė dilema, todėl ji tampa *fluidi*, sunkiai sutalpinama į vieną ar kelis Diskursus. Tai leidžia teigti, kad demografinis diskursas LR Seime yra nuolatinio balansavimo erdvė: demografinė krizė čia suprantama kaip neatidėliotina, būtina spręsti problema, tačiau įvairios ideologinės įtampos lemia sprendimų, net ir plačiai pripažįstamų kaip „racionalių“ ir efektyvių, neapibrėžtumą bei politinį trapumą. Taigi, kalbėjimas apie demografiją analizuotu laikotarpiu nėra tik efektyvių sprendimų demografini krizei suvaldyti paieška. Tai, verčiau, nors ir simbolinė, bet nuolatinė kova tarp skirtingų vertybinių, ideologinių pozicijų dėl normatyvumo ribų: jos skiria tai, ką laikome normaliu, „teisėtu“ visuomenės funkcionavimu, nuo to, ką apibrėžiame kaip nukrypimą, kuriam ištaisyti būtinas politinis įsikišimas.

Svarbu aptarti šio darbo ribotumus. Analizuoti tik vieni metai, taip pat tik viena LR Seimo kadencija – tikėtina, kad išplėtus analizės laikotarpį Diskursų sąveika keistųsi, taip pat galėtų būti išplėsta ir naudojamų argumentų įvairovė, papildytos pagrindinių prielaidų ypatybės. Dėl darbo apimties ir specifinio tyrimo klausimo nebuvo analizuoti Seimo narių, įvairių viešų asmenų, demografijos mokslo atstovų pasisakymai ir diskusijose žiniasklaidoje, kitose viešose erdvėse. Suvokiant, kad demografinė krizė yra gana dažna tema viešojoje erdvėje, tokia išplėsta analizė leistų geriau pažinti visą demografinį diskursą, ne tik artikuliuojamą LR Seime, tad viešosios erdvės, kaip kuriančios savitą demografinį diskursą, įtraukimas į analizę galėtų itin pasitarnauti ateityje daromuose tyrimuose.

Šaltinių ir literatūros sąrašas

Literatūros sąrašas

1. Amerian, Majid ir Fateme Esmaili, „A Brief Overview of Critical Discourse Analysis in Relation to Gender Studies in English Language Textbooks”, *Journal of Language Teaching and Research* 6, No. 5, (2015): 1033-1043, <https://academypublication.com/issues2/jltr/vol06/05/jltr0605.pdf#page=131> .
2. Anomaly, Jonathan ir Filipe Nobre Faria, „CAN LIBERALISM LAST? DEMOGRAPHIC DEMISE AND THE FUTURE OF LIBERALISM“, *Social Philosophy & Policy* 40, No. 2, (2024): 524 – 543, <https://doi.org/10.1017/S0265052524000189> .
3. Balogun, Bolaji, „Race, blood, and nation: the manifestations of eugenics in Central and Eastern Europe“, *Ethnic and Racial Studies* 45, No.13, (2022): 2478-2485, <https://doi.org/10.1080/01419870.2022.2095221> .
4. Billig, Michael et al., *Ideological Dilemmas*, (London: Sage Publications, 1988).
5. Cohen, Stanley, *Folk Devils and Moral Panics*, 3rd edition (London: Routledge, 2011).
6. Daugirdas, Vidmantas ir Gintarė Pociūtė-Sereikienė, „Depopulation tendencies and territorial development in Lithuania“, *Regional Statistics* 8, No. 2 (2018): 1-23, [10.15196/RS080203](https://doi.org/10.15196/RS080203).
7. Durdynets, Myroslav, et al., „Changes in the Political Discourse of Eastern European Countries in the Context of the Migration Crisis and Combating Human Rights Violations“, *Pakistan Journal of Criminology* 16, No. 3. (2024): 1379-1394, <https://doi.org/10.62271/pjc.16.3.1379.1394>.
8. Eberl, Jakob-Moritz et al., „The European Media Discourse on Immigration and its Effects: A Literature Review“, *Annals of the International Communication Association* 42, No.3, (2018): 207–223, <https://academic.oup.com/anncom/article/42/3/207/7905929> .
9. Eslen-Ziya, Hande, „Discursive Construction of Population Politics: Parliamentary Debates on Declining Fertility Rates in Turkey“, *Tidsskrift for kjønnsforskning* 45, No. 2-3, (2021): 127–140, <https://www.scup.com/doi/10.18261/issn.1891-1781-2021-02-03-06>;
10. Fairclough, Norman, *Discourse and Social Change* (Cambridge: Polity Press, 1992).
11. Fairclough, Norman, *Language and Power* 2nd edition (London: Routledge, 2001).
12. Fairclough, Norman, *Language and Power* (London: Longman, 1989).
13. Farr, Brittany, „A Demographic Moral Panic: Fears Of A Majority-Minority Future And The Depreciating Value Of Whiteness“, *University of Chicago Law Review Online*, (2021): 1-25, https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/uchidial89&id=248&men_t ab=srchresults.
14. Foucault, Michel *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977–78* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007).
15. Foucault, Michel, *Diskurso tvarka* (Vilnius: Baltos lankos, 1998).
16. Friedland, Robert B. ir Laura Summer, *Demography is not destiny*, (National Academy on an Aging Society: 1999), <https://search.issuelab.org/resource/demography-is-not-destiny.html> .
17. Gaweda, Barbara, „The Gendered Discourses of Illiberal Demographic Policy in Poland and in Russia“, *Politics and Governance* 10, No. 4 (2022): 49-60, <https://doi.org/10.17645/pag.v10i4.5516> .
18. Gee, Ellen M. ir Gloria M. Gutman, *the overselling of Population: Apocalyptic Demography, Intergenerational Challenges, and Social Policy Aging*, (Oxford: Oxford University Press, 2000).
19. Gutman, Gloria M., „Population ageing and apocalyptic demography: separating fact from fiction“, kn. *Our demographic future - a challenge: On the need for demographic analyses*, sud. L.B. Knudsen, A.L. Olsen, (Aalborg: Aalborg University Press, 2010), https://www.researchgate.net/publication/233779746_Population_ageing_and_apocalyptic_demography_separating_fact_from_fiction.
20. Yuval-Davis, Nira, *Gender and Nation*, (London: SAGE Publications, 1997).
21. King, Leslie, „Gender in the Investigation and Politics of ‘Low’ Fertility“, kn. *International Handbook on Gender and Demographic Processes* 8, sud. Nancy E.Riley, Jan Brunson, (Princeton:Springer, 2018).
22. Klüsener, Sebastian et al., „The Mass Emigration Context of Lithuania: Patterns and Policy Options“, *International Migration* 53, No. 5 (2015): 179-193, <https://doi.org/10.1111/imig.12196>.

23. Krause, Elizabeth L., „Empty Cradles" and the Quiet Revolution: Demographic Discourse and Cultural Struggles of Gender, Race, and Class in Italy“, *Cultural Anthropology* 16, No. 4 (2001): 576-611, <https://www.jstor.org/stable/656649> .
24. Meidutė-Kavaliauskienė, Ieva et al., „Military and demographic inter-linkages in the context of the Lithuanian sustainability“, *Journal of Business Economics and Management* 21, No. 6, (2020): 1508-1524, <https://doi.org/10.3846/jbem.2020.13444> .
25. Attila Melegh, *The Migration Turn and Eastern Europe* (Cham: Palgrave Macmillan, 2019).
26. Messerschmidt, Reinhard, „Garbled demography" or "Demographization of the social"? – A Foucaultian Discourse Analysis of German Demographic Change at the Beginning of the 21st Century“, *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* 39, No. 1 (147), (2014): 299-335, <https://www.jstor.org/stable/24145797?seq=1> .
27. Mileris, Ričardas, „Depopulation Phenomenon of Lithuania: upcoming challenges for the country's economy“, *Ročnik* 46, No. 3, (2017), https://euba.sk/www_write/files/SK/ekonomicke-rozhlady/er3_2017_mileris_fulltext.pdf .
28. Ndiapa Sigalla, William, „The Impact of High Immigration In Lithuania: Addressing Challenges and Understanding Consequences“, *Public Security and Public Order* 36, (2024), <https://doi.org/10.13165/PSPO-24-36-15> .
29. Peto, Andrea et al., „Discourses on Demography in the EU Institutions“, 2022, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4080307 .
30. Rauhut, Daniel, „On the Ideology of Apocalyptic Ageing“, Nordregio Working Paper, 2010, https://www.researchgate.net/publication/266415375_On_the_Ideology_of_Apocalyptic_Ageing.
31. Riley, Nancy E. ir James McCarthy, *Demography in the Age of Postmodern* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).
32. Riley, Nancy E., „Research on gender in demography: Limitations and constraints“, *Population Research and Policy Review* 17, (1998): 521–538.
33. Trimbl, Rita, „The Threat of Demographic Winter: A Transnational Politics of Motherhood and Endangered Populations in Pro-Family Documentaries“, *Feminist Formations* 25, No. 2, (2013): 30-54, <https://muse.jhu.edu/pub/1/article/520410/pdf>.
34. Ubarevičienė, Rūta ir Maarten van Ham, „Population decline in Lithuania: who lives in declining regions and who leaves?“, *Regional Studies, Regional Science* 4 (2017), <https://doi.org/10.1080/21681376.2017.1313127> .
35. Unat, Ebru, „A review of Malthusian theory of population under the scope of human capital“, *FORCE: Focus on Research in Contemporary Economics* 1, No. 2, (2020): 132-147, <https://www.forcejournal.org/index.php/force/article/view/14> .
36. Van de Vorst, Daisy Osasu Grace, „Liberty, equality, but what about (in)fertility?“ (magistro darbas, Ghent University, 2021).
37. Williams, Jill R. „Doing feminist-demography“, *International Journal of Social Research Methodology* 13, (2010): 197-210, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13645579.2010.482250?scroll=top&needAccess=true>.
38. Wysocka, Magdalena, „Effect of Demographic Changes on the Labour Supply in Lithuania and Poland“, *Engineering Economics* 32, No. 1 (2021), <https://doi.org/10.5755/j01.ee.32.1.25087> .

Šaltiniai:

1. Bakaitė, Jurga „Ar teišus Skvernelis: gimstamumas Lietuvoje yra mažiausias istorijoje“, LRT, 2023-09-28, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2086540/ar-teišus-skvernelis-gimstamumas-lietuvoje-yra-maziausias-istorijoje>
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *NUTARIMAS DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS PAGALBINIO APVAISINIMO ĮSTATYMO 5 STRAIPSNIO 3 DALIES ATITIKTIES LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI*, 2025-04-10, <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta3118/content>
3. Lietuvos Respublikos Seimas, *AIŠKINAMASIS RAŠTAS dėl Pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 1, 2, 3, 5, 7, 10 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto*, 2023-04-19, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/4085f3f0deb911eda305cb3bdf2af4d8?jfwid=-1cv299ehau>

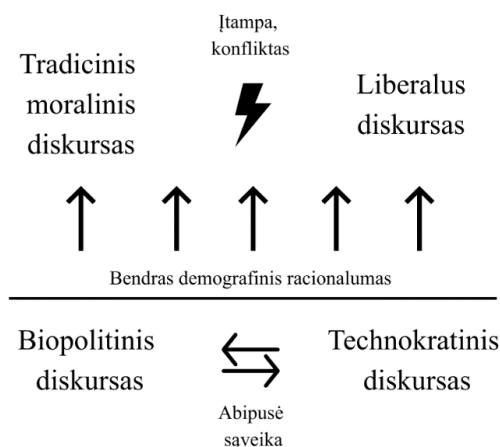
4. Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga, „Prezidentinėje Aurelijaus Verygos programoje – tradicinių puoselėjimas ir Lietuvos interesus“, Facebook įrašas, 2023-12-11, <https://www.facebook.com/gandrai/posts/pfbid04CnCncJDN1c9vbkj2fd5bqaYn6sro3AvBDBCpkJpcijoSsk79s1Nwe7Zm449jNAYl>
5. Max Planck Institute of Demographic Research, „What is demography?“, https://www.demogr.mpg.de/en/about_us_6113/what_is_demography_6674/
6. Šilobritas, Žygimantas „EBPO: Lietuva yra tarp vos kelių valstybių, kurios patirs tokią demografinę krizę“, Delfi, 2025-03-28, <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/ebpo-lietuva-yra-tarp-vos-keliu-valstybiu-kurios-patirs-tokia-demografine-krize-120097221>
7. Širinskienė, Agnė „Socialdemokratų valdžia be bandymo abortus pakylėti į įstatymo lygmenį būtų“, Facebook įrašas, 2025-04-04, https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0UjgKMAjq6PPDJgrTwPgZcdA1ucZEi6szUgUxWkVyzUnrKckadUp4sr6UYajkQocl&id=100012505354591
8. Valkiūnas, Valdemaras, LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO POSĖDŽIŲ STENOGRAMŲ RINKINYS, Antroji sesija, 2021 m. gegužės 18 d.–birželio 14 d. 61–72 posėdžiai ir minėjimas, Vakarinis posėdis nr. 62, 95-96, https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=45420
9. Veryga, Aurelijus „Jei tai kažkam vis dar neatrodo, kaip nuomonės formavimas, tai“, Facebook įrašas, 2025-02-04, <https://www.facebook.com/aurelijus.veryga/posts/pfbid0eWokFd5U7ZGFe6j9GDqEqNLNknezneePF9rTsrCkXh4wB4w7Nr1otVSTMfAr5ujRl>
10. Veryga, Aurelijus „Klausimas žinovams.“, Facebook įrašas, 2025-04-10, <https://www.facebook.com/aurelijus.veryga/posts/pfbid027jDmN1uFgRzNXRTconZ5zbTLAej9fp1wtwgcLS67v6HwExntMxdXUmh2HEXhFy16l>
11. Veryga, Aurelijus „Kodėl vaikai, o ne karjera ir pinigai yra tikroji mūsų“, Facebook įrašas, 2024-10-23, <https://www.facebook.com/aurelijus.veryga/posts/pfbid02Pa1Gu4VC3yef8cwegAYuQzbrWfS8utiopf3NGFUNP1pdwRErfZWEnE9xEDWj1mVNI>

Priedai

Priedas nr.1: Nuoroda į lentelę su visa analizuota medžiaga:

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1JJcPcOmLsbKGCWH6oOugfylAUbzedqrwmXmtFesMy0/edit?usp=sharing>

Schema 1: Autorė Monika Zavistauskaitė-Kantaravičė

Summary

This paper, entitled “*Competing Discourses in Demographic Rhetoric: A Critical Discourse Analysis of the Lithuanian Parliament’s 2023 Debates*”, examines demographic discourse through a critical analysis of parliamentary debates in the Lithuanian Parliament in 2023. The research problem emerges from the observation that, although there is broad political consensus that Lithuania is facing a demographic crisis and that this crisis must be addressed, not all proposed solutions aimed at population growth are equally supported. This suggests that demographic discourse in the Lithuanian Parliament is not merely a discussion about the effectiveness of policy measures. Rather, demographic discourse emerges as a field of struggle over meanings, in which particular concepts of family, nation, and reproduction are discursively constructed and contested.

Given that much of the academic literature emphasizes the “convenience” of demographic discourse for the dissemination of radical right and illiberal political visions, this paper seeks not only to examine the articulation of illiberal ideas, but to critically analyze the demographic discourse as a whole, paying particular attention to the liberal voice. The aim of this research is therefore to identify and analyze the discourses operating in the Lithuanian Parliament – distinct configurations of assumptions, rationalities, and arguments that produce specific forms of demographic knowledge.

The analysis employs a critical discourse analysis approach, drawing specifically on the methodological framework developed by Norman Fairclough. The findings identify four competing discourses in parliamentary demographic rhetoric: biopolitical, technocratic, traditional moral, and liberal. These discourses reveal that demographic rhetoric in the Lithuanian Parliament is multifaceted, fragmented, and discursively pluralistic. Discourses do not merely conflict with one another, but also overlap, appropriate each other’s arguments, and at times mutually legitimize one another.

Beyond identifying the characteristics of individual discourses, the analysis highlights their structure and interrelations. Biopolitical and technocratic discourses emerge as a deeply entrenched and largely unquestioned foundation of demographic rationality, characterized by strong mutual reinforcement. In contrast, traditional moral and liberal discourses appear in direct conflict: while both rely on biopolitical and technocratic assumptions, they seek to establish fundamentally different and often incompatible visions of social and political order.

Although the findings confirm existing scholarly arguments regarding the suitability of demographic discourse for the promotion of illiberal ideas, this study demonstrates that liberal demographic discourse in the Lithuanian Parliament cannot be understood as merely defensive. Instead, it appears as an active and agenda-setting force that articulates an alternative demographic vision. Overall, the paper shows that demographic discourse in the Lithuanian Parliament is not simply a search for effective solutions to demographic decline. Rather, it constitutes an ongoing – albeit symbolic – struggle between competing ideological and value-based positions over the boundaries of normativity, delineating what is considered normal and legitimate social functioning and what is defined as deviation requiring political intervention.

DIRBTINIO INTELEKTO NAUDOJIMO DEKLARACIJA

Vardas, pavardė: Monika Zavistauskaitė-Kantaravičė

Studento pažymėjimo numeris: 2315543

Prašome pažymėti „x“ taikytiniems punktams:

☐ Aš **ne naudoju** dirbtinio intelekto įrankių pateikiamame darbe.

☒ Aš **naudoju** vieną ar kelis dirbtinio intelekto įrankius pateikiamame darbe.

Jei taip, kokius? Chatgpt.....

Dirbtinio intelekto įrankius naudoju kritiškai, kaip pagalbinę priemonę. Prisiimu visą atsakomybę už darbe pateiktą informaciją, argumentus ir galutinius darbo rezultatus.

(Parašas)

.....

Prašome pažymėti „x“ taikytiniems punktams bei paaiškinti, kaip naudojote dirbtinį intelektą:

Aš naudoju dirbtinio intelekto įrankius šiam/-iems tikslui/-ams:

1. ☒ **Idėjų generavimui** (pavyzdžiui: argumentų ar kontra-argumentų generavimui, struktūros plano sudarymui, galimų tyrimo klausimų generavimui)

Paaiškinkite: prašiau pasiūlyti struktūrą Teorinio pagrindo daliai. Prašiau sugeneruoti galimus darbo pavadinimus, sėmiausi iš to idėjų. Prašiau kritikos 3.5. rezultatų daliai, prašiau komentaro ar tai tikrai panašu į 3 lygmens Fairclough analizę.

2. ☒ **Informacijos paieškai** (pavyzdžiui: papildomos literatūros ar kontekstinės informacijos paieškai)

Paaiškinkite: ieškojau pagrindinių autorių, plėtojusių feministinės ir kritinės demografijos, tekstų. Prašiau patikrinti ar tikrai visai nėra akademinio tekstų (nes pati ieškodama neradau), kuriuos būtų analizuojamas liberalus žvilgsnis į demografinį diskursą.

3. ☒ **Kaip rašymo asistentą** (pavyzdžiui: gramatinių ar stiliaus klaidų taisymui, vertimui, pastraipų perstruktūravimui ir pan.)

Paaiškinkite: Naudojau kai kurių tekstų vertimui iš anglų į lietuvių kalbą. Įkėlusi anglų kalba parašytą summary prašiau parašyti trumpą summary lietuvių kalba bibliografinio aprašo lapui. Taip pat parašiusi ilgą summary lietuvių kalba prašiau ją išversti į anglų kalbą. Tada ją koregavau.

4. ☐ **Vizualinės medžiagos kūrimui** (pavyzdžiui: naujo paveikslėlio, žemėlapio sukūrimui ar redagavimui)

Paašškinkite:

5. ☒ **Kaip mokymosi pagalbininką** (pavyzdžiui: papildomam medžiagos paašškinimui paprastesne kalba, sąvokų ar teorinių koncepcijų palyginimui, žinių pasitikrinimo užduočių generavimui ir pan.)

Paašškinkite: Prašiau M. Foucault teorijos paašškinimo paprastesne kalba, ypač gilinantis į saugumo aparatus, valdysenos pokytį. Kai sugalvodavau panaudoti ir į darbą įtraukti tokias “rizikingesnes” sąvokas kaip fluidity, depolitizavimas, struktūrinis valstybės vaidmuo, prašiau Chatgpt patikslinti, ar teisingai tai suprantu, ar tokia sąvoka tinkama apibūdinti tam, ką noriu apibūdinti.

6. ☒ **Duomenų analizei** (pavyzdžiui: skaičiavimui, kodavimui, kokybinių ar kiekybinių duomenų vizualizacijai, lentelės ar grafiko sukūrimui)

Paašškinkite: Kodavimo pradžioje prašiau įvertinti mano sugalvotus subkodus, juos patrumpinti, patikslinti.

7. ☐ **Efektyvumo didinimui** (pavyzdžiui: tekstų santraukų kūrimui, išnašų formatavimui ir pan.)

Paašškinkite:

8. ☐ **Kitu būdu.**

Paašškinkite:

9. **Kokių žingsnių ėmėtės siekdami sumažinti dirbtinio intelekto daromų klaidų ar neatsakingo naudojimo tikimybę?**

Paašškinkite: pati savarankiškai ieškodavau atsakymų į klausimus, tikrindavau vertimus, jei pastebėdavau, kad atsakymas ne tikslus, iš naujo formuluodavau užklausą, perklausdavau.....